

193
DAD A
CCIÓN C

3

PA2293

L3

v. 2

c. 1

41007

10893

1080022228

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ LAMAM
Episcopi Leonensis VERITATIS

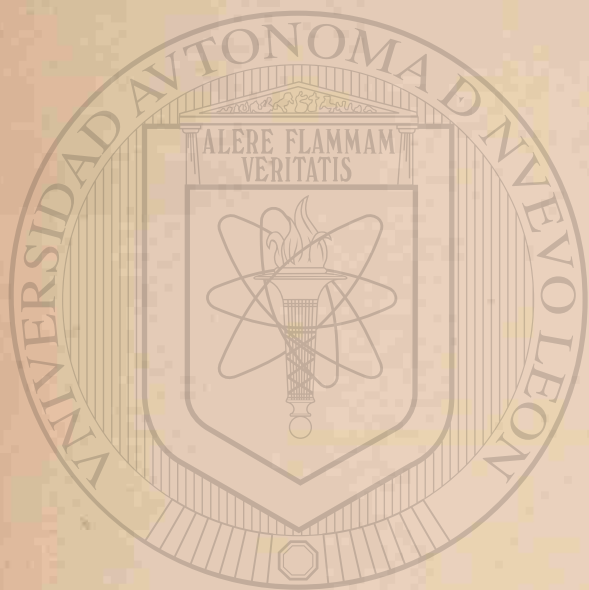

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

U A N L

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

SUMMA SYNTAXICA

CUM THEMATIS

AD EXERCENDUM.

AUCTORE

MARIO LAPLANA,

SOCIETATIS JESU SACERDOTE.

SUMMA SYNTAXICA

CUM THEMATIS

AD EXERCENDUM.

AUCTORE

MARIO LAPLANA,

SOCIETATIS JESU SACERDOTE.

PARS SECUNDA:

THEMATATA AD EXERCENDUM.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN

Biblioteca Valverde y Torres

Capilla Alfonsina

FRIBURGI BRISGOVIAE.

SUMPTIBUS HERDER.

TYPOGRAPHI EDITORIS PONTIFICII.

MDCCCXCIV.

EJUSDEM LIBRARIAE AEDES SUNT VINDOBONAE, ARGENTORATI ET MONACHII
ATQUE IN URBE S. LUDOVICI AMERICANA.

FRIBURGI BRISGOVIAE *Biblioteca Universitaria*

SUMPTIBUS HERDER.

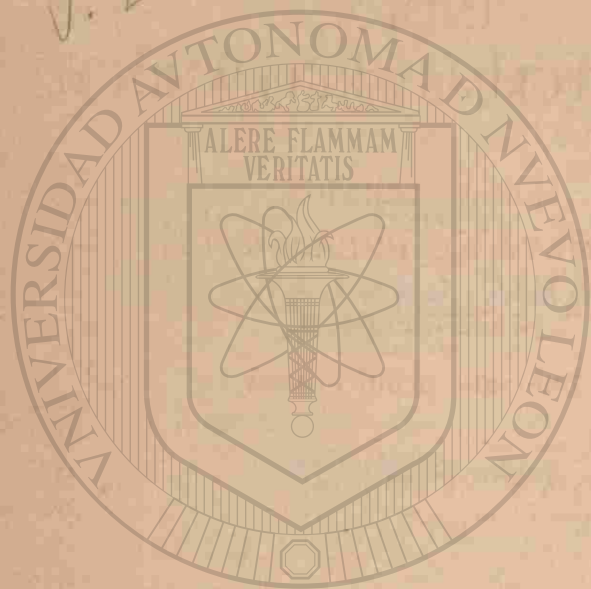
TYPOGRAPHI EDITORIS PONTIFICII.

MDCCCXCIV.

EJUSDEM LIBRARIAE AEDFS SUNT VINDOBONAE, ARGENTORATI ET MONACHII
ATQUE IN URBE S. LUDOVICI AMERICANA.

47085

PA 2293
L3
V. 2

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

Typis Herderianis Friburgi Brisgoviae.

INDEX THEMATUM AD EXERCENDUM.

LIBER TERTIUS. THEMATA AD EXERCENDUM.

CAPUT PRIMUM.

Themata primi gradus.

	Pag.
Concordantia nominis substantivi	177
Concordantia nominis adjectivi	177
Concordantia pronominis relativi	178
Concordantia verbi	179
Constructio nominis substantivi	180
Constructio nominis adjectivi	181
Adjectiva cum genitivo	181
Partitiva et numeralia	182
Adjectiva cum dativo	182
Adjectiva cum ablativo	182
Adjectiva comparativa	183
Adjectiva superlativa	183
Constructio pronominis	185
Constructio verbi	185
Verbum substantivum	185
Verba cum genitivo	186
Verba cum dativo	186
Verba cum altero accusativo	187

010893

	Pag.
Verba cum ablativo	188
Verba cum ablativo et praepositione	188
Constructio participii	189
Constructio gerundii	190
Constructio supini	191
Constructio ceterorum verbalium	191
Constructio adverbii	192
Constructio praepositionis	193
Constructio conjunctionis	195
Constructio interjectionis	196
Casus	197
Voces verbi	199
Modi verbi	199
Tempora verbi	200
Relatio loci	201
Relatio temporis	202
Relatio spatii	203
Oratio verbi substantivi et adjectivi	203
Constructio relativi	204
Contractio in participium	206
Infinitum generatim	206
Infinitum singulatim	207
Attractio et rejectio infiniti	210
Verba intellectus, linguae et sensus	210
Verba dubitativa	211
Verba voluntativa et hortativa	212
Verba eventus et convenientiae	213
Verba affectiva	213
Verba timoris	214
Verba prohibitiva	215
Modus finalis	215
Finalis per particulas	215
Finalis per participium	216

	Pag.
Finalis per gerundium	216
Finalis per supinum	217
Modus causalis	218
Causalis per particulas	218
Causalis per participium	218
Modus conditionalis	218
Modus temporalis	219
Temporalis per particulas	219
Temporalis per participium	220
Temporalis per gerundium	222
Modus correlativus	222

CAPUT SECUNDUM.

Themata secundi gradus.

De animantibus (Cic.)	224
De sensibus (ib.)	224
Cyrus colens agrum (ib.)	225
Pugna contra immanem anguem (Apud Lhom.)	225
Nex Vitellii (Suet.)	226
Sepultura philosophi (Cic.)	226
Opes non sunt bona (ib.)	227
Dimicatio cum feris (Curt.)	227
Dionysius irridet deos (Cic.)	228
Mansuetudo Antigoni regis (Sen.)	228
Excidium Carthaginis (Apud Lhom.)	229
Triumphus Pauli Macedonici (ib.)	229
Scipio puerum captivum remittit ad suos (Liv.)	230
Hannibal dolo grassatur (Nep.)	231
Ciceronis eruditio (Tac.)	231
Hannibal callide servat aurum (Nep.)	231
De usu temporis (Sen.)	232
Crudelitas Vedii (ib.)	232
Integritas Gracchi (Gell.)	233

	Pag.
Hannibal cavillatur cum rege Antiocho (Gell.)	233
Epistola familiaris Ciceronis Attico (Cic.)	233
M. Tull. Cicero Tironi S. P. D. (ib.)	234
Coërcenda ira (Sen.)	235
De piscium ingeniis (Plin.)	235
Mores Africae (Sall.)	236
Nex Caesaris (Suet.)	236
Mores Attici (Nep.)	237
Parrhasius (Plin.)	237
Res in Hispania ab Romanis gestae (Flor.)	238
Caesar Augustus (ib.)	239
Colossus Rhodi (Plin.)	239
Coronae (Fest.)	239
Monumentum Mausoli (Plin.)	240
Senectus non avocatur a rebus gerendis (Cic.)	240
Antonius vomens (ib.)	241
Propositio contra Verrem (ib.)	241
Verres spoliatur Hejum (ib.)	242
Pamphilus suos scyphos servat (ib.)	242
Verres anulum eripit Valentio (ib.)	243
Veteres de causis mundi (ib.)	243
Mors Marii (Apud Lhom.)	244
Jus fetiale (ib.)	244
Brutus osculans terram (ib.)	245
Marius in carcere (ib.)	245
Demonstratur existentia Dei (Cic.)	245
Vanitas deorum (ib.)	246
Iter gruum (ib.)	246
Artificium vocis (ib.)	246
Utilitas manuum (ib.)	247
Diagoras atheus (ib.)	247
Veteres de animo (ib.)	248
Doctrina Stoicorum (ib.)	248
Visum nocturnum (Val. Max.)	249
Cicero pascitur litteris. Cicero Attico s. (Cic.)	250

	Pag.
Cicero de libris suis. Cicero Attico s. (Cic.)	250
Rumores. Cicero Attico s. (ib.)	250
De scriptis suis. Cicero Attico s. (ib.)	251
Aliqua curiosa. Cicero Attico s. (ib.)	251
Athei (ib.)	252
Fabula Menenii (Apud Lhom.)	252
Luxus Luculli (ib.)	252
Cincinnatus ex aratore dictator (ib.)	253
Perfidia ludi magistri (ib.)	254
Humanitas Pyrrhi (ib.)	254
Scipio virginem de captivis restituit (ib.)	255
Graeculus epigramma Augusto offert (ib.)	255
Gracchorum educatio (ib.)	255
Prodigia (Liv.)	256
Mores Germanorum (Caes.)	256
Pugna pro tumulo (ib.)	257
Vindemia (Varro)	257
Canis villaticus (Colum.)	258
Qualis debeat esse villicus (ib.)	258
Ad L. Valerium (Cic.)	259
Ad M. Caelium (ib.)	259
Ranae (Plin.)	260
Gypsum (ib.)	260
Theatrum Scauri (ib.)	261
Pyramides Aegyptiae (ib.)	261
Tabula picta (ib.)	261
Pretium tabularum (ib.)	262
Mendacium Ciceronis (Gell.)	262
An sapiens irascatur (ib.)	263
Vetus parsimonia (ib.)	263
Infans a matre nutricandus (ib.)	264
Multorum sympathia cum luna (ib.)	264
De esuritione (ib.)	265
Deest oleum in coena (ib.)	265
Adolescens jactans philosophiam (ib.)	266

	Pag.
Diogenes ad dialecticum (Gell.)	267
Socrates de uxore rixosa (ib.)	267
Annuli gestatio (ib.)	267
Atticus adit hereditatem (Nep.)	268
Solertia Eumenis (ib.)	268
Epaminondas accusatus se defendit (ib.)	269
Mores Alcibiadis (ib.)	269
Lysandri deceptio (ib.)	270
Liberalitas Cimonis (ib.)	270
Materia dicendi (Tac.)	271
Educatio vetus (ib.)	271
Educatio recentior (ib.)	272
Oratores Latini (ib.)	272
De usu figurarum (Quint.)	273
De ornatu stili (ib.)	273
De auctorum imitatione (ib.)	274
Bonus praeceptor (ib.)	274
De usu temporis (Sen.)	275
De usu divitiarum (ib.)	275
Sana consilia non differenda (ib.)	276
Satis longa vita est (ib.)	276
Vana concursatio (ib.)	277
Fortuna est versatilis (ib.)	277
De paupertate (ib.)	278
Delectus amicorum (ib.)	278
Stulti facile irascuntur (ib.)	279
Crudelitas Cambysis (ib.)	279
Omen catellae (Cic.)	280
Annulus Gygis (ib.)	280
Ira Cn. Pisonis (Sen.)	281
Damna irae (ib.)	281
Notatio irae (ib.)	282
Exercitus Alexandri apud barbaros (Curt.)	282
Medicus Alexandri (ib.)	283
Fabulae Pliniana (Gell.)	284

	Pag.
Adolescens veterem sermonem affectans (Gell.)	284
Pars Africae interior (Pomp. Mela)	285
India (ib.)	285
Scythia (ib.)	286
Sarmatae (ib.)	286
De maris accessu ac recessu (ib.)	286
Descriptio Hispaniae (ib.)	287
Mores Thracum (ib.)	287
Mores barbarorum (ib.)	288
Pyrrhus hostem laudat (Apud Lhom.)	288

CAPUT TERTIUM.

Themata tertii gradus.

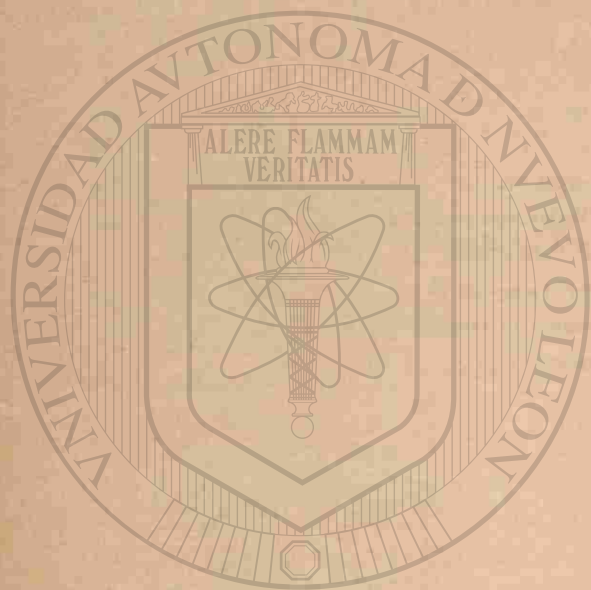
Hannibal transit Alpes (Liv.)	289
Sallustius contra Ciceronem (Sall.)	290
Iratus dictator magistro equitum (Liv.)	292
Transitus Apennini (ib.)	295
Elephanti Rhodanum trajiciunt (ib.)	296
Oratio Catonis, ut soutes capitis damnentur (Sall.)	297
Res militaris praestat juris prudentiae (Cic.)	298
Oratio Marii ad Quirites (Sall.)	299
Conjuratio de recipiendis regibus (Liv.)	300
Oratio Catilinae in acie (Sall.)	301
Hannibal petit pacem (Liv.)	302
Eloquentia Ciceronis (Quint.)	303
Socratis de sua virtute oratio (Sen.)	304
De loco fundi (Colum.)	304
De aqua (Colum. et Plin.)	305
Quomodo arandum (Colum.)	306
Domitura buculi (ib.)	306
Moritur uxor Darii (Curt.)	307
Descriptio Babylonis (ib.)	308
Periculum lembi in amne (ib.)	309
Descriptio duelli (ib.)	310

	Pag.
Caesar renuit pugnare (Caes.)	311
Sumptus Caligulae (Suet.)	311
Hannibal deludit Romanos (Liv.)	312
Occiditur filia Hieronis cum neptibus (ib.)	313
Convivium litteratum (Gell.)	314
Cerva Sertorii (ib.)	315
Mensura agri (Colum.)	315
De messé (Varro)	316
De olea (ib.)	316
Alexander veneno exstinguitur (Curt.)	317
Clementia Caesaris (Sen.)	318
A multis teritur tempus (ib.)	319
Massinissa, victo Syphace, venenum dat Sophonisbae, sibi recens nuptae (Liv.)	320
T. Manlius filium suum capite plectit (ib.)	323
Quaerenda vita beata (Sen.)	325
De causis rerum (ib.)	325
Eruditio oratoria (Tac.)	326
Profligatio Caesaris (Caes.)	327
Caesar Pompejum hortatur ad pacem (ib.)	327
Pugna cum facibus (Liv.)	328
Capitolium servatur (ib.)	329
Matronae spargunt venena (ib.)	330
Legio linteata (ib.)	330
Initur consilium occidendi Hannibalis (ib.)	331
Terror in urbe, Hannibale propinquante (ib.)	332
Excidium Astapae (ib.)	333
Corrupti civium mores (Sall.)	333
Conjurati strangulantur (ib.)	334
Mariani milites murum subeunt (ib.)	334
Voluptas agriculturae (Cic.)	335
Utilitas amicitiae (ib.)	336
Utilitas parsimoniae (ib.)	337
«Cedant arma togae» (ib.)	337
De scribendo ante dicendum (ib.)	337

	Pag.
Dotes oratoriae (Cic.)	338
Eloquentia Antonii (ib.)	339
Eloquentia Crassi (ib.)	339
Educatio oratoria Ciceronis (ib.)	340
Veteres de divina providentia (ib.)	341
Exsistit Deus (ib.)	342
Cursus astrorum (ib.)	342
De ratione naturae (ib.)	343
Mundus non casu factus est (ib.)	343
Ordo mundi (ib.)	344
De stomacho et aspera arteria (ib.)	345
Vasa a Diodoro conatur Verres furari (ib.)	346
Simulacrum Dianae furatur Verres (ib.)	347
Simulacrum Mercurii furatur Verres (ib.)	347
Conatur Verres auferre simulacrum Herculis (ib.)	348
De triplici genere columnarum (Vitr.)	349
Curatio phthisis (Cels.)	350

Corrigenda.

- pag. 8 (nota 2) lege n. 300 pro n. 305.
 pag. 11 (nota 1) lege n. 222 pro n. 224, et n. 242 pro n. 244.
 pag. 15 (nota 1) lege n. 137 pro n. 139.
 pag. 33 (n. 92) lege n. 83 et 90 pro n. 83.
 pag. 34 (nota 3) lege n. 295 pro n. 232 et 244.
 pag. 36 (n. 99) lege n. 64 pro n. 63.
 pag. 45 (n. 121, d) lege repuli pro reppuli.
 pag. 51 (n. 133) lege Carthaginienses pro Carthaginiensis.
 pag. 51 (nota 2) lege Durius illud pro Durius illud Ulf.
 pag. 64 (n. 172) lege n. 43 pro n. 45.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

LIBER TERTIUS.
THEMATA AD EXERCENDUM.

CAPUT PRIMUM.
THEMATA PRIMI GRADUS.

Concordantia nominis substantivi.

Num. 1—4.

428. Cartejam, urbem opulentam, caput gentis ejus, Hannibal expugnavit. — Sempronius, mel ac deliciae tuae, litteras Messanam ad nos dedit. — Volsinii, Etruriae oppidum, incendio perierunt.

429. Arpini, Volscorum oppido, natus est M. Tullius. — Cajetae, veteri urbe, exsulavit C. Mummius. — Argis, in Graecorum urbe, litterae floruerunt.

430. Duo fulmina imperii, Cnejus et Publius Scipiones, extincti sunt. — Aegyptus, vitiorum genitrix, hos mores induxit. — Adscisces nova verba, quae genitor produxerit usus.

Concordantia nominis adjectivi.

Num. 5—15.

431. Hannibal deversatus est apud Sthenium Pacuviumque, *inclytos* nobilitate et divitiis. — Septem pueri totidemque virgines *adhibiti* ad coenam sunt. — Rex regiaque classis eodem die sunt *profecti*.

432. Neque Tullius neque Terentia ejus *graecanica* fuit. — Plerosque velocitas et natura loci *tutata* sunt. — Antonius sororque ejus *indigni* sunt vinculis.

433. Jupiter cum Junone de Saturno *nati* sunt. — Marius cum Sylla odio ab Romanis *habiti*. — Catilina cum suis conjuratis *profligatus* a Petrejo est.

434. Picenum Mantuaque *proxima* est Siculo freto. — Legati litteraeque *mittendae* fuerunt. — Frater et soror *praediti* sunt ingenio.

435. Jovem et Junonem colunt, quod *eorum* nutu putant regi orbem. — Minuta plebs *oppressi* sunt tribunitia potestate. — Ingens turba *effusi* ad valvas aditum intercludebant.

436. Rhodanus, fluminum *celerrimus*, alluit hostium oras. — Elephas, *maximum* animalium, nascitur in Africa. — Pavones, avium *pulcherrimae*, inficete canunt.

437. Millia nummum in eos ludos *impensi* sunt. — *Capta* in proelio sunt annulorum tria millia. — *Caesi* sunt in acie Helvetiorum duo millia.

438. Is morbus amentia *appellata* est. — Furor poetarum oestrum a Graecis *vocatus* est. — Non omnis cupiditas vitium est *dicenda*.

439. Ex socordia praemium petere, *ea* vero insolentia est. — Ait Plato, negat Aristoteles; *ea* autem sunt bina philosophiae lumina. — Pedem in acie referre, *ea* demum ignavia est.

440. Haustus *calidae* nauseam creat. — Scipio exercitum ad *hiberna* deduxit. — Aeneas in *altum* vela fecit.

Concordantia pronominis relativi.

Num. 16—24.

441. Pompejus id bellum, *quo* omnes gentes premebantur, aestate confecit. Litteras tuas legi, *quas* mihi Philotimus reddidit. — Non sum ego is, *qui* miseros superbia opprimam.

442. Vel virtus tua vel vicinitas, *quod* ego in propinqua parte amicitiae pono, facit, ut te moneam familiariter. — Hoc tua parvi refert, *qui* rude donatus es. — Solatium vestrum, *qui* injuria afflictamini, mihi curae est.

443. Sylla dictatore, plebs suis fortunis vitaeque, *quae* sunt homini carissima, timere coepit. — Exactus est Tarquinius uxorque ejus, *quorum* alter senatui invisus erat, altera populo. — *Quos* misisti Brundisium pueros, ii epistolam mihi tuam reddiderunt.

444. Locus est non longe ab Alexandria, *qui* Delta nominatur. — Pompejus, *quae* fuit gloria nostri imperii, superatus a Caesare est. — Locus est in carcere, *quod* Tullianum appellatur.¹

Concordantia verbi.

Num. 25—32.

445. Ego patriam meo periculo *servavi*, vos salvi sine periculo esse non *curatis*. — Remus et Romulus de imperii primatu auguria *consuluerunt*. — Marius et Sylla Romanam *vexavit* civitatem.

446. Neque ego neque tu vim cuiquam *attulimus*. — Tu fratresque tui functi *estis* officio. — Et ille et nos vestram causam *suscepimus*.

447. Tullius cum Petrejo conjuratos *oppresserunt*. — Catilina cum sociis sceleris in proelio *caesi* sunt. — Terentia cum sorore *facta* est compos voti.

448. Maxima pars vatum *decipimur* specie recti. — Turma equitum castra *invadunt*. — Dextrum cornu *fecerunt* in Romanos impetum.

449. Sua quisque negotia *agitant*. — Suos quisque mores maxime *sequuntur*. — Uterque me in suam sententiam *duxerunt*.

450. Uterque senator *pollebat* apud populum gratia. Liberi Volumniae alius alio casu *cecidit*. — Sorores Scauri alia alio *interierunt* fato.

451. M. Tullius togam, C. Marius sagum *dilixerunt*. — Tullius dicendo, Caesar proeliando Romanam *auxerunt* civitatem. — Rhodanus Francicos, Iberus Hispanos agros *alluit*.

¹ Cetera de relativo exercitia habes in n. 683 et sqq.

452. Si tu haec feceris, omnes laudabunt; si ego, a ple-
risque reclamabitur. — Nemo tuam, multi sororis tuae virtutem
admirantur. — Non tam Claelia equo evadens, quam tu ser-
vans domi in honore fuisti.

Constructio nominis substantivi.

Num. 33—38.

453. Hoc fuit initium *salutis Atticorum*. — Cupido *prae-*
dae transversos egit *Carthaginensium* duces. — Jugurtha
ambitione *regni Hiempsalem* interfecit.

454. C. Fabius adolescens exiguo *corpore* fuit, sed magno
robore. — Horatius Cocles incluta *fortitudine* miles patriam
periculo liberavit. — Agesilaus, summae *virtutis* imperator,
in portu Menelai decessit.

455. C. Ziti orationes *tantum argutiarum* et *urbanitatis*
habent, ut paene stilo Attico scriptae esse videantur. — Scire
velim *quid animorum quidve spei* habeatis. — Rex in castris
reliquum hiemis traduxit.

456. *Quid mulieris* uxorem habet Phormio? — *Quid*
consilii caperent obsessi nesciebant. — Numquam Scipio *plus*
militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit.

457. Penetrare in *interiora urbis* Poenus non est ausus.
— Per *salebrosa viarum* iter ingressi sunt Samnites. — Han-
nibal per *ardua montium* duxit elephantos.

458. *Antiqui poetarum* negligebant in carmine numerum. —
Lanarum nigrae nullum colorem bibunt. — *Multi Grae-*
corum terga verterunt.

459. Nunc mihi *tua fide* opus est. — Usus erat socri
viginti *minis*. — Vos videritis opusne sit *haec repudiata* an
remissa domum.

460. Eloquere *quanto argento* tibi sit opus. — *Decem*
talenta opus imperatori erant. — Ad bellum Asiaticum *multae*
impensae opus fuit.

461. Opus erat *componere* cum Romanis bellum. — *Qui-*
bus rebus confectis opus erit, eae intra parietes conficiantur.
— Si tempori ad castra veniendum erat, *properato* opus fuit.

Constructio nominis adjectivi.

Adjectiva cum genitivo.

Num. 39—41.

462. Scaevola omnium *consiliorum* factus erat *particeps*.
— Antonius, *consors vitiorum* fratris, *virtutum* ejus *expers*
fuit. — Unus Decius Magius erat *exsors foederis Punici*.

463. *Indoctus pilae*, trochive quiescit. — Scipio *prudens*
impendentium malorum se ad hiberna recepit. — Orae illae
australes *olei* quidem *fecundae* sunt, sed *vini* *steriles*.

464. Cato *re rustica eruditus* scripsit de agris colendis.
— Adolescens *doctrina* egregie *instructus* scribendi *expers*
erat. — Lucullus *bonis artibus institutus* praeclara facinora
bello confecit.

465. Varro *praeceps animi* conseruit cum hoste manum.
— *Purus sceleris* non eget Mauri jaculis. — Consul *consilii*
ambiguus collegam consulendum censuit.

Partitiva et numeralia.

Num. 42—45.

466. *Plerique Samnitium* in proelio ceciderunt. — *Aliqui*
sociorum ad Hannibalem defecerunt. — *Nonnullos Cartha-*
ginensium Scipio in gratiam recepit.

467. *Nulla de virtutibus* regum quam clementia admira-
bilior est. — Quatuor et septuaginta *ex equitibus* in flumen
dejecti sunt. — Video adesse aliquos *de grege* Epicuri.

468. Verres quingentos *Siculorum* in vincula coniecit. —
Nongentos fugitivos Pompejus persecutus est. — *Sexaginta*
Romanorum capti sunt per insidias.

469. *Mille equites* deditionem fecerunt. — *Centum naves*
tectas et *peditum decem millia* rex in Asiam miserat. —
Sestertiorum plus mille in eam coenam Dolabella impendit.

470. Pridie idus junias *litteras* abs te *binas* accepi. —
Haec elementa vel *pueris e ludo* cognita sunt. — *Flamen*
e sacerdotio Herculis Clodium ab aris prohibuit. —

Adjectiva cum dativo.

Num. 46—47.

471. Quaerendum est quid sit *aptum personis*, temporibus et locis. — Nihil est *aptius* in historia *ad delectandum* quam temporum varietates. — Praemissi exploratores *idoneum castris* locum delegerunt.

472. Brutus *inimicior* erat *Caesari* quam Clodio. — Omnia *ei cum Graecis communia* fuisse fertur. — Sisigambis *Alexandro superstes* esse erubuit.

473. Consilia senum solent *junioribus salutaria* esse. — Duo praedia *Sempronii* esse *propria* ferebant, tertium *commune ei cum genero*. — Ecquis alius *Sosia intus* est, qui *mei similis* sit?

Adjectiva cum ablativo.

Num. 48—51.

474. Fabius exercitum *spoliis onustum* ad urbem reduxit. — Vir *divina praeditus mente* facile parvo contentus erat. — Hostium *ignavia* plus quam *sua virtute fretus* proelium dictator inivit.

475. Ne ipse quidem Caesar *alienus* fuit a Graecorum *consuetudine*. — Lingua delphinis est *haud differens a suilla*. — *Catilina nobili genere natus* fuit ingenio malo.

476. Animus *liber* erat mihi *a spe*, metu, partibus *reipublicae*. — *Orbum te atque extorrem a solo patrio* videbamus. — *Vicesimum a Carano* Macedones Perseum numerabant.

477. Cajus *tertio die*, *quam domum revenit*, pestilentia interiit. — Antonius *consulatam alia atque* Tullius fortuna gessit. — Non *idem revertit consul*, *quam reversurus* nuntiabatur.

Adjectiva comparativa.

Num. 52—59.

478. Quis *Platone uberior* in dicendo, quis *Aristotele nervosior*, quis *Theophrasto dulcior*? — *Callidior* vidi neminem *quam Phormionem*. — Ajo te *doctiorem* esse *quam Thalem Milesium*.

479. Vos patriam, *qua nihil est carius*, mihi reddidistis. — *Comitia expectatione omnium paciora* fuerunt. — *Amplius triginta diebus* milites in aestivis feriati sunt.

480. Hortensius *diutius solito* pro Verre peroravit. — Istos ego servos *furacior* censeo esse *quam crudeliores*. — Et nequam *Sosia* est et stultus; sed *nequior quam stultior*.

481. Quidvis ego perferre malim *quam* istius sycophantae *nugas*. — *Latiore* *Adria* est *quam* *nautae opinantur*. — Nihil *libentius* facio, *quam* *lego* tuas litteras.

482. Haec sunt *obscurius* dicta, *quam ut* possint a populo intelligi. — *Doctior* fuit Crassus, *quam quomodo* eum Quintus describit. — Nihil *magis* objurgant, *quam quod* nolui esse *sceleris socius*.

Adjectiva superlativa.

Num. 60—61.

483. Antiochus illis temporibus *potentissimus omnium* regum censebatur. — *Inter equites* Campanos *acerrimus* Jubellius erat. — Omnium *Hispanorum maxime* imbelles habentur Turdetani.

484. M. Cato juris civilis *peritissimus ex omnibus* putabatur. — Habes pro te homines *totius provinciae nobilissimos*. — Alexander, *ex regibus potentissimus*, veneno periit.

485. Jugurtham, regem *inter Numidas* longe *nequissimum*, Marius triumphans egit ante currum. — Verrem, *inter fures* multo *furacissimum*, Tullius tribus actionibus fugavit. — Qui litteris sub Molone animum adjecerat, *evasit quam doctissimus*.

Constructio pronominis.

Num. 62—92.

486. Jam ista *solius tua culpa* est, quem nullius probri pudet. — *Tuam virtutem vel togati vel armati* populus Romanus suspexit. — *Vestro amborum praesidio* evasi periculum.

487. In *vestra omnium* laetitia me unum lacrymari non oportebat. — Ne fletus quidem *omnium nostrum* ullam tibi

lacrymam ciere potuit. — Mihi patria, quae communis est *omnium nostrum* parens, carendum fuit.

488. Negotium istuc non est dignum viribus *nostris*, qui majora onera sustinere soleamus. — *Meamne dormientis* aures vellere ausus es? — Tabulae *tua* culpa, tabularium *negligentis*, perierunt.

489. Non totus moriar; sed *parte* meliore *mei* superstes ero. — Mihi *partes meas* tueri necesse fuit. — Si cessaveris, *memoria tui* non erit diuturna.

490. Litterae tuae *desiderium tui* aliqua ex parte leniunt. — Doleo *mea causa* in has te angustias incidisse. — Si arroganter feceris, flagrabunt omnes odio *tui*.

491. Nemo est *nostrum*, quin recordetur *vestri*. — Numquis est *vestrum*, qui memor sit *nostrum*? — Unus *vestrum* misertus est *nostrum*.

492. De conjuratis Cato non iudicavit *idem quod* Caesar. — Jam non est *eadem* Roxane, quae erat, vivo Alexandro. — Non est *idem* otium atque cessatio.

493. Verres, quum *se* defendit, tum me orat, ut *sibi* auxilio veniam. — Excruciat me herus, quia *sibi* non dixerim. — Vos ex M. Fabonio audistis Clodium *sibi* dixisse peritum Milonem triduo.

494. Jussit orare herus, ut, si *se* amas, ad *se* venias. — Antonio gratum facis, quod curas de *se* diligenter. — Ligarius in provincia pacatissima ita *se* gessit, ut *ei* pacem esse expediret.

495. Fontejus eadem *se* solatia *suis* relinquere arbitratur, quae *suis* pater *sibi* reliquisset. — Desinant conjurati insidari consuli domi *suae*. — Nolite hunc iudicare ex operibus *suis*.

496. Timochares pollicitus est *se* Pyrrhum veneno per filium *suum*, qui potionibus *ejus* praeerat, necaturum. — Induciomarus legatos ad Caesarem mittit *se* urbe excedere atque ad *eum* in castra venturum *suasque* fortunas *ejus* fidei commissurum. — Tullius librarios habebat complures, qui *sua* opera accurate describerent.

Constructio verbi.

Verbum substantivum.

Num. 93—95.

497. Petulantia magis est *adolescentium* quam *senum*. — Erat *majestatis* populi Romani prohibere injuriam. — *Cujusvis* hominis est errare; *nullius* nisi insipientis in errore perseverare.

498. *Meum* erat plectere scelus; *tuum* non committere. — Sunt *nobis* mitia poma et pressi copia lactis. — Vos, *quibus* aetas est militaris, mecum adnitimini.

499. Incumbite, ut *amicis utilitati* et *reipublicae honori* esse possitis. — Atticus non solum *suis*, sed *alienissimis* etiam *praesidio* fuit. — Jugurtha *domui Micipsae*, qui se adoptaverat, *exitio* fuit.

500. Alexander *humili statura* fuit, sed *excelso animo*. — Scipio erat impigro atque alacri *ingenio*. — Piso rugosa *facie* erat et *capite* cano.

Verba cum genitivo.

Num. 96—102.

501. Populus, qui tum flebat, praetorem *sacrilegii* damnaverat. — Camillus palam *sceleris* senatum arguere veritus erat. — Ego te hoc uno *crimine* condemnem necesse est.

502. Sic iudices exarserunt, ut eum *capitis* condemnarent. — Epaminondas a Thebanis *morte* mulctatus est. — Viri fortes hoc tempore *exsilio* damnabantur.

503. Drusus est de *praevaricatione* a tribunis absolutus. — Scribe, siquid *nostra* aut *illorum* intersit. — Plurimum interest *tuae fidei* te aes alienum ante idus dissolvere.

504. Equidem ad *nostram laudem* non multum video interesse. — Curet id populus Romanus, *cujus* interest barbaras conspescere nationes. — Tu *nostram causam* suscipias velim, *cujus* interest bonos ab injuria prohibere.

505. Id neque *tua* interest neque *tuorum*; sed *mea solius*. — *Nostrum omnium* interest improborum conatus coercere. — Si meam domum Catilina cum suis invaserit, *vestra omnium* interest servare caput consulis.

506. Si te *municipiorum* non pudebat, ne *veterani* quidem exercitus? — Numquam Atticum pertaesum est *suscepti negotii*. — Decet nos meminisse *beneficiorum*, oblivisci *injuriarum*.

507. Recordor *lacrymarum*, quas pro me saepe et multum fudistis. — Nemo fuit Romae, quin *Reguli* miseretur. — *Irarum* muliebrium Socrates non satagebat.

508. Quum te video, venit mihi in mentem *improbitalis* meae. — Numquamne tibi *parentis tuae* venit in mentem? — *Tui* quidem venit mihi in mentem saepius quam *mei ipsius*.

Verba cum dativo.

Num. 103—110.

509. Quid *Romanis* ad Cannas relictum est? — Sunt profecto multi, qui eripiunt *aliis*, quae *aliis* largiantur. — Mucius noster ad me scribit te *mih*i maximas gratias agere.

510. *Strenuis* abunde dictum est; *ignavis* nulla oratio sufficit. — Haec ego praecipio *tibi* hominis frugi functus officio. — *Majora tibi* virtus tua dedit, quam fortuna abstulit.

511. Invident *honori meo*; ergo invideant labori, innocentiae, periculis etiam meis. — *Huic* quoque *rei* subventum est maxime a nobis. — Nae tu, si *mih*i credidisses, melius *famae tuae* consuluisses.

512. Edixit rex barbarus, nequis postea *Graecis litteris* studeret. — Damon incumbens *tereti olivae* sic canere coepit. — Incumbite, Quirites, *ad reipublicae* salutem.

513. Intereret *Furius pugnae* navali apud Salamina. — Has *tibi* tabulas prodesse non video, sed potius obesse plurimum *causae tuae*. — *Satarchis* plus inest virium quam ingenii.

514. Consul *comitiis*, opinor, non praeerit. — Si *rei* familiari abfui, *reipublicae* non deero. — Hannibal *ab urbe* aberat non procul.

515. Superstitio ea vocatur, *in qua* inest timor inanis deorum. — *Columbis* ajunt inesse quendam gloriae intellectum. — Quantum potes *gratia*, tantum nos apud regem adjuva.

516. Bona existimatio *divitiis* haud dubie praestat. — *Cunctanti Q. Fabio* tribuni militum noluerunt diutius *praestolari*. — Quantum Hercules *Caco* viribus, tantum Cicero *Antonio* eloquentia antecelluit.

517. Si *reipublicae* consulis, fac *socerum* de rebus gerendis consulas. — De republica non libet *mih*i plura scribere. — Non licuit *mih*i per Curionem facere, quod volebam.

518. Harum *te* rerum causa, credo, *latebat*. — Non *te praeteriit*, quam tua causa sim sollicitus. — Nihil *ad rem attinet*, quid tu rerum in bello praedonum gesseris.

519. Illorum *te* fatum manet, quorum facta imitatus es. — Non *me* fugit, quanta cum perfidia hospitem tuum prodideris. — *Eo res pertinet*, ut grandem mihi dicam impingatis.

520. Frustra filiae Hieronis *genibus* carnificum supplices acciderunt. — Puellarum *collo* laqueum lictores intenderunt. — Populus misericordia motus regis *filiabus* vincula exemit.

521. Scipio ingenio militari *Hannibalem* antestabat. — *Ad eam insulam* crocodili non adnatant. — Pares cum paribus facile congregantur.

522. C. Fabium legatum *castris praesidio* dictator reliquerat. — *Caecilio* crimini vertes, quae *tibi laudi* ducis? — *Tigranes pignori* gemmeum monile *Volumniae* miserat.

Verba cum altero accusativo.

Num. 111—114.

523. Pythagoras *docerat matronas pudicitiam*, pueros modestiam. — Marius sub Scipionis disciplina *bellicas artes* edoctus fuerat. — Adherbal Romam legatos miserat, qui *senatum docerent de caede* fratris.

524. Rediens Brundusio *portorium* ab exactoribus *flagitabar*. — Ea, quae a natura *monemur*, non audimus. — Cur *ea me celas*, quae ego aliunde nosse possum?

525. Nemo tunc Romae fuit, quin *tui consilii* ab indicibus *commonefieret*. — Scio te maximis *de rebus* a fratre esse *celatum*. — Oh virum simplicem, a quo nihil *cuiquam* celetur.

Verba cum ablativo.

Num. 115—120.

526. Eumenes naves *commeatu onerari* jusserat. — Hannibal amphoras *complevit plumbo*, summas *operuit auro* argentoque. — Tigranes Catamitum *torque aureisque armillis ornaverat*.

527. Veteres templum Junonis egregiis *picturis locupletare* studuerunt. — Populi grati est *praemiis afficere* bene meritos de patria cives. — Gens illa pecuniae ignara merces *mercibus mutat*.

528. Manlius *torquem* hosti ereptum sibi induit. — Cethegus cruentum *sagum* ex acie rediens *exiit*. — Quinctius *arma induitur*, quibus hostem *exuerat*.

529. Fossas *caesorum militum impleus* aditum sibi ad castra hostium fecit. — Siquis barbatus equitat in arundine, *hellebori eget*. — Quin tu corbes texis, *quorum indiget* usus?

530. Verres Furium ob virtutem laurea *corona donarat*. — Si fures *aditu prohibuisses*, salva tibi arca foret. — Marius *nucibus* terram *spargere* post nuptias solebat.

531. Senatus *populo* sumptuosas coenas *interdixerat*. — Caesar hostem *commeatu interclusit*. — Rex obvios *salute impertire* consueverat.

532. Villam *abundare oportet porco* et gallina. — Si obtreptabitur, *utar auctoritate* senatus et *vita* potius quam patria carebo. — Macedonum *gaza*, quae fuit multo maxima, *potitus* dictator est.

533. Hercules simulacrum *ajunt sudore manasse*. — Nihil honestum est, quod *justitia vacat*. — Barbari eorum *carne*, quos in bello occiderunt, *vescuntur*.

534. Forum Syracusarum civium innocentium *sanguine redundavit*. — Si *pace frui* cupimus, bellum nobis strenue *gerendum* est. — Puerorum infirmitas majorum *auctoritate nititur*.

Verba cum ablativo et praepositione.

Num. 121—122.

535. Verres *ex illis* se dicebat signa *emere*, a quibus per vim *auferebat*. — *Audivi ex Pisone* bellum Poenis illatum

iri. — Gommius ad Germanos profugerat, *a quibus* maxima auxilia *mutuatus erat*.

536. Adesse in foro videbatis, quos ego *a vestris cervicibus depuleram*. — Victi opem *a diis petebant*, quam ab hominibus sperare non poterant. — Per ego te haec genua oro, ut me *ex iis miseris eripias*.

537. Milesius ille *a ceterorum consilio* se abhorreere dicebat. — Multae civitates *ab Afranio desciscere* parabant. — Omnia discordiis flagrabant, *ex quibus oriuntur* bella civilia.

538. Navis improvida periculi *scopulos praetervecta* est. — Marcellus copias *Baetim trajicere* constituit. — Vehemens opinio barbarorum *animos pervaserat* Romanos oppugnatione non destituros.

Constructio participii.

Num. 123—126.

539. Ad te confugi *exagitatus* a cuncta Graecia, tuam *petens* amicitiam. — Lamia epistolam mihi reddidit *missam* sibi a Caesare. — Caesar Aegypto *potitus* reges ab Ptolemaeo *scriptos* constituit.

540. Una in illa re servitutis *oblita* civitas ingemuit. — Consul *donatus* ab amicis grandi pecunia ad Volscos exsultatum abiit. — Regia classis, *exprobrans* ignaviam hosti, oram Aethiopiae vastabat.

541. Plerique superbiam Parthorum *perosi*, datum a Romanis regem malebant. — Vir probus morum perversitatem fuerat *pertaesus*. — Plebs regum nomen *perosa* erat.

542. Tesseram tribunus dederat, ut milites curati et *pransi* essent. — Rex intempesta nocte bene *potus* ibat cubitum. — *Considerati* hominis est, qua de re jure decertari oportet, armis non contendere.

543. Viros legum judiciorumque *metuentes* in hac causa habuistis. — Ut primum juvenus belli *patiens* erat, ad arma vocabatur. — Recepit veterem amicum amantem sui que *observantem*.

Constructio gerundii.

Num. 127—133.

544. Hieme *vertendum* est glebas, vere novo *serendum* aestate *metendum* segetes. — *Paranda* classis fuit, ne com-
meatus interciperentur. — *Redeundum* fuit in castra, ne hostes
impedimentis potirentur.

545. Majorum placitis *parendum* est adolescentibus. —
Exhortandus es mihi, bone adolescens, ne cum improbis so-
cietatem coëas. — Si Epicureis credendum sit, *quaerenda* est
pecunia primum, virtus post nummos.

546. Provincias *obeundi* populosque *multandi* potestas
Verri datur. — *Ferendo* injurias majorem laudem merebere
quam *ulciscendo*. — Idoneum tempus ratus est Atticus studiis
obsequendo suis.

547. Haccine tu de causa cupidus eras *extinguendi* mei?
— Scientia oratoris est recte *faciendi* magistra. — Nullus fuit
in Graecia Apelle *pingendi* peritior.

548. *Ad ulciscendum* necem fratris Argos cum pugione
Graeculus venerat. — Questus praetor est de iis, qui pecu-
niam *ob judicandum* acceperant. — Nullo loco deero *ad*
subveniendum plebis inopiae.

549. Has litteras librario *inter coenandum* dictavi. — Broc-
chus *ex occando* plus juvari arva putabat quam *ex arando*.
— De *inferendo* bello fetiales Carthaginem senatus miserat.

550. Plus operae Septimius *in scribendo* ponebat quam
in legendo. — Quum *a dicendo* vacaret, dabat Tullius *scribendo*
operam. — *Pro canendo* tulerunt sua praemia psaltriae.

551. Ne Croesi quidem gaza par esset *dissolvendo* aeri
alieno, quod *ad pergraecandum* contraxisti. — Proelium *de*
scandendo vallo commissum est. — Pro ope *ferenda* pergit
oppugnatum ire urbem.

552. C. Marius arma *opprimundae* reipublicae ceperat. —
Tuendae gratia civitatis caput meum objeci inimicorum telis.
Ancillae *eluidis* vestibus linteisque operam dederunt.

553. Incumbite, oh adolescentes, *ad sequenda* majorum
vestigia. — *Scribendorum* causa militum excesserant urbe
consules. — *Tuendarum* gratia sororum strinxerat Curio pu-
gionem.

554. Infans *alendi* causa nutrici creditus est. — Pueri *ante*
docendum ingenio sint rudes necesse est. — Vires animi
sicut corporis *exercendo* firmantur.

555. Sum jam pridem cupidus vestri *videndi*. — Omnibus
cura est sui *custodiendi*. — Abi, soror; non est mihi copia
tui *sequendi*.

556. Nondum erat tempus *metendi* segetum. — Quam
dedisti ad me epistolam, non fuit potestas ejus *legendae*. —
Venit Volumnia ad socerum sui *expurgandi* causa.

Constructio supini.

Num. 134—136.

557. Tribunitiam potestatem *eversum* profecti estis. —
Pueros *dormitum* jubet ire mater. — An est qui nesciat venisse
Cajam tot dierum viam tibi *gratulum?*

558. Rex amicitia populi Romani fretus legatos ad Jugurtham
de injuriis *questum* mittit. — Hera ancillas ad oram fluminis
lavatum miserat. — Naso ad Seythas *exsulatum* ierat.

559. *Coctum* ego, here, non *vapulatum* conductus sum.
— Quis vidit umquam anum acheronticam dari *nuptum?* —
Emere licet, si est argentum, quae *venum* proposita sunt.

560. Quae tibi acciderunt, sunt lepida *memoratu*. — Pro-
digium mirabile *visu eventum* fuit. — Rex domum incubia
nocte *venatu* revenit.

Constructio ceterorum verbalium.

Num. 137.

561. Hanno *vitabundus* insidias loco edito castra posuit.
— Macedones regem *venerabundi* corpora humi prosternunt.
— Consul *populabundus* castra hostium Romam rediit.

562. Qui fuerit noster Brundusio *reditus* exposui ante. —
Maturior solito fuit Pompeji ad urbem *accessus*. — *Aditus*
ad laudem latior patet eloquentiae quam peritiae rei militaris.

563. Quis est omnium in plebe, cui largitio non sit *optabilis*? — *Tenacem* propositi virum aura popularis non dejecit de sententia. — *Improvistos* insidiarum Hannibal Romanos oppressit.

564. *Conscios* conjurationis Catilina in conventum vocavit. — Rex fuit utilium bello *studiosus* equorum. — *Provida* futuri congerit formica acervos.

Constructio adverbii.

Num. 138—159.

565. Mihi frequens conspectus vester *multo* jucundissimus est. — Socer hujus vir *multum* bonus est. — Tua scripta *multo* sunt meliora meis.

566. Tuam sententiam requiram *separatim* a ceteris. — Incerti vagabantur haud *dissimiliter* navibus sine gubernaculo. — Lacryma nihil *citius* arescit.

567. C. Lamia uno omnium *familiarissime* utor. — *Pertinacissime* hi ex omnibus in sententia permanserunt. — In isto juvene, quamquam est *satis* animi, *parum* est auctoritatis.

568. Praestabilius esset *ubivis* gentium quam in ista urbe aetatem agere. — Quando *eo* miseriarum venturus eram, *parum* profuit e stirpe regia nasci. — Antonius in Palatio domum, arcis *instar*, aedificavit.

569. *Pridie* idus junias Padum copias trajeci. — Sententiam Bibuli de tribus legatis *postridie* ejus diei secuti sumus.

— *Postridie* ludos Apollinares cepi Megaram iter.

570. *Ecce* hominem miserum, dignum meliore fato. — Cuncta civitas *obviam* victoribus processit. — Vivere oportet *convenienter* naturae.

571. *Per* nobis gratum feceris, si brevius peroraris. — Somnus a prandio *perquam* salutaris esse putatur. — Ierunt cubitum ab solis occasu *tertia aut non multo secus*.

572. Amitam puer diligebat *aeque ac* parentem suam. — Haec *contra* evenerunt, *quam* tu vaticinatus fueras. — *Commodum* foras ieram, *quum* domus mea corrui.

573. *Interea* maneant obsides, dum pecunia redditur. — Cererem Siculi *juxta* colunt *atque* ipsam Junonem. — Fortunam belli volo *perinde* scribas, *atque* ex Lucullo accepisti.

574. Verbosior factus es *prae ut* eras dudum. — Noli ire *praeter quam* ducit semita. — *Postridie* ego natus sum *quam* Quirinus ex Rhea.

Constructio praepositionis.

Num. 160—203.

575. *A vento*, qui fuit, unda tumet. — Ferocissimae omnium sunt pantherae *ab Afris saltibus*. — Centesima lux haec est *ab interitu* Clodii.

576. Corpora interfectorum sine exsequiis data sunt *ad sepulturam*. — Consul alter *ad Cannas* cecidit, alter equo fugit. — Mundi pulchritudo *ad divinam* vix est momenti instar.

577. Neque flaminem neque pulvinar constitui fas est *ad divi Julii*. — Remigravit ad urbem Pompejus *ad* tribus millibus fugitivorum interfectis. — Quo in proelio *ad* centum tribuni desiderati sunt.

578. Habebuntur comitia *citra ludos* Apollinares. — Sacra Lanuvinis reddita sunt *cum eo ut* aedes Junonis communis esset cum Romanis. — Praestat *cum periculo* capitis agere *quam cum dedecore*.

579. Tullius saepe in Antonium *de rostris* invexit. — Uni epistolae respondi, in qua est *de periculis* reipublicae. — Verus es tu Graeculus, qui *de nihilo* irascaris.

580. *Ex sua villa* Lucullus fremitum fluctuum audiebat. — Ennius in sepulcro Scipionum constitutus est *ex marmore*. — Antonius, cum ex caupona diluculo prodiisset, visus *est ex vino* vacillare.

581. M. Tullius dicendo faciebat iudices *ex adversariis* amicos. — Superis bene juvantibus, res procedent *ex animi sententia*. — Anus *e proximo* aedes suas conducere recusavit meretriculis.

582. Furius quidem, si *ex morbo* oculorum tunc non navigavit, *extra noxam* est. — *Extra te* nemo mihi videtur fidelis

amicus esse. — Praedones, Verre praetore, *in littore securi inambulabant.*

583. Jubet omnes, qui arma ferre possent, *unum in locum convenire.* — Plures cum telis *in hunc* faciunt de loco superiore impetum. — Hispania *in duas partes* Ibero flumine dividitur.

584. *In socios* Aeneae Juno fuit infesto animo. — Infantem de gremio nutricis *in ulnas* soror sustulit. — Barbarorum est *in diem* vivere.

585. Naso longa poemata *intra paucos dies* conficiebat. — Croesus manibus *post tergum* vinctis ad supplicium ductus est. — Cincinnatus *post sextum mensem*, quam factus est dictator, se magistratu abdicavit.

586. *Per dexteram* te istam oro, quam regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti. — *Per somnum* visus sum audire de mausoleo vocem. — *Quum per valetudinem* potero, Cumas navigabo.

587. Sed finis sit, neque enim *prae lacrymis* jam loqui possum. — Hujus me fortunae adeo non poenitet, ut eam *prae me* feram. — *Praeter oram* maris pascentes cervos Aeneas telo transabit.

588. Sapere visus est mihi puer *praeter aetatem.* — Ain dicimus *pro aisne*, nolle *pro* non velle. — Praemiis afficiere *pro eo ac* meritis es.

589. *Pro aede* Cereris stabant geminae canephorae. — Ut pateat tibi ad Caesarem aditus, enitar *pro viribus.* — *Secundum aedes* tuas apertus est ludus.

590. Tibi Caesar, quem Brutus percussit, videtur in coelo *secundum deos* sedere. — Senatores *secundum Catonem* sententiam dixerunt. — Siculi *secundum Junonem* Cererem colunt.

591. Audio etiam furto ablata a Verre signa; idque *propius fidem* est. — *Prope a domo* tua habitat anus illa venefica. — Ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, *sub Atheniensium* redegit potestatem.

592. Triarii *sub montem* per inducias successerunt. — Sudes defixae *sub aqua* flumine tegebantur. — Servi *sub oculis* domini operam suam probare studebant.

593. *Sub orationem* Tullii Caesar mutavit sententiam. — Milites in castris *sub dio* cogebantur pernoctare. — *Sub horam* tertiam domum senatores reverterunt.

594. Omen putavit esse, quod septem corvos *super tunalium* sedere vidit. — *Super beati illius cervice* gladium seta equina aptum pendere rex jusserat. — *Super rebus* in bello gestis consul litteras Romam dat.

595. Visa sibi est Cloelia per visum cernere senem *supra* humanam speciem. — Caesi sunt hostium *supra quinque millia*, ex nostris *supra nongentos.* — *Super coenam* placuit ire cubitum.

596. Plato iram in pectore, cupiditatem *subter praecordia* locavit. — Quo possent currus Padum transvehi, congesta est glarea *subter aquam.* — Equites *ephippiorum* tenuis flumine mergebantur.

597. Praetor tribus *ante* diebus ad urbem accesserat. — Diebus *circiter* quindecim arma undique congesta sunt. — Agnus *contra* timens, qui possum, inquit, facere, quod quereris, lupe?

598. Scribe quid sentias de transeundo in Epirum; de Tirone *coram* loquemur. — *Quum ad ripam* Sequanae procubuissem, emergens e fluvio coluber *juxta* consedit. — I tu *prae*, puer; ego pone sequar.

599. Hydram Lernaie *prope* intueri nemo audebat. — Consul ira inflammatus gladium, qui *propter* erat, protinus destrinxit. — Tullius fuit oratorum princeps; nemo dicet *secus.*

600. Signum Vestae sic affabre elaboratum est, ut nihil possit *ultra.* — Antiochus se Romam *usque* ex ultima Syria contulit. — Hannibal copias trans Apeninum *usque* transtulit. ®

Constructio conjunctionis.

Num. 204—218.

601. Invasit Verres in bona Siculorum; *at* vapulavit Tullianis actionibus. — *At* premebaris aere alieno: scilicet ex provincia locuplete vir consularis redieras vacuus. — Tace, insane; ante ego hoc didici, *quam* tu natus es.

602. Ubi diluxit, viderunt Romani movisse castra Poenos. — Levir tuus tam te diligit, *quam* si tuus esset germanus frater. — Volo abs te doceri, *tamquam* viam ingressurus, quam tu saepius ieris.

603. Fuge quantum potes, ne hic te sentiat *neve* odoretur. — Visne tibi credam, *quasi* te mendacii numquam convicerim? — Tuas cavillationes nemo homo, *quamvis* ingeniosus, queat extricare.

604. Desidero semper tuas litteras, *quamvis* das crebras. — Ad coenas lautiores ne vocatus quidem veniebat, *quippe* quem fabulantium per vinum convivarum coeperat jam pridem taedere. — Populus numerabilis erat, *ut pote* parvus.

605. *Quin* morere, ut merita es, ferroque exstingue dolorem. — Mihi crede: si id ego scelus in te admisi, nulla causa est, *quin* verberibus afficiar. — Tace, puer: mirum, *quin* id queas assequi, quod omnium doctissimi non sunt assequuti.

606. Tam diu te exercere debes, *quoad* usum pares. — *Quod* te ais in gratiam cum Caesare rediisse; recte agis, sed non diu manebis. — *Hoc* vel maxime delectant me tuae litterae, *quod* illaboratae esse videntur.

607. Vociferere licet, *quoad* mortuos excites. — Ligarius quidem arma contra Caesarem sumpsit; *verum* ignoscendum *tamen* illi est. — Non dubitabam equidem me abs te amari, *verum* amorem tuum notiozem fecit Chaerippus.

608. *Tametsi* vicisse debeo, *tamen* de jure meo decedam. — C. Cassius et per se et per suos et *vero* per alienos etiam defendetur. — Tres copiarum partes Helvetii flumen traduxerunt; quartam *vero* citra reliquerunt.

Constructio interjectionis.

Num. 219.

609. Mittite age legatos circa omnes Asiae urbes. — *Ah* me miserum; vix sum compos animi. — *Nae* illa *edepol* memorari possunt.

610. *Oh* domus Anci, *heu* quam dispari domino dominaris. — Oves tam glabrae sunt, *hem* quam haec est manus. — *Heus* tu, ubi es? aperi ostium.

611. *Hei* mihi jam tu quoque adjuvas insaniam. — *Eja* bonum habe animum. — *Euge* jam lepidus vocor.

612. Agna cadat vobis, quam circum rustica pubes clamet: *io* messes, et bona vina date. — *Hui* totiesne me litteras dedisse Romam, quum ad te nullas darem? — *Vae* nobis, in hostium venimus potestatem.

613. Quid tu, *malum*, curas coctum ego an crudum edim? — Tantum, *proh* dolor, degeneramus a parentibus nostris. — Hominemne Romanum tam Graece loqui. Non, *medius fidius*, ipsas Athenas tam Atticas dixerim.

614. *Papae*, Marco spondente, recusas credere tu nummos? — Non queo, *mecastor*, quid hero dicam comminisci. — *Vah* *apage* te a me, pestis te tenet.

Casus.

Num. 220—245.

615. Inter Demosthenis Tulliique eloquentiam *digitus* vix interest. — Quae *pueri* didicimus, manent senibus. — M. Tullius sub Graecorum disciplina evasit *orator*.

616. Hordeaceos panes *modici ponderis* canibus objiciebant. — Studium *Catonis rei rusticae* plurimum agriculturae profuit. — In oppido *Cartejae* centum cados *vini* per fraudem intromissos decumani occupaverunt.

617. Binos scyphos *ex auro* Verres hospiti suo furatus est. — Dictator *auream* coronam Jovi donum misit. — Muro *lapideo* circumdare urbem parabamus.

618. Natio illa argentum *assis* non faciunt; aurum etiam *minoris*. — Tabulae Parrhasii *tanti* venierunt, *quanti* voluerunt licitatores. — Praetor domum ex Asia regressus *magno* vendidit, quae *parvo* emerat.

619. Qui minas dictatoris *parvi* fecit, *flocco* habebit tuas. — Quae erant *trium talentorum*, ea sibi Verres *asse* vendere

Siculos coëgit. — Zeuxis suas tabulas *gratis* largiebatur, quod eas *nullo pretio* aestimari posse arbitrabatur.

620. Avidienus sic est avarus, ut *drachmis* septem putet satis obsonari. — Id poëma, si *semuncia* emeris, caro emisti. — *Tantine* facis amicitiam Caesaris, ut fortunas tuas amittere malis quam ejus gratiam?

621. *Puero* dormienti apicem arsisse ferunt. — Pusio, cave oculos *tibi* digito frices. — *Tibi* ego herus an tu mihi es?

622. Aurea monilia Sempronius *muneri* misit ad uxorem. — Septimius grandem pecuniam dabat *foenori*. — Magno studio *mih*i a pueritia est elaboratum.

623. Hic est ille Scipio, cui nomen *Africano* ex Africa subacta datum est. — Huic oppido, quod nunc Terracina vocatur, *Anxuri* quondam nomen fuit. — Tu *mih*i omnibus rebus affluas et egenos oppressum eas?

624. Sunt in India gentes, quae *faciem* linuntur minio. — Graeculi in atrio inambulabant medicati *capillos* et rasi *barbam*. — Pollui consulatum putabant, si eum homo novus, quamvis *cetera* egregius, adeptus foret.

625. Muraena laesus *altero oculo* regere equum vix valebat. — Milites ex illo proelio *minimam partem* redierunt incolumes. — Haec oratio a puero sexenni scripta est: *incredibilem* auditu *rem*.

626. Silvae in Mauritania feris *omne genus* abundant. — *Quae* Cassium hortatus es per litteras, fac eadem coram hortere. — Neque ego quae recte egistis criminor, neque *quae* peccastis laudo.

627. Mi *animule*, meus *festus dies*, qui vales? — Heus tu, *bona Phronesium*, accumbe in summo. — Dabis aliquando poenas, *furcifer*.

628. Jupiter *Saturno* satus eum de coelo deturbavit. — Seneca, *natione* Hispanus, *patria* Cordubensis, fuit acri ingenio. — Virgilius omnes poëtas *elegantia* superavit.

629. Precatus sum a diis immortalibus *more institutoque* majorum. — Cogita *cum quanto periculo* reditum sit in Ro-

manorum amicitiam. — *Eloquentia* Tullii reipublicae consultum saepius est.

630. Ni abis, ego te *fuste* abigam, sycophanta. — Legati Romam, *infecta pace*, redierunt. — *Molone praeceptore*, Tullius Graecas litteras didicit.

Voces verbi.

Num. 246—253.

631. Ut saepe alias, *juvit* facundia causam. — *Favebam* reipublicae, cui semper favi. — Lunaque *fulgebat*, nec facis usus erat.

632. *Securam vitam*, Saturno rege, in terris *vivebant*. — Ego *servitutem* apud hunc haud diu *serviam*. — Domum, bene potus, ad vesperam *redieram*.

633. Tu formosissimus alto *conspiceris* coelo. — Huic quoque rei *subventum* a senatu *est*. — Pugna ad Cannas acerrime *pugnata est*.

634. Nisi quiescitur a Pompejo, ibitur ei obviam a Caesarianis. — Quum Menippus a Charonte assem *exigeretur*, negavit se tantum pecuniae possidere. — Cur ego ea *arguar*, quae ne cogitavi quidem?

635. Nisi taces, *vapulabis* a matre. — Idcirco Fabius *exsulavit*, quod suo officio fortiter functus erat. — Frustra Pompejus a Caesare *hortabatur* arma deponere.

Modi verbi.

Num. 254—265.

636. Hodie sudum *est*, cras *pluet*. — Si ludum non frequentasses, *didiceras* minus. — Litem jure intendis, sed conivere satius *erat*.

637. Puer postremus *loquaris*, primus omnium *taceas*. — Mille talenta huic operi *numerasses*, negaret esse satis. — Portenti simile multis *videatur* quod dicam.

638. Superi te omnibus bonis *impertiantur*. — Nullos ego quidem ei nummos dedi; sed *dederim* sane, cujus me criminis

accusatis? — Sexennis puer tanti sceleris conscius fuerit? Fieri non potest.

639. *Poteram* nunc ego te domo exigere; sed malo misereri immerentis. — *Vincebat* Pompejus, nisi Caesar receptui cecinisset. — Marcus, qui animo puerili *esset*, nihil dissimulavit.

640. In conventu seniorum nisi jussus ne *loquere*, adolenscens. — Cum improbis ne *congregator* neve *loquitur*. — Quum revenerit, *Tiro*, *nuntiato* ei a me salutem.

641. Ego jam redeo, tu domi *servabis* et alienos foribus *excludes*. — Si certum est abire, abi; sed ne me auctorem *dixis* protectionis tuae. — *Nolite*, iudices, vestris sententiis hominem miserum opprimere.

642. Sunt honorabilia *salutari*, *deduci*, *consuli*. — Occupavit *expedire*, quae objici possent, difficultates. — Inter *insanire* et *sapere* longum interest discrimen.

643. Hortensius consilium cepit defendere Verrem. — Tempus est *reverti* domum. — Martius primus erat *inire* proelium, ultimus *cessare*.

644. Idoneus mediastinus est trusatiles *versare* molas. — Indignus erat Claudius integrum *ductare* exercitum. — Est adolescens facilis in vitium *flecti*.

645. Idoneus Scipio visus est, *qui* toti bello praeficeretur. — Apta haec ancilla est, *cui* mandes, quod recte curatum velis. — Non tu dignus es mala fortuna, sed indignus, *in quem* aliquid fortuna possit.

646. Aut digni sunt, *quorum* virtus tibi placeat; aut indigni, *quorum* desideretur ignavia. — Digna vox illa fuit, *quam* audirent omnes gentes. — Dignus non fuerat Clodius, *cui* Fulvia nuberet.

Tempora verbi.

Num. 266—269.

647. Laus brevitatis est multa perquam paucis *dixisse*. — Quum quievisset triduo classis, repente Auster eam *fert*. — *Respiraro*, si te videro, mi fili.

648. Vos me quidem cuius rei libet admonete; mox ego quid factu opus sit *videro*. — Te neque *poenitet* neque *erubescis* quidquam. — Tibi neque ars ulla *est*, neque litteras *didicisti*.

Relatio loci.

Num. 270—281.

649. *Puteolis* magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno. — Ea plaga *in Asia* accepta est, *in Illyrico* et in ipsa Alexandria. — *Terracinae* et *Amiterni* lapidibus pluisse nuntiatum est.

650. *Quinctius ruri* agere vitam constituerat. — *Parmenio* vir clarus fuit *domi militiaeque*. — Milites strati *humi* ducem suum nominatim implorabant.

651. *Domi Caesaris* deprehensus fuisse percussor dicebatur. — *Manlium in domo privata* occidere tentaverunt. — *Arpinas hic in magna Roma* se esse educatum dicebat.

652. *Capuae in urbe* celebri Hannibal biduo substitit. — *Regulus domi suae* manere diutius noluit. — *In domo Antonii* argentum pendebatur, non numerabatur.

653. Hic, quum *ex Aegypto* reverteretur, occisus est a latronibus. — *Hannibal ex agro Tarentino* diluculo castra movit. — *Has litteras Faesulis* esse allatas senator dicebat.

654. Pugnabatur a nostris *ex ponte*, ab hoste *ex navibus*. — *Egressus domo* sub ortum lucis *Cajetam* venit sole occidente. — Sub horam tertiam redierunt mancipia *rure*.

655. Dictator, postquam *Romam* venit, *Sempronium in Etruriam* ad exercitum mittit. — Hic *Spartam* redire nolens *Thebas* se contulerat. — *Alcibiades Thurios* in Italiam *per* vectus clam se a custodibus subduxit.

656. Duo millia Latinorum *domos suas* remigrarunt. — *Carthaginienses in ultimam Hispaniae oram* usque ad Oceanum compulsi erant. — *Brutus heri rus* in Tusculanum ierat.

657. Inde non *per Lacedaemoniam* solum, sed etiam *Thraciam* ad Hellespontum perventum est. — *Romae per omnes*

conventus de facto consulis disceptari coeptum est. — Romani diversis itineribus ad Marcellum consulem *per Samnium* per-fugerunt.

658. Hunc ego spero *tota urbe* vagari. — Privatae clades *per domos* nuntiatae sunt. — Bellum cum Poenis gerebatur *terra et mari*.

659. Iter faciebamus *pulverulenta via*. — Vidimus effusam undique multitudinem vagari *per saltus*. — Egressus Rhegio feci *Mutina* iter Romam.

660. Te jam ex Asia *Romam versus* ire constabat. — Catilina modo ad urbem, modo *in Galliam versus* castra movere coepit. — Auriga flectere iussus est *versus montem*.

661. Aliis *umbilico tenus* aqua subierat; aliis genua vix superabat. — Rumores *Cumarum tenus* caluerunt. — Agesilaus Asiam *Tauro tenus* regi eripere conatus est.

Relatio temporis.

Num. 282—286.

662. *Undecimo anno* Punici belli consulatum inierunt Marcellus et Quinctius. — *Quarto idus* majas accepi binas litteras, unas a meo tabellario, alteras a Tironis. — *Hora fere tertia* prodiit Antonius e caupona.

663. Britanni *alternis diebus* subibant insulae. — Non est sobrius, qui *luci claro* in foro saltat. — Credibile non est quantum scribam *die*, quin etiam *noctibus*.

664. Bellum cum Samnitibus *per centum* prope annos tulimus. — Q. Fabius *partem majorem* hiemis exercitum in tectis habuit. — Athenienses cum Peloponnensiis bellum *sex et viginti annis* gesserunt.

665. Eae permanserunt aquae *complures dies*. — *Quintum* jam et *vicesimum diem* Carteja oppugnatur. — Metellus in hibernis *biduo* commoratus saucios milites recreavit.

666. Si quaeris, quam pridem factus sim senator, *abhinc annos* sum *tres et viginti*. — Clodius *abhinc centum diebus* occisus a Milone est. — *Tertium* jam *diem* intra hos parietes jejunos teneor.

667. *Intra sex dies* deleta est urbs munitissima. — Hannibal Adrumetum *intra paucos dies* expugnavit. — *Triduo* id quidem aut certe *quadriduo* comperies.

Relatio spatii.

Num. 287—288.

668. Pontes duo Caesar fecit, *tria* distantes *milliaria*. — Romanus exercitus *mille et quingentis passibus* ab urbe castra metatus est. — Leucadiae fauces *quingentos ferme passus* longae erant, *latae ducentos*.

669. Vallum *vicenis cubitis* altum, *quingentis* latum duxit Scipio. — Turres Babylonis *denis pedibus* quam murus altiores sunt. — Arcem fossa Poeni munierunt *vicenorum pedum*.

Oratio verbi substantivi et adjectivi ¹.

Num. 292—299.

670. Conscientia bene actae vitae jucundissima est. — Pax est tranquilla libertas — Fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum.

671. Emit domum carius, quam aestimabat. — Homo litteras Vulturio ad Catilinam dat. — Multi famam, pauci conscientiam verentur.

672. Praeter Idaeae matris famulos stipem nequis cogito. — Sexto idus junias epistolam tuam accepi. — Consulatum iniit Caesar pridie quam viginti annos impleret.

673. Dave, itan' contemnor abs te? — Sextius ab indice Naevio de ambitu postulatur. — Liber tuus legitur a me diligenter.

674. Maxima pars ab equitibus in flumen acti sunt. — Bis tibi triceni fuimus, Mancine, vocati, et positum est nobis nil, here, praeter aprum. — Supplicatio ab diis decernenda non fuit.

675. Vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia est. — Anseribus cibaria publice locantur, et canes aluntur in Capitolio. — Capita conjurationis virgis caesi sunt.

¹ Orditur hinc Liber secundus.

676. Caedebatur virgis in medio foro civis Romanus. — Quoties tibi extorta est ista sica de manibus. — Nulla possessio pluris quam virtus aestimanda est.

677. In castra properabamus, quae aberant bidui. — Bis tanto valeo, quam valui dudum. — Noctes vigilabat ad ipsum mane, dies totos stertebat.

678. In captivos crudeliter saevitur ab hoste. — Signo dato, concurritur acriter. — Majoribus natu assurgitur.

679. Inde Praestos perventum est. — Hinc acceditur ad fundum Ceseniae. — Per biennium ad saga itur, diuque in eo habitu manetur.

680. Magnis periculis degitur hoc aevi. — Tutius statur in domo, quam per compita itur. — Habitat in luna, ut vult Xenophanes.

681. In Ponto, ut narrant, Caecia trahit nubes. — Cajetanum sum; Antonium vocant. — Homo omnium in dicendo, ut ferebant, copiosissimus.

682. Quam bene Saturno vivebant rege. — Tunc melius tenere fidem, quum erat pauper cultus. — Faciunt in cortice sinum in eumque aliena ex arbore germen includunt.

Constructio relativi.

Num. 300—305.

683. Fuere cives, *qui* seque remque publicam perditum irent. — Apage ancillas, *quae* neque texunt neque molunt. — Virtus omnia, *quae* cadere in hominem possunt, subter se habet.

684. Recordare de ceteris, *quos* adesse vides. — Praetermitto ruinas fortunarum tuarum, *quas* impendere tibi proximis idibus senties. — Phidiae simulacris, *quibus* nihil in eo genere perfectius vidimus, cogitare tamen possumus pulchriora.

685. Ad senatum referemus, *quem* vocari videtis. — Hos appellabo, *quos*, si mentiar, esse nollem testes insipientiae meae. — *Quos* ferro trucidare oportebat, eos nondum voce vulnero.

686. Patriam, *qua* nihil potest esse jucundius, mihi reddidistis. — Atticus contentus est ordine equestri, *quo* natus

erat. — Verba Flacci non ibunt per aurem Caesaris, *cui*, si male palpere, recalcitrat.

687. Ne jocis quidem respondebo, *quibus* me usum esse dixisti. — Erat nemo, *quicum* libentius essem quam tecum. — Certos mihi fines constituam, extra *quos* egredi non possim.

688. *Quo* die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas negligere coepimus. — *Quam* domum nemo sine lacrymis praeterire poterat, hac te in domo deversari non pudet? — Scribit, ut eas, *quae* in Sicilia naves sunt, reficiat.

689. *Quem* ceperunt exsules montem, herbidus est. — *Quos* cum Mario pueros miseram, epistolam mihi attulerunt. — *Quae* primae copiae flumen transire potuerunt, proelium commiserunt.

690. Anxur fuit, *quae* nunc Terracinae sunt. — Poculo utere, *quae* est quarta pars cyathi. — Nihil est diis acceptius quam coetus hominum, *quae* civitates appellantur.

691. Galba, *cujus* lenitatis est, objurgare natum non audebit. — Postula Maecenatem, *quae* velis; *quae* tua est virtus, omnia impetrabis. — Neque Paulinum, *qua* prudentia fuit, sperasse id reor.

692. Sunt *quos* curriculo pulverem Olympicum collegisse juvat. — Perdormisco, si argentum resolvi, *cui* debeo. — Habet populus Romanus, ad *quos* deferat gubernacula reipublicae.

693. Insulam aggreditur Caesar, praemiis propositis, *qui* primum eam cepisset. — Vinxerat post terga manus, *quos* mitteret umbris inferias. — Litteras ad te nolo dare, nisi *de quo* exploratum sit mihi.

694. Urbem, *quam* statuo, vestra est. — Naucratem, *quem* convenire volui, non erat in navi. — Hunc chlamydatum, *quem* vides, Mars ei iratus est.

695. Tua, *qui* exprobrasti, punitione contentus ero. — *Vestra*, *quos* scimus conjurasse, hoc magni interest. — Id mea minime refert, *qui* sum natu major.

696. Sumite materiam vestris, *qui* scribitis, aequam viribus. — Omnia commissa sunt mea culpa, *qui* id non putaveram. — Ridet ille amentiam nostram, *qui* in vita sua requiramus bonorum virorum instituta.

697. Nemo est, *quin* tui sceleris ex illa oratione commonefiat. — De qua via nihil praetermisi, *quin* ad te enucleate perscriberem. — Dies nullus est, *quin* hic Satyrus domum meam ventitet.

698. Promeruisti, ut nequid ores, *quin* impetres. — Nemo fuit majorum meorum, *quin* parasitando paverint ventres suos. — Nihil fuit apud te nisi disciplina, *quin* mihi placeret.

Contractio in participium.

Num. 306—309.

699. Piaculum est misereri hominum rem male *gerentium*. — Per flumina juro infera sub terras *labentia*. — Frustis esculentis vinum *redolentibus* gremium suum implevit.

700. Fecit simulacra *moderantum* cuncta deorum. — Dionysium *flagrantem* desiderio tui misi ad te. — Nunc te, Bacche, canam et prolem tarde *crescentis* olivae.

701. Exposuit nobis sermonem *habitum* ab illo. — Flaminium insidiis *circumventum* occidit Hannibal. — Puerum *ereptum* hosti tradidit parentibus.

702. Sternitur et Menelaus Perseia castra *sequutus*. — Accessit populi furor inflammare *ausi* aedes. — Homini altaria *complexo* decutit ense caput.

703. Hydrum *moritura* puella servantem ripas alta non vidit in herba. — His me consolor *victurum* suavius ac si quaestor avus fuisset. — Ore *necaturas* accipiemus aquas.

704. Dare se noluit legionibus omnia vi sua *tracturis*. — Fallacia verba non *audituri* diripere Noti. — Aut petis aut urges *ruiturum*, Sisyphæ, saxum.

705. Cesserunt nitidis *habitandae* piscibus undae. — Quid versus scribis nemini *legendos*? — Maritus pugillum coniecit nucum a pueris *legendarum*.

Infinitum generativum.

Num. 310—314.

706. Concedo non esse miseros, qui mortui sunt. — Nicias vehementer confidit se gratiosum fore. — Auguratus petitionem te mihi concessisse dixisti.

707. An vero istas nationes religione jurisjurandi commoveri arbitramini? — Si illum datur hodie mastigiam apprehendere, ostendam quid sit herum fallere. — Rem divinam dixit se facturum ad Junonis.

708. Ad mortem te *duci* jussu consulis jam pridem oportebat. — Frumentum Caesar per jumenta *mitti* jubet. — Pater, jube *dari* vinum; jam diu est quod primum bibi.

709. Sulla jussit poëtae praemium *dari* ea conditione, nequid postea scriberet. — Si inimico testi *credi* non oportuit; inimicitior Marcello Crassus. — Caesar sub noctem *claudi* portas jussit.

710. Consul imperavit *comportare* frumentum, ratus frequentiam fore negotiatorum. — Si natura juberet alios *legere* parentes, optaret sibi quisque. — Inulas docui ego primus *incoquere*.

Infinitum singulativum.

Num. 315—325.

711. Qui mentiri *solet*, pejerare *consuevit*. — Me servulum vicit, qui referre non *audebam*. — Olivetum diebus quindecim ante aequinoctium vernum *incipito* putare.

712. Nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare *occipiunt*. — Istuc delectum *desistas* tanto opere ire oppugnatum. — Quid quum Hortensius accusationis membra in digitis suis constituere coeperit?

713. Mihi parcere ac de me cogitare *desinite*. — *Obliti sunt* Romani loquier Latina lingua. — Etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri *solent*.

714. Quae sanari *poterunt*, quacumque ratione sanabo. — Etiamsi egomet veneam, vix colligi *possit* pecunia, quam tu me rogas. — Perduellibus aqua et igni interdicti *debut*.

715. Mihi quidem jam ab istis nihil noceri *potest*. — Liberis consultius prospici *debut*. — Undique concurrere ad Capitolium *coepit*.

716. Tyrus septimo mense, quam oppugnari *coepta* erat, capta est. — Ad famam obsidionis delectus haberi *coeptus* est. — Terra marique *coepit* sunt oppugnari Syracusae.

717. Canidia, quod mala obviis ingerebat, *coepta est* appellari canis. — Bello Athenienses undique premi *coepti sunt*. — *Coeptum esse* in Sicilia moveri servitium suspicor.

718. Innocentia pro malivolentia duci *coepit*. — Praetores *coeperunt* in duos annos creari. — Ab universis cohortibus signa in hostem *coepere* inferri.

719. Jam *desierunt* ulla contemni bella. — Facturum se sponndit, si rogari *desineret*. — *Desiverunt* nobiles vocari ad militiam.

720. Nunc Papirius vocatur, qui *desitus est* vocari Papisius. — *Desitae sunt* fundi ad deos preces. — Conciones in foro *desitae sunt* fieri.

721. Postquam pater peregre abiit, triduo *desitum* non est bibi et pergracari. — Mihi jam a plebe *invideri coepit*. — De jure publico a multis *desitum est* disceptari.

722. Casina hujus *reperietur* socrus esse. — Jam Caesar a Gergovia discessisse *dicebatur*. — An non ego te novi, qui Syracusis *perhibere* natus esse?

723. *Oratus sum* huc ad te venire. — Crassus ab illa peste infestissimus esse *praedicabatur*. — Pericles, si tenui genere uteretur, numquam ab Aristophane tonare *dictus esset*.

724. Occidisse patrem Roscius *arguitur*. — Dignitatis habuisse nimis magnam cupiditatem Sulla *judicatus est*. — *Diceris* et dominae pertimuisse minas.

725. Amens mihi fuisse *videor*. — Tu mihi *videris* Epimarchi sententiam sequi. — Vere hoc mihi *videor* dicturus esse.

726. Ignoratio finxit illas Stygiae formidines, quas tu contemnere non sine causa *videbare*. — Ii mihi magis *videntur* vota facturi contra rempublicam quam arma laturi. — Nescio quid conturbatus esse mihi *videris*.

727. *Videor* mihi hanc urbem videre uno incendio cidentem. — Mihi Antonius pervenisse *videtur*, quoad progredi potuerit feri hominis amentia. — Ne haec quidem virtus Sullae *videtur* silentio praetereunda esse.

728. Rufus natus obscuris initiis parum habebat *proximus* a Pompejo consul *creatus esse*. — C. Titurius constituerat jam *bonus esse faber*. — Vos sine periculo *liberi esse* non curatis.

729. Cupiebat *amicus* mihi fieri. — An te vis inter istos versari muliones, qui tibi stabulum oleant? — Inimicos semper osa sum intuerier.

730. Ei promisi dolium vini *dare*. — Speramus nostrum nomen *volitare* latissime. — Juratus mihi est se hodie argentum *dare*.

731. Juravit se, nisi victorem, in castra non *rediturum*. — Quos defendis sperant se absolutum iri. — Debeo sperare omnes deos mihi pro eo ac mereor relatores esse gratiam.

732. Eram in spe magna fore, ut in Italia possemus concordiam constituere. — Dejera te mihi argentum esse daturum, ubi viduli sis potitus. — Te brevius, quam paratus fueris, esse dicturum commodum est polliceri.

733. Mihi ab hippodromo memini afferri, nudius tertius, canterium. — Meministine atriensem vendere Pelaeo asinos? — Meministine aes alienum contraxisse te in popina?

734. Tua erga me merita non commemorare non possum. — Alter a pueritia sic est versatus in ludo gladiatorio, ut non confiteri non posset. — Non possum ejus vicem non deflere.

735. Non possum, quin tibi maximas agam gratias. — Non potui, quin tot juratis testibus fidem haberem. — Si me Romilius aes poscet, non potero, quin reddam.

736. Facere non potes, quin pupillam domum recipias. — Facere non potuisti, quin seni morem gereres? — Ut non manerem, facere non potui.

737. Opinor, quiescamus, ne nostram culpam arguamus. — Romanus homo Latine, credo, nesciebat. — Ob eam causam, inquit, feci Graece verba.

738. Valebis et salutem dices matri: me hic servitutum servire homini optumo. — Gratias egit diis, quod Scipio in Italia natus esset: necesse enim esse florere illud imperium, ubi ille esset. — Ait Jugurtha rescindi oportere consulta regis, nam eum senio confectum parum mente *valere*.

739. Ut anguis cunis adrepsit, eas nutrix rursum *trahere*. — Huic juvenes servulo mandant, ut ad se provocet Simonidem: illius *interesse*, ne faciat moram. — Mater et conjux provolutae ad pedes orare coeperunt, ut sibi corpus Darii patrio more sepelire liceret: functas supremo in regem officio se impigre *morituras*.

Attractio et rejectio infiniti.

Num. 326—329.

740. Per hanc tibi coenam *incoenato* esse hodie licet. — Militibus licuit discedere *salvis*. — Mihi fratrique meo designari *praetoribus* contigit.

741. Animo impero meo esse *otioso*. — *Mediocribus* esse poëtis non dii concessere. — Natura *beatis* omnibus esse dedit.

742. An non intelligis, quales viros summi sceleris arguas? — Metellus certiores nos fecit, *quo pacto* se habeat provincia. — At *quemadmodum* me coarguerit homo acutus recordamini.

743. Dubium est, *ad quem* maleficium pertineat. — Didicit jam populus Romanus, *quantum* cuique crederet. — A senatu *quanti* fam minime me poenitet.

744. Miror *quid* rerum gerat gnatus, qui de nocte abiit piscatum ad mare. — Nec tamen ignorat, *quid* distent aera lupinis. — Lupus et canis contendebant, *uter* felicius esset.

Verba intellectus, linguae et sensus.

Num. 330.

745. Dionysius noster et Nicias *rebantur* oppidum esse Piraea. — Tenesne *memoria* praetextatum te decoxisse? — Quid *obliviscimini* porcum exenterare?

746. *Audierat* ex illo se bis salutem a me accepisse. — Misit ad me *epistolam* experturum sese, quanti se penderem. — Demonstravi, quantum Clodii interfuerit occidi Milonem.

747. Interea rumor venit deditum iri hostes. — Vos mihi testes estis me vera loqui. — Hannibal praemisso nuntio se Capuae postridie futurum, profisciscitur cum modico equitatu.

Verba dubitativa.

Num. 331—335.

748. Dubitaverat Augustus Germanicum Romanis praeficere. — Miltiades non dubitans consilia sua perventura ad aures regis, reliquit Chersonesum. — Nec dubites, pistor, utilem esse alicam.

749. Id ego jusjurandum ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse possit, *quin* reliquo tempore eadem mente sim futurus. — Num dubitas, *quin* specimen naturae capi deceat ex optimo quoque? — An vero dubitatis, iudices, *quin* insitas inimicitias istae gentes gerant cum populi Romani nomine?

750. Vide, quanto opere, quae tua intererant, curarim; et dubita, si potes, *quin* te unice diligam. — Quae illi audire et legere solent, ea egomet gessi: jam dubitate, si audetis, *quin* sim illis belli peritor.

751. Inter mortales certamen fuit, vine corporis an virtute animi res militaris magis procederet. — Volo scire, album vinum an nigrum potes. — Dubius sum, gratulerne tibi an metuam.

752. Lydus et Tyrrenus sortiti sunt, uter patria excederet. — Quis dubitet, imperator suo an Cleopatrae arbitrio victoriam temperaturus fuerit. — Usus est adjutore Junio Bleso, viro nescias utiliore in castris an meliore in toga.

753. Utrum fugere an manere tutius foret, in incerto est. — Imperator in obeundis expeditionibus dubium est cautior an audentior fuerit. — Multi dubitavere, fortior an felicius esset Sulla.

754. Videro, cessurusne provocationi sis. — Quaestio incerta est, valeantne incantamenta carminum. — Venit Poenus quaesitum, pacem an bellum agiturus fores.

755. Nihil quaerere debetis, nisi uter utri insidias fecerit. — Quid tu malum curas, utrum ego crudum an coctum edim? — Refert etiam, qui audiant, senatus an populus an iudices.

Verba voluntativa et hortativa.

Num. 336—340.

756. Carere me aspectu civium quam infestis omnium oculis conspici mallet. — Ego me nunc volo jus fetiale optime scire. — Istos reges memorare non volo, hominum mendicabula.

757. Siquid jubebat, ut facerem, Pomponium exemplo esse ajebat. — Si ego tale facinus patravi, omnium hominum opto ut fiam miserrimus. — Volo, ne tam cito aes, quod credidisti, me reposcas.

758. Jam mallet Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres. — Hanc fabricam fallaciasque si parum tenetis, denuo volo perspiciatis. — Velim domum ad tuos scribas, ut mihi pateant tui libri.

759. Optandum fuit Lentulo, ut ne cum L. Catilina iniret societatem. — Nisi quid necesse est, malo, ne roges. — Per ego te has lacrymas precor quaesoque, ne me deseras.

760. Diligo ego gnatum meum voloque ingenio ejus obsequium. — Si quemquam dii voluerit auxilio adjutum, me et Callidorum servatos volunt. — Istam ego rem ambo vos monitos volebam.

761. Huic ancillae mandes, siquid recte curatum velis. — Orant me, ut Roscii famam et filii innocentis fortunas conservatas velim. — Quia nati sunt cives, monitos eos etiam atque etiam volo.

762. Homini natura praescribit, ut nihil pulchrius quam hominem putet. — Oratum ierunt deam, ut sibi esset propitia. — Verres scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant.

763. Per me vel stertas licet, non modo quiescas. — Si te recte monere volet, suadebit tibi, hinc discedas. — Obscuro te, puer, nequid matri tuae adversus sis.

764. Opera datur, ut judicia ne fiant. — Magnam curam suscipiebat, ne quo temere progrediretur. — Quamobrem aggredere, quaeso, et sume ad hanc rem tempus.

765. Quaeso, hercle, facessite hinc procul. — Abite hinc, obsecro; et nostra Glycerium sinite quiescat. — Parce, precor, fasso mihi.

766. Per mihi gratum feceris, si id curaris ad me perferendum. — Attici admonitu, Caesar aedem Jovis reficiendam curavit. — Censeo latendum tantisper, dum defervescat haec gratulatio. —

767. Dominus me curavit rei capitalis damnandum dandumque ad bestias. — Censeo, ecastor, hanc dandam sibi veniam. — Legatos in Africam mittendos constituerat senatus.

768. Domitium non spoliatio dignitatis, sed mea auctoritas excitavit ad recuperandam libertatem. — Me ad mutuandam pecuniam hortabantur foeneratores. — Canius amicos postera die domum suam invitat ad coenandum.

Verba eventus et convenientiae.

Num. 341—345.

769. Conchyliis omnibus contingit, ut cum luna crescant pariter. — Forte evenit, ut agrestes Romani ex Albano agro praedas agerent. — Nihil propius factum est, quam ut perirem.

770. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit. — Parum abfuit, quin rueret in praeceps. — Nihil propius factum est, quam ut Poenus sub jugum mitteretur.

771. Qui alterum incusat probri, se ipsum intueri oportet. — Expedit, ut singulae civitates suas leges habeant. — Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est.

772. Vide, ne indicaris: quoquo pacto, tacito est opus. — Ubi consulueris, mature facto opus est. — Copiam quam largissime factam oportuit.

773. Id ego quaero, quod mihi quaesito opus est. — Dum stas, redditum huc oportuit. — Mansum domi tam diu oportuit, quoad herus rediret.

Verba affectiva.

Num. 346.

774. Nec pudeat tenuisse bidentem et stimulo tardos increpuisse boves. — Laetus erat populus tot se congiariis

esse donatum. — Hoc, soror, crucior nostrum parentem adeo viri improbi officio *uti*.

775. Mirari soleo, *quod* numquam tibi gravem senectutem esse senserim. — An poenitet vos, *quod* salvum exercitum traduxerim? — Mirari Cato se ajebat, *quod* non rideret haruspex, haruspicem quum videret.

776. Minime mirandum est, *si* eam eloquentiam flagitiose venditas, quam turpissime parasti. — Miror, in illa superbia *si* quemquam amicum habere potuit. — Mirum, *ni* adolescens salvus est, et ego perii longe illo valentior.

777. Mirum, *quin* Sempronio nupserim, qui ante mortuus est, quam ego nata sum. — Mirum, *quin* Davo credam, homini omnium mendacissimo. — Mirum, *ni* solus possis, quod multi valentiores te non potuerunt.

Verba timoris.

Num. 347—349.

778. Contra libertum Caesaris *ire* times. — Vereor, *ne* lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius. — Pharnaces veritus, *ne* cognoscerentur insidiae, suos in castra revocavit.

779. Non audet boves pastum mittere; nam metuit, *ut* possit redigere in bubillum. — Omnes labores te excipere video; timeo, *ut* queas sustinere. — Sed duo illa, Crasse, vereor, *ut* tibi possim concedere.

780. Vereor, *ne* Latinae in officio *non* maneant. — Non vereor, *ne* hoc officium meum iudici *non* probem. — Timeo, *ne non* impetrem, quae posco.

781. Tu istos minutos deos *cave* flocci feceris. — Tu aquam Albanam *cave* manare sinas. — Bibliothecam tuam *cave* cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem invenias.

782. Caveamus, *ut* ea, quae pertinent ad liberalitatem, moderata sint. — Caverat Antonius, *ut*, si tibi pecuniam ereptam ex aerario dedisset, socium praedae te praeberes. — Quamvis tempestive sementis confecta sit, cavebitur, *ut* patentes liras faciamus.

Verba prohibitiva.

Num. 350.

783. Vetat dominans in nobis Deus e vita injussu suo demigrare. — Caesar cognovit per Afranium stare, *quominus* proelio dimicaretur. — Vix me contineo, *quin* involem in capillum.

784. Cur vetas, Atrida, *nequis* humare velit Ajacem? — Pythagoricis interdictum erat, *ne* fava vescerentur. — Nullus me prohibebit, *ne* te sacrificem, verbero.

785. Nihil impedit, *quominus* id, quod maxime decet, facere possimus. — Non est recusandum, *quominus* ea, qua nati sumus, conditione vivamus. — Religio C. Mario non fuerat, *quominus* C. Glauciam occideret.

Modus finalis.

Finalis per particulas.

Num. 351—353.

786. Ideo Claudius Pulcher retulit simulacrum, *ut* C. Verres posset auferre? — Custos ponatur in hortis Priapus, *ut* terreat aves. — Duo millia jugerum rhetori assignasti, *ut* pro tanta mercede nihil sapere disceres.

787. Animum advorte, *ut*, quod ego ad te venio, intelligas. — In anginam me velim vorti, *ut* veneficae illi faucisprehendam. — Hanc simulant Phormioni nupsisse, *quo* Chremetem absterreant.

788. Collocandam in fundo dotem curavit, *quo* puellae rescautior esset. — Omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his studiis consumo, *quo* paratior ad usum forensensem esse possim. — Ob eam rem Orcus recipere ad se noluit hunc coquum, *uti* sit, qui mortuis coenam coquat.

789. Magnesium Themistocli rex donarat, *quae* ei panem praebere. — Romulus legatos misit, *qui* societatem peterent. — Homo alterum anquirit, *cujus* animum cum suo commisceat.

790. Antonium misi ad te, *cui* traderes cohortes. — Minas mihi plus viginti eripuisti, *quas* gnato dares. — Pueris parvulis dantur crepundia, *quibuscum* lusitent.

791. Bacillum prope me, *quo* aves abigam, ponitote. — Aiebant sese jam ne deos quidem habere, ad *quos* confugerent. — Cultrum habeo, *quo* senis exenterem marsupium.

792. Fuge domum, quantum potes, *ne* hic te obtundat. — Adserva istunc puerum, *ne* quo hinc abeat longius. — Sic, *ne* perdiderit, non cessat perdere lusor.

793. Eo consilio litteras Romam dat, *ne*, si tempus sationis praeterisset, plebs frumentum non haberet. — Vitem bene enodatam religato, *ut ne* sit flexuosa. — Magna te cura vigilare decet, *ne* cuius capiariis insidiis *neve* astu decipiaris.

794. Serva domi, puella, *ne* qui fures ingrediantur ad capsas. — Valetudinem causatur, *quominus* socrum salutatum eat. — Congrere se ait nummos, *quominus* in senectute egeat.

Finalis per participium.

Num. 354.

795. Hannibal in Etruriam iit, eam quoque gentem *debellaturus*. — Pax candida primum duxit *aratu*ros sub juga curva boves. — Laeto complerant littora coetu *visuri* Aeneadas.

796. Aude Caesaris res dicere magna laboris praemia *laturus*. — Errabundi vagabantur domos suas ultimum *visuri*. Quotiens ego, gnate, vitae tuae *provisurus* noctes egi in somnes.

797. Ei sutori *calceandos* nemo commisit pedes. — Tenet fama a Faustulo ad stabula Larentiae *educandos* latos esse infantes. — Jam, hercle, ego illum dabo *excruciandum* carnufici.

Finalis per gerundium.

Num. 355.

798. Mei capitis *servandi* causa Romam Italia tota convenit. — Quum Philogenes Laodiceam ad me, *salutandi* causa, venisset, has ei litteras dedi. — Ad has ego ei litteras nihil respondi, *ne gratulandi* quidem causa.

799. Leo sublatum pedem porrigere visus est, quasi opis *petendae* gratia. — Tu quidem, ut familiarissimi tui dictitant, vini *exhalandi*, non ingenii *acuendi* causa declamas. — Quiesce, mea Phronesium: non feci *objurgandi* tui causa, sed *testificandi* fidei meae.

800. Multi principes civitatis Roma profugerunt sui *conservandi* causa. — Nostri insidias rati manserunt in excubiis castrorum causa *defendendi*. — Huc ego, quantum potui, festinavi, vestri *admonendi* causa.

801. Aemilius, qui pejor an ignavior sit, deliberari non potest, exercitum habet *opprimendae* libertatis. — Adolescens laetae indolis coenam amicis in rusculo dabat *celebrandae* lucis annuae. — Pulso Tarquinio, populus multa creavit *tuedae* libertatis.

802. Perfidia et peculatus ni aberunt, rebus *servandis* centuplex murus parum est. — Comititia decemviris *creandis* in trinundinum creata sunt. — Antonius cum collegis *potando* operam dedit.

803. *Ad erudiendum* liberalibus disciplinis indolem pueri, Apolloniam eum in studia misit. — Nuntiatum est Ariovistum *ad occupandum* Vesuntionem contendere. — Tuis ego sororibus facultatem ad se aere alieno *liberandas* dedi.

Finalis per supinum.

Num. 356.

804. Curre per deos et quam primum haec *risum* veni. — Tribunitiam potestatem *eversum* profecti sunt. — Hic patriam *defensum* revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionem.

805. Bocchus initio belli legatos Romam miserat, amicitiam *petitum*. — Prandium curatum est; ubi lubet, licet ire *accubitum*. — Exi e delubro, sycophanta; vos in aram accedite *sessum*.

806. Coriolanus, damnatus absens, in Volscos *exsulatum* abiit. — Nonnulli, quum longius *praedatum* processissent, ab equitibus hostium excepti sunt. — Non tu me argento dabis, opinor, *nuptum*, sed viro.

Modus causalis.

Causalis per particulas.

Num. 358—360.

807. Pater saevit, quod filius uxorem grandi cum dote *recuset*. — Is non videtur insanus, eo quod maxima pars hominum morbo *jactatur* eodem. — Duabus de causis Rhenum transire Caesar constituit, quarum una, quod auxilia contra se Treveris *miserant*.

808. Quia consules ad id locorum prospere rem *gerent*, minus iis cladibus movebantur. — Beate vixisse videar, quia cum Scipione *vixerim*. — A consule nihil speres boni, quia non *vult*; nihil metuas mali, quia non *audet*.

809. Aristides ob eam causam expulsus est patria, quod praeter modum justus *erat*. — Multae sunt causae, *quam-obrem* cupio eum abducere. — Pol, *hoc est*, quod ire rus meus vir noluit.

Causalis per participium.

Num. 361.

810. Veturius Samnitibus, *ob turpiter ictum* foedus, deditus fuerat. — Dedit servus poenas *ob subreptum* e vividario pavonem. — Flaminium Caelius, religione *neglecta*, cecidisse apud Trasimenum scribit.

811. Mihi senatus supplicationem decrevit, republica bene *gesta*. — *Exstincto* Daphnide, Poeni ingemuere leones. — Cras, *nato* Pompejo, licebit militibus esse feriatis.

Modus conditionalis.

Num. 362—368.

812. Equitare in arundine longa siquem *delectet* barbatum, amens dicatur. — Nae tu, si id *fecisses*, melius famae tuae consuluisses. — Si verbum *faxis*, vapulatum ibis.

813. Si stimulos pugnibus *caedis*, manibus plus dolet. — Respiraro, si navis Cumas *appulerit*. — Si denuo *pultaveris*, hac tegula tuum comminuum caput.

814. Naturam si *sequemur* ducem, numquam aberrabimus. — Si *morabitur* alvus, mitulus et viles pellent obstantia conchae. — Nondum commemoro rapinas; mox, si *videbitur*, ut cum fure disputabo.

815. Nisi quae me forte *fugiunt*, hae sunt omnium de animo sententiae. — Qui nisi *exeunt*, nisi *pereunt*, scitote hoc in republica seminarium catilinarium futurum. — Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus *esset*, Romanos videretur superare potuisse.

816. Non, aedepol, scio molestum an non sit, nisi si *dicis*, quid velis. — Quid facturus sis, si tibi non *est* molestum, velim mihi scribas. — Velim mihi dicas, nisi molestum *est*, L. Turselius qua facie fuerit.

817. Quaeso, me quoque vende, *dum* saturum vendas. — Sit sane facetus, *modo ne* sit molestus. — Mihi consilium fuit, cuius rei libet periculum facere, *dum* quid tibi ex eo gloriae accederet.

818. Si mens non laeva fuisset, *impulerat* ferro Argolicas foedare latebras. — Herba est simillima lauro; et si non alium jactaret odorem, laurus *erat*.

819. *Perierat* alter filius, si carnifici conviva non placuisset. — Si P. Sextius occisus *esset*, *fuistisne* ad arma ituri? — Relicturi agros *erant*, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset.

Modus temporalis.

Temporalis per particulas.

Num. 369—374.

820. Quum Metellus e sinu patriae *eriperetur*, hausi dolorem acerbissimum. — Zenonem, *quum* Athenis *essem*, audiebam frequenter. — Uxorem quondam quum sol *vellet* ducere, clamorem ranae sustulerunt ad sidera.

821. Barbam capellae quum *impetrassent* ab Jove, hirci indignari coeperunt. — Themistocles quum in epulis *recusas-*

set lyram, habitus est indoctor. — Quum ad Canopum *ventum esset*, Euphranor circumventus ab Alexandrinis est.

822. Nequid accideret, veritus sum, quum contra talem artificem *essem dicturus*. — Quum Vestinus per Stygias *esset iturus* aquas, ultima volventes orabat pensa sorores. — Quum Saturninus legem frumentariam *laturus esset*, Caepio docuit senatum.

823. Ubi *facta erit* conlatio nostrarum malitiarum, haud vereor, nequa perfidia vincamur. — Quum tu haec *leges*, ego illum fortasse convenero. — Ubi cum Dardalo me *videbis* colloqui, tunc turbam facito.

824. Quum remiges concitato navigio *inhibuerunt*, retinet tamen navis ipsa cursum suum. — Quum se inter equitum turmas *insinuaverunt*, ex essedis desiliunt. — Haec Crassi oratio quum *edita est*, quatuor et triginta habebat annos.

825. Quum, bene re gesta, salvus *convortor* domum, Neptuno grates habeo. — Quum *redeo*, Hortensius venerat. — Quum inde *abeo*, jam inceperat turba inter eos.

Temporalis per participium.

Num. 375—382.

826. Dionysius cultros *metuens* tonsorios, candenti carbone sibi adurebat capillum. — Caesari ex Hispania *redeunti* longissime obviam processisti. — Vultejum Philippus *vendentem* scruta popello occupat.

827. Cur turbulentam fecisti mihi aquam *bibenti*? — Atticus, quae amicis suis opus fuerant ad Pompejum *proficiscentibus*, omnia e re sua familiari dedit. — Cajo in Capitolium intempesta nocte *eunti* numquam canes allatraverunt.

828. Jacet res in controversiis, isto *calumniante*, biennium. — Borea *flante*, ne arato. — P. Clodium, *approbante* populo Romano, in foro es conatus occidere.

829. Filius Aesopi *detractam* ex aure Metellae aceto diluit insignem baccam. — Neque eo secius Marium hostem *judicatum* Atticus jovit opibus suis. — Ab ipso *repudiatum*, quem appellet, praeter te habet neminem.

830. Multis verbis ultro citroque *habitis*, ille nobis consumptus est dies. — Hac *emptione facta*, pecunia solvitur a Caesenia. — Hannibal, spe potiundae Nolae *adempta*, Acerras recessit.

831. Tiberius, *castigatis* oblique patribus, M. Lepidum nominavit. — Herculem, Geryone *interfecto*, boves abegisse memorant. — Multis sententiis jam *dictis*, rogatus sum sententiam.

832. Romanus, eos in Algido *consequutus*, omnes ad unum occidit. — Hanc navem *conspicati* hostes, non tenuerunt sese. — Vos, Quirites, quoniam jam nox est, *venerati* Jovem in vestra tecta discedite.

833. Unus Romanorum, ex propinquo murum *contemplatus*, rem ad Marcellum defert. — Pauca pro tempore milites *hortatus*, aciem in planum deducit. — Caesar, multos annos regnare *meditatus*, magno labore, quod cogitarat, effecerat.

834. Ubi me vitae illius ferinae pertaesum est, leone venatum *profecto*, reliqui specum. — Castris Romanis Sempronius praecerat, dictatore *profecto* Romam. — *Defuncto* rege Artaxia, Arsacem, liberorum seniore, regnasse ajunt.

835. Bellum Alexander *gesturus* amicos in consilium advocari jubet. — De parvula summa *judicatu* tibi res sine teste non probaretur. — De hac re vos consulo *staturus* eo, quod plures censueritis.

836. Nero, *animadversurus* in latrones duo, distulit sententiam dicere. — Tantalus est illic et circum stagna, sed acrem jamjam *poturi* deserit unda sitim. — *Abiturus* illuc, quo priores abierunt, quid mente caeca miserum torques spiritum?

837. Comprehendi Darius non poterat, tot Persarum milibus *laturis* opem. — Circumsidunt urbem, haud dubie postero die *dedituris* se hostibus. — Constiterunt in acie, non pugnaturis militibus.

838. Ecce autem, repente, *ebrio* Cleomene, dormientibus ceteris, nuntiatur piratarum naves adesse. — Cato affirmat, *se vivo*, Pontinum non triumphare. — Quod, *te auctore*, velle coepi; adjutore, assequar.

839. Occurrebat mancam praeturam suam futuram, *consule Milone*. — Non ego Daphin, *judice te*, metuam. — Quam bene Saturno vivebant *rege*.

840. *Diis ego ducibus*, in hanc sententiam sum ingressus. — *Te inquilino*, personabant omnia vocibus ebriorum. — Senex est laudator temporis *acti*, *se puero*.

Temporalis per gerundium.

Num. 383—384.

841. Hos *accusando*, illos *occidendo* totam rempublicam labefactavit. — Nihil *agendo* homines male agere discunt. — Homines ad deos nulla re magis accedunt, quam salutem hominibus *dando*.

842. Hominis mens *discendo* alitur et *cogitando*. — Jussus eras celebrare dapes festumque *canendo*. — Micipsa sperans Jugurtham *ostendendo* virtutem facile occasurum, praefecit eum Numidis.

843. Quis talia *fando* temperet a lacrimis? — *Sedendo* expugnaturum se urbem Porsena spem habebat. — Si quam *maledicendo* voluptatem cepisti, eam male *audiendo* amittes.

844. Ea tellus non mansuescit *arando*. — Memoria excolendo augetur. — Ventus fit, ubi est *agitando* percitus aër.

845. Quis est qui nullis officii praeceptis *tradendis* philosophum se audeat dicere? — Hannibal *visenda* urbe magnam diei partem consumpsit. — Est multiplex pueri hujus ingenium; quo ego *regendo* habeo negotii satis.

846. Potum pastas age capreas et inter *agendum* occurrere capro caveto. — Inter *disceptandum* cognita est iniquitas. — Auro civitatem a Gallis redemistis, et inter *accipiendum* aurum caesi sunt.

Modus correlativus.

Num. 385—390.

847. *Tam* eras excors tota in oratione tua, *ut* non tanta mecum, quanta tibi tecum esset contentio. — Quis est homo *tanta* confidentia, *ut* sacerdotem audeat violare? — *Tanti* non fuit Arsacem capere, *ut* earum rerum spectaculo careres.

848. *Tantum* cibi et potionis adhibendum est, *ut* reficiantur vires, non opprimantur. — *Huccine* omnia reciderunt, *ut* civis Romanus virgis caederetur? — Marcellus candidatus *ita* stertebat, *ut* ego vicinus audirem.

849. Nec tamen *is* sum, *ut* mea me maxime delectent. — *Is* meus fuit domum e foro reditus, *ut* nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. — Neque *is* es, Catilina, *ut* te ratio a furore revocarit.

850. Conjurati sunt *ita* multi, *ut* eos carcer capere non possit. — *Ita* possideto, *ut* Quinctio vis *ne* afferatur. — *Ita* a pariete hae distent, *ut* *ne* plus pateant palmo.

851. Regnare nolo, liber *ut* non sim mihi. — Est oratio scripta elegantissime, *ut* nihil possit ultra. — Salsa muriatica, nisi aqua diu macerantur, olent, tangere *ut* non velis.

852. Ruere illa non possunt, *ut* haec non eodem labefacta motu concidant. — Potest igitur, iudices, L. Cornelius condemnari, *ut* non C. Marii factum condemnetur? — Causa est post urbem conditam haec inventa sola, *in qua* omnes sentirent unum atque idem.

853. Non sum tam insolens, *qui* me Jovem esse dicam. — Quae est anus tam delira, *quae* timeat ista Acherontia? — Equidem vehementer laetor eum esse me, *in quem* tu nullam contumeliam jacere potueris, quae non ad maximam partem civium conveniret.

854. Scilicet *is* sum, *qui* Pisonem et Catilinam putem nihil audacter facere potuisse. — Nihil mihi *tam* parvi est, *quin* me id pigeat perdere. — Neque fuit *tam* opulentus quisquam, *quin* caderet.

855. Musca est meus pater; nihil potest clam illum *sic* haberi, *quin* ibi eloco adsit. — Hospes nullus *tam* in amici hospitium devorti potest, *quin*, si triduum fuerit, jam odiosus sit. — Numquam illos aspicio, *quin* per hunc me conservatum esse meminerim.

CAPUT SECUNDUM.

THEMATA SECUNDI GRADUS.

De animantibus.

856. Animantium quanta varietas est, quarum aliae coriis tectae sunt, aliae villis vestitae, aliae spinis hirsutae; pluma alias, alias squama videmus obductas; alias esse cornibus ornatas, alias habere effugia pennarum. Pastum vero animantibus large et copiose natura eum, qui cuique aptus est, comparavit. Atque ad pastum capessendum conficiendumque, quam admirabilis est fabrica membrorum.

857. Dedit natura belluis sensum et appetitum; ut altero conatum haberent ad naturales pastus capessendos, altero secernerent pestifera a salutaribus. Jam vero alia animalia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedunt, alia volando, alia nando¹; cibumque partim oris hiatu et dentibus ipsis capessunt, partim unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate rostrorum: alia sugunt, alia carpunt, alia vorant, alia mandunt.

858. Atque etiam aliorum ea est humilitas², ut cibum terrestrem rostris facile contingant; quae autem altiora sunt, ut anseres, ut cycni, ut grues, ut cameli, adjuvantur proceritate collorum. Manus etiam data est elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad pastum. At quibus bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit aut celeritatem. Data est quibusdam etiam machinatio quaedam atque sollertia, ut araneolis; aliae quasi rete texunt, ut, siquid inhaeserit, conficiant; aliae autem, ut ex inopinato, observant, et, siquid incidit, arripiunt atque consumunt. (Cic.)

De sensibus.

859. Sensus interpretes ac nuntii rerum in capite tamquam in arce mirifice ad usus necessarios facti sunt. Nam oculi tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo

¹ Vide n. 383.   ² Vide n. 387.

plurima conspicientes fungantur suo munere. Et aures, quae sonum percipere debeant, qui natura in sublimi fertur, recte in altis corporum partibus collocatae sunt. Itemque nares, eo quod cibi et potionis iudicium magnum haberent, non sine causa vicinitatem oris sequutae sunt.

860. Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, qua esculentis et potulentis iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore aequaliter fusus est, ut omnes ictus et nimios frigoris calorisque appulsus sentire possimus. Atque, ut in aedificiis architecti avertunt ab oculis et naribus dominorum ea, quae profluentia necessario tetri essent aliquid habitura; sic natura res similes procul amandavit a sensibus. (Cic.)

Cyrus colens agrum.

861. Ut intelligatis nihil tam regale videri quam studium agri colendi, memorat Xenophon Cyrum, regem Persarum, quum Lysander venisset ad eum Sardis, ei quendam conseptum agrum, diligenter consitum, ostendisse: quumque admiraretur Lysander proceritates arborum et directos in quincuncem ordines et humum subactam et suavitatem odorum, qui afflarentur e floribus¹:

862. Ei Cyrum respondisse: atqui ego omnia ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multae etiam istarum arborum mea manu sunt satae. Tum Lysandrum, intuentem ejus purpuram et nitorem corporis ornatumque Persicum multo auro multisque gemmis, dixisse: recte vero² te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti tuae fortuna conjuncta est. (Cic.)

Pugna contra immanem anguem.

863. Regulus trajecit in Africam et Clypeam urbem trecentaque castella expugnavit; neque cum hominibus tantum, sed etiam cum monstis dimicavit. Nam quum apud Bagradam flumen castra haberet, anguis mirae magnitudinis exercitum

¹ Vide n. 258.   ² Vide n. 218, a.

Romanum vexabat: multos milites immani ore corripuit; plures caudae verbere elisit; nonnullos ipso pestilentis halitus afflatu exanimavit.

864. Neque is telorum ictu perforari poterat, quippe¹ qui durissima squamarum lorica tela facile repelleret. Confugiendum fuit ad machinas, et adversis ballistis, tamquam arx quaedam, dejiciendus fuit. Tandem saxorum pondere oppressus jacuit; sed cruore suo flumen et vicinam regionem infecit Romanosque castra movere coegit. Corium belluae centum et viginti pedes² longum Romam misit Regulus. (APUD LHOM.)

Nex Vitellii.

865. Ut irruerunt in regiam sicarii, confugit Vitellius in cellulam janitoris, quam, religato ad ostium cane, munit lectoque et culcita objectis. Extractus e latebra rogare coepit, quasi aperturus aliqua de Vespasiano, ut vel in carcere custodiretur; sed surdis canebat: religatis post tergum manibus, injecto cervicibus laqueo, seminudus in forum tractus est per viam sacram inter rerum verborumque ludibria.

866. Quidam cum stercore et coeno incescebant; alii incendiarium et patinarium vocitabant; alii corporis vitia exprobrabant (erat enim ei facies rubida plerumque ex³ vinolentia, venter obesus et alterum femur subdebile). Tandem ad Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est et inde unco tractus in Tiberim. (SUET.)

Sepultura philosophi.

867. Cum rex Lysimachus crucem Theodoro philosopho minaretur, ista, inquit, minitare purpuratis tuis; Theodori quidem nihil interest, humine an sublimine putrescat. Cujus dicto admoneror, ut aliquid etiam de sepultura dicam.

868. Socrates, cum moriendi tempus urgeret, rogatus a Critone, quemadmodum sepeliri vellet; multam vero, inquit, operam, amici, frustra consumpsi. Critoni enim nostro non

¹ Vide n. 213.

² Vide n. 288.

³ Vide n. 172, c.

persuasi me hinc avolaturum; verumtamen, Crito, si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi videbitur, sepelito.

869. Durior Diogenes, ut Cynicus, projici se jussit inhumatum; tum amici: volucribusne et feris? Minime, vero, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris, illi; non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?¹

870. Praeclare Anaxagoras, qui, cum Lampsaci moreretur, quaerentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, siquid ei acciderit, auferri; nihil necesse est, inquit, undique enim ad inferos tantumdem viae est. (CIC.)

Opes non sunt bona.

871. Vereor, necui vestrum ex Stoicorum disputationibus, non ex meo sensu, deprompta haec videatur oratio: dicam tamen, quod sentio. Numquam, mehercule, ego neque pecunias neque tecta magna neque imperia neque voluptates in bonis rebus et expetendis esse duxi, quippe cum viderem eos, qui his circumfluunt, ea tamen desiderare, quibus abundarent.

872. Neque enim expletur unquam neque satiatur cupiditas. Neque solum, qui ea habent, cruciantur libidine augendi, sed etiam amittendi metu. Potestne quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atqui ista omnia talia videmus, ut etiam improbi habeant, et obsint probis. Quamobrem licet irrideat, si quis vult; plus apud me tamen vera ratio valebit quam vulgi opinio. (CIC.)

Dimicatio cum feris.

873. Barbarae opulentiae in Bazaria haud ulla sunt majora indicia quam magnis saltibus clausi ferarum greges. Spatiosas ad hoc eligunt² silvas, crebris perennium aquarum fontibus amoenas. Muris nemora cingunt turresque habent venantium receptacula. Quatuor aetatibus intactum saltum fuisse constabat, quem Alexander cum exercitu ingressus agitari undique feras jussit.

¹ Vide n. 375.

² Vide n. 298.

874. Quum leo magnitudinis rarae ipsum regem invasurus incurreret, proximus Alexandro Lysimachus venabulum obijcere coeperat; quo rex repulso, feram non exceperit modo, sed etiam uno vulnere occidit. Ceterum Macedones, quamquam prospero eventu defunctus erat Alexander, tamen scivere, ne pedes venaretur aut sine delectis principum. Ille, quatuor millibus ferarum¹ dejectis, in eodem saltu cum toto exercitu epulatus est. (CURT.)

Dionysius irridet deos.

875. Dionysius, expilato Proserpinae fano, navigabat Syracusas, quumque secundissimo vento cursum teneret, videtisne, inquit ridens, quam bona a diis immortalibus navigatio sacri legis detur?

876. At ubi classem ad Peloponnesum appulit, ingressus templum Jovis Olympii, aureum ei detraxit amiculum, grandi pondere, quo Jovem ornat ex manubiis Carthaginiensium tyrannus Gelo; atque in eo etiam cavillatus est aestate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum. Idem Aesculapii barbam auream demi jussit; neque enim convenire² barbatum esse filium, cum in omnibus delubris pater imberbis esset. (CIC.)

Mansuetudo Antigoni regis.

877. Quid facilius fuit Antigono quam duo manipulares plectere, qui incumbentes regio tabernaculo male de rege loquebantur? Audierat omnia Antigonus, ut pote cum interdientes et audientem velum interesset, quod ille leviter commovens, longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat.

878. Idem cum quosdam e militibus suis exaudisset omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter deduxisset, accessit ad eos, qui maxime laborabant et cum ignaros, a quo juvarentur, expedisset, nunc, inquit, maledicite Antigono.

879. Tam miti animo hostium maledicta quam civium tulit. Nam in castello quodam cum Graeci obsiderentur et fiducia loci multa in Antigonom jocarentur et nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent: gaudeo, inquit rex,

¹ Vide n. 42, b.

² Vide n. 314, b.

quod Silenum in castris habeo. Cumque hos dicaces fame domuisset, victis sic usus est, ut eos, qui militiae utiles erant, in cohortes describeret, ceteros praeconi subjiceret, id quoque se negans facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam liberam haberent linguam. (SEN.)

Excidium Carthaginiis.

880. Cum Romani, suadente Catone¹, deliberassent Carthaginem diruere, Carthaginiensibus imperatum est, ut, si salvi esse vellent, ex urbe migrarent sedemque alio loco procul a mari constituerent. Quod ubi Carthagine auditum est, ortus est clamor satius esse extrema omnia pati quam patriam relinquere. Quum vero neque naves neque arma haberent, in usum novae classis domos resciderunt aurumque et argentum pro aere ferroque conflaverunt.

881. Viri, feminae, pueri, senes simul operi instabant; non die, non nocte labor intermissus. Ancillas primo totonderunt, ut ex earum crinibus funes facerent; mox etiam matronae capillos suos ad eundem usum contulerunt.

882. Scipio igitur exercitum ad Carthaginem admovit eamque oppugnare coepit: quae urbs, quamquam summa vi defendebatur, tamen expugnata est. Rebus desperatis, quadraginta millia hominum se victori tradiderunt.

883. Dux ipse Hasdrubal, inscia uxore, ad genua Scipionis cum ramis oleae supplex accidit. Quum vero uxor se a viro relictam sensit, eum diris devovit seque cum duobus liberis a culmine domus in medium flagrantis urbis incendium demisit. Deleta Carthagine, Scipio victor, Romam reversus, splendidum egit triumphum Africanusque est appellatus. (APUD LHOM.)

Triumphus Pauli Macedonici.

884. Post partam in Macedonia victoriam, Paulus Aemilius regia nave ad urbem est subvectus; cui obviam effusa multitudo Tiberis ripas compleverat. Fuit ejus triumphus omnium longe magnificentissimus. Populus, exstructis per forum tabu-

¹ Vide n. 375, b.

latis, in modum theatrorum, spectavit in candidis togis. Aperta templa omnia et sertis coronata thure fumabant.

In tres dies distributa pompa est: primus dies vix suffecit transvehendis¹ signis tabulisque; postridie translata sunt arma, galeae, scuta, loricae, pharetrae, argentum aurumque. Die tertio, primo statim mane ducere agmen coepere tubicines non festos modos, sed bellicum² sonantes, quasi in aciem procedendum foret. Deinde agebantur cornibus auratis et vittis redimiti boves centum et viginti. Sequebantur Persei liberi, comitante educatorum turba, qui manus ad spectatores cum lacrymis miserabiliter tendebant. Pone filios incedebat cum uxore Perseus attonito similis.

Inde quadringentae coronae aureae portabantur ab omnibus fere Graeciae civitatibus dono missae. Postremus ipse in curru Paulus auro purpuraque fulgens eminebat, qui magnam vel corporis dignitate vel senecta ipsa majestatem prae se ferebat. Post currum equites turmatim et cohortes peditum suis quaeque ordinibus sequebantur. (APUD LHOM.)

Scipio puerum captivum remittit ad suos.

885. Quum Afri jussu imperatoris venderentur, puer inter captivos inventus est regio genere et forma insigni. Is ad Scipionem ducitur, rogatusque, cujas esset et cur id aetatis³ militaret: «Numida, inquit, sum, Massivam populares vocant; apud avum Galam, regem Numidarum, educatus sum. Cum avunculo Masinissa, qui nuper subsidio Carthaginiensibus venit, in Hispaniam trajeci; sed prohibitus propter aetatem numquam proelium inieram. Quo die pugnatum cum Romanis est, inscio avunculo, clam armis equoque sumpto, in aciem exivi; sed, prolapsa equo, captus sum ab hoste.

886. Scipio puerum interrogat, velletne ad Masinissam avunculum reverti? Quum ille, effusus gaudio lacrymis, cupere vero diceret, tum puero anulum aureum, tunicam cum lato clavo et aurea fibula equumque phaleratum donat jussisque prosequi, quoad vellet, equitibus, dimisit. (LIV.)

¹ Vide n. 127, b.

² Vide n. 141, a.

³ Vide n. 235, a.

Hannibal dolo grassatur.

887. Hannibal, ut Eumenem superaret, dolo grassari¹ constituit. Imperavit vyperas quam plurimas colligi et in vasa fictilia conjici. Die ipso, quo facturus erat navale proelium, classarios convocat hisque praecipit, ut omnes in unam navem Eumenis concurrant, a ceteris satis habeant se defendere; id facile illos jactu serpentium consecuturos².

888. Eumenes committere proelium non dubitavit; quo inito, Bithynii, Hannibalis praeepto, universi navem Eumenis adoriuntur; quorum vim quum rex sustinere non posset, salutem fuga petiit. Dein cum reliquae naves adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia plena viperis conjici coepta sunt³: quae jacta initio risum pugnantium concitarunt; sed, postquam naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, puppes averterunt seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Eumenis superavit, quum impar ei esset propter societatem Romanorum. (NEP.)

Ciceronis eruditio.

889. Notus est vobis utique Ciceronis liber, qui Brutus inscribitur; in cujus extrema parte initia gradusque suae eloquentiae refert, se apud L. Minucium jus civile didicisse; apud Philonem Academicum philosophiam penitus hausisse; neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achajam quoque et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur.

890. Itaque in libris Ciceronis deprehendere licet non geometriae, non musicae, non ullius scientiam ingenuae artis ei defuisse. Ille dialecticae subtilitatem, ille moralis disciplinae utilitatem, ille rerum motus causasque didicit; ita ex pluribus artibus et omnium rerum scientia exundat illa admirabilis eloquentia. (TAC.)

Hannibal callide servat aurum.

891. Cum Cretam ad Gortynios venisset Hannibal, vidit vir omnium callidissimus magno se fore in periculo, nisi quid

¹ Vide n. 244.

² Vide n. 314, b.

³ Vide n. 318, c.

providisset, propter avaritiam Cretensium. Sciebat enim exisse famam de grandi pecunia, quam secum portabat. Itaque cepit tale consilium: amphoras complures implet¹ plumbo, summas operit auro et argento. Has, praesentibus principibus, deponit in templo Dianae, simulans se suas fortunas illorum fidei credere.

892. Cretensibus in errorem inductis, statuas aereas, quas secum portabat, sua pecunia complet easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris quam ab Hannibale, nequid ille, inscientibus his, tollerēt secumque duceret. Sic conservatis suis rebus, Poenus, illis Cretensibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. (NEP.)

De usu temporis.

893. Vindica te tibi: et tempus, quod adhuc excidebat, collige et serva. Quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est jactura, quae per negligentiam fit; et si volueris attendere, maxima pars vitae elabatur male agentibus, magna nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium temporis ponat? qui diem aestimet, qui intelligat se quotidie mori?

894. In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus; magna pars ejus jam praeteriit; quidquid aetatis retro est, mors tenet. Utendum est tempore, priusquam abit; incumbendum ad studia liberalia. Mentiuntur, qui sibi obstare ad studia turbam negotiorum causantur. Simulant occupationes et augent et ipsi se occupant. Ego mihi vaco et, ubicumque sum, ibi meus sum. Rebus enim me non trado, sed comodo; nec consector terendi temporis causas. Et quocumque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto et aliquid in animo salutare verso. (SEN.)

Crudelitas Vedii.

895. Cum Caesar coenaret apud Vedium, fregit unus e servis vas chrysellinum: rapi eum Vedius jussit et muraenis objici, quas ingentes in piscina alebat. Evasit e manibus

¹ Vide n. 266, b.

puer et confugit ad Caesaris pedes, nihil aliud petiturus¹, quam ut aliter periret nec esca fieret piscium. Motus est Caesar novo genere crudelitatis; et illum quidem dimitti jussit, chrysellina omnia frangi complerique piscinam. Fuit Caesari sic castigandus homo: bene usus est viribus suis. Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? (SEN.)

Integritas Gracchi.

896. C. Gracchus, cum ex Sardinia rediit, orationem ad populum habuit hujuscemodi: versatus sum, inquit, in provincia, quomodo usui vestro, non meae ambitioni conducere arbitrabar; nulla apud me fuit popina neque pueri eximia facie, nedum puellarum consuetudo inverecunda. Quin ita versatus sum, ut nemo jure possit dicere assem me muneri accepisse aut mea causa quempiam sumptum fecisse. Quas zonas argenti plenas Roma extuli, inanes ex provincia retuli. Alii amphoras, quas vino plenas tulerunt, argento refertas domum reportaverunt. (GELL.)

Hannibal cavillatur cum rege Antiocho.

897. Hannibalem Carthaginiensem ferunt apud regem Antiochum facete cavillatum esse. Ostendebat ei Antiochus in campo copias, quas bellum Romanis facturus² conscripserat; convertebatque exercitum aureis insignibus florentem. Inducebat etiam elephantos cum turribus et equitatum frenis, ephippiis et phaleris fulgentem.

898. Tunc rex ad Hannibalem gloriabundus, putasne, inquit, satis haec esse Romanis? At Poenus eludens ignaviam militum pretiose armatorum: satis plane, inquit, esse puto Romanis haec omnia, etiamsi avarissimi sunt. Rex de contentione exercitus quaesierat: respondit Hannibal de praeda. (GELL.)

Epistola familiaris Cic. Attico.

899. Epistolam quum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo; ecce tibi nuntius pueros venisse Roma. Voco, quaero ecquid litterarum: negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pom-

¹ Vide n. 354, b.

² Vide n. 382.

ponio? Perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Permolesti tui. Nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat.

900. Nunc, siquid in ea epistola, quam autem diem decimum kalendas Maii dedisti, fuit historia dignum, scribe quamprimum, ne ignoremus; sin¹ nihil praeter jocationem, redde id ipsum. Scito Curionem adolescentem venisse ad nos salutatum. Valde ejus sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. Peraeque ac tu narrabat incensam esse juventutem, neque ferre haec posse. Bene habemus nos, si in his spes est; opinor, aliud agamus.

901. Ego me de historiae; quamquam, licet me Saufejum putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis.

In Phormianum ire volumus Parilibus, kal. maji de Phormiano proficiscemur, ut Antii simus ad diem quintum nonas maji. Ludi enim Antii futuri sunt a quarto ad prid. non. maji. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum; deinde Arpinum²; Romam ad kal. jun. Te aut in Phormiano aut Antii³ aut in Tusculano cura ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi. (Cic.)

M. Tull. Cicero Tironi S. P. D.

902. Menander postridie ad me venit, quam exspectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo factus sum certior, quomodo te haberes; sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo, quas, antequam te videro, attingere non possum. Medico, mercedis quantum poscet, promitti jubeto. Id scripsi ad Mumium.

903. Audio te animo angere et medicum dicere ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id quum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Etiam atque etiam vale. (Cic.)

¹ Vide n. 365.

² Vide n. 278, b.

³ Vide n. 271, b.

Coercenda ira.

904. Nihil tibi liceat, cum irasceris; quare? quia vis omnia licere. Si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Abscondatur, exitus illi non detur, quantum fieri potest, obruatur. Cum magna id molestia fiet; cupit enim exsilire et incendere oculos et mutare faciem; sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est.

905. Feratur, igitur, ne ferat, imo in contrarium omnia ejus indicia flectamus; vultus remittatur, vox lenior fiat, gradus lentior. In Socrate irae signum erat vocem submittere, loqui parcius; hinc a familiaribus coarguebatur, nec erat illi ingrata exprobratio latitantis irae. Quidni enim gauderet, quod iram suam amici intelligerent, nemo sentiret? (SEN.)

De piscium ingeniis.

906. Mira videntur, quae Ovidius prodidit de piscium ingeniis in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur: Scarum inclusum nassis non fronte erumpere nec viminibus caput inserere; sed aversum laxare fores caudae ictibus atque retrorsum erumpere. Quem si forte alius scarus luctantem videat, apprehensa mordicus cauda adjuvare ad erumpendum.

907. Lupum rete circumdatum arenas cauda arare in iisque tam diu latere, dum transeat rete. Muraenam maculas appetere, consciam lubrici tergi, tum multiplici flexu eas laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere brachiisque complecti, non morsu; nec prius dimittere, quam escam circum roset, aut arundine extra aquam levatus est. Scit et mugil esse in esca hamum; aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando¹ excutiat cibum.

908. Minus in providendo² lupus solertiae habet, sed magnum robur in poenitendo. Nam ut haesit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiae. Muraenae amplius devorant quam hamum admoventque dentibus lineas et arrodunt. Anthiam tradunt infixam hamo invertere se, quoniam sit³ in dorso cultellata ei spina, eaque lineam prae-

¹ Vide n. 383.

² Vide n. 128, e.

³ Vide n. 358, c.

secare. Muraenas animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari; at capitis ictu difficulter. (PLIN.)

Mores Africae.

909. Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi incultique. Cibus erat eis caro ferina et pabulum, ut pecoribus. Hi neque lege neque imperio cujusquam regebantur, sed vagi, qua nox coegerat, sedes habebant. Postquam in Hispania Hercules interiit, copiaeque ejus, amisso duce, dilapsae sunt, Medi et Persae; ex eo numero, navibus in Africam transvecti, proximos mari nostro locos occupavere. Sed Persae magis intra Oceanum habitaverunt. Hi alveos navium inversos pro tuguriis habuere, quum materia in agris nulla esset, nec ab Hispanis emendi copia fieret. (SALL.)

Nex Caesaris.

910. Caesarem immolantem haruspex monuit, caveret periculum, quod non ultra martias idus proferretur. Pridie eas idus avem curiae se inferentem¹ volucres persequutae² discerpserunt. Ea vero nocte ipse sibi visus per quietem cum Jove dextram jungere. Ob haec simul et ob infirmam valetudinem diu cunctatus est, an³, quae apud senatum proposuerat agere, differret.

911. Tandem, Bruto hortante, ne jam dudum opperientes destitueret, quinta fere hora progressus est; libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit. Dein pluribus hostiis caesis, cum litare non posset, introiit curiam, spreta religione, et haruspicem irrisit, quod sine ulla sua noxa idus martiae adessent; cui ille: adsunt, inquit, sed non praeterierunt.

912. Ergo assidentem conspirati specie officii circumsteterunt: illicoque Cimber Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit; renuentique ab utroque humero togam apprehendit. Deinde clamantem: «ista quidem vis est», alter e Cascis aversum vulnerat paulum infra jugulum.

¹ Vide n. 306, a.

² Vide n. 307.

³ Vide n. 335, a.

913. Caesar Cascae brachium graphio trajecit; conatusque prosilire alio vulnere tardatus est. Utque animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit; simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo¹ honestius caderet. Atque ita tribus et viginti plagis confossus est, gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam M. Bruto irruenti dixisse: «etiam tu, fili?» (SUET.)

Mores Attici.

914. Atticus mendacium neque dicebat neque pati poterat: itaque ejus comitas non sine severitate erat neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis², sed levis arbitrabatur polliceri, quod praestare non posset. Idem in nitendo, quod semel annuerat, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere.

915. Numquam suscepti negotii eum pertaesum est; suam enim existimationem in ea re agi putabat, qua nihil habebat carius: quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, Marii, Hortensii multorumque praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat non inertia, sed judicio fugisse reipublicae procuracionem. (NEP.)

Parrhasius.

916. Parrhasius Ephesi natus multa pinxit. Primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris exprimens palmam adeptus est. Pinxit populum Atheniensem argumento ingenioso; sic enim vultus hominum et gestus expressit, ut eorum ingenium ostenderet varium, iracundum, inconstans et pariter exorabile, clemens, humile.

917. Picta quoque ab eo est Creusa nutrix cum infante, duoque pueri, in quibus spectatur aetatis simplicitas; item sacerdos, astante puero cum acerra. Sunt et duae picturae ejus nobilissimae, quos Hoplites vocant: alter in certamine

¹ Vide n. 351, c.

² Vide n. 93.

ita decurrit, ut sudare videatur; alter arena decumbit, ut¹ anhelare sentiatur. Fecundus artifex Parrhasius, sed quo nemo insolentius sit usus gloria artis. Nam et cognomina usurpavit, Abrodiaetum se appellans et principem artis. (PLIN.)

Res in Hispania ab Romanis gestae.

918. Hispaniae numquam animus fuit adversus Romanos universae consurgere; numquam conferre vires suas libuit aut libertatem tueri suam publice. Alioquin ita mari Pyrenaeoque vallata est, ut ingenio situs ne adiri quidem potuerit. Sed ante a Romanis obsessa est, quam vires suas cognosceret; et sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum est, non continue, sed prout causae lacessierant.

919. Prima per Pyrenaeum jugum signa Publius et Cneius Scipiones intulerunt proeliisque ingentibus Hasdrubalem ceciderunt, raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica fraude cecidissent. Igitur Scipio non contentus Poenos expulisse stipendiariam provinciam nobis Hispaniam fecit; omnia citra ultraque Iberum subiecit imperio; primusque Romanorum ducum victor ad Gades pervenit.

920. Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces sunt, qui ferocissimas gentes cruentis certaminibus servire docuerunt. Cato Celtiberos, id est robur Hispaniae, aliquot proeliis fregit; Gracchus eos multarum eversione urbium multavit; Metellus, cui ex Macedonia cognomen, Contrebiam memorabili cepit exemplo. Decimus Brutus, aliquanto latius grassatus, Celticos domuit et Lusitanos; peragratoque Oceani littore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem deprehendit.

921. Ceterum Lusitanos Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimae; qui ex venatore latro, ex latrone imperator factus erat. Non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia ultra Iberum et Tagum populatus², Claudium paene ad interuersionem exercitus cecidit. (FLOR.)

¹ Vide n. 386.

² Vide n. 381.

Caesar Augustus.

922. Populus Romanus, Caesare et Pompejo trucidatis, rediisse in pristinam libertatem videbatur, et vero redierat, nisi collega quondam, post aemulus Caesarianae potentiae, superfuisset, Antonius. Gratulandum tamen est in tanta perturbatione, quod potissime ad Octavium summa rerum rediit, qui sapientia atque solertia perculsum undique ordinavit imperii corpus.

923. M. Antonio P. Dolabella consulibus, imperium Romanum jam ad Caesares transferente¹ fortuna, mota civitas fuit; quodque in annua coeli conversione fieri solet, ut mota sidera suos flexus tempestate significant; sic cum Romanae dominationis, id est humani generis conversione, penitus intremuit imperii corpus et terrestribus ac navalibus bellis agitata est. (FLOR.)

Colossus Rhodi.

924. Moles excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant. Ante omnes in admiratione fuit colossus Rhodi, quam fecerat Chares Lindius, septuaginta cubitorum. Constitutus est in aditu portus, divaricatis cruribus, ut possent naves sub eo velificare. Hoc simulacrum post quinquaginta sex annos terrae motu prostratum, jacens quoque miraculo est.

925. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti quam pleraeque statuae. Defractis membris hiant vasti specus, intra quos spectantur magnae molis saxa, quorum pondere statuam stabiliverat architectus. Duodecim annis tradunt effectam trecentis talentis. (PLIN.)

Coronae.

926. Corona obsidionalis est, quae datur imperatori, qui obsessos liberavit. Ea fit ex gramine viridi, quod fere decerpunt² ex loco, ubi fuerant inclusi milites. Herbam autem victoriae signum fuisse apud antiquos docuimus alio loco. P. Decio datae sunt duae; una ab exercitu universo, altera ab iis, qui fuerunt in praesidio obsessi.

¹ Vide n. 375, b.

² Vide n. 298.

927. L. autem Licinius Dentatus, qui fertur centies et vicies pro republica depugnasse, coronis viginti sex donatus est; in quibus aureae octo, civicae quatuordecim, murales tres, una obsidionalis. Inter obsidionalem et civicam hoc interest, quod altera singularis salutis, altera universae signum fuit. (FEST.)

Monumentum Mausoli.

928. Monumentum Mausoli, qui fuit Cariae regulus, est inter septem miracula. Patet ab austro et septentrione sexagenos ternos¹ pedes, brevius a fronte; attolitur in altitudinem viginti quinque cubitis; cingiturque columnis triginta sex.

929. Ab oriente caelavit Scopas, a septentrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares; priusque quam peragerent, obiit Artemisia, quae mariti memoriae id opus exstrui iusserat. Non tamen recesserunt ab opere, id gloriae ipsorum artisque monumentum judicantes. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis: hac adjecta, centum quadraginta pedum altitudine totum opus inclusit. (PLIN.)

Senectus non avocatur a rebus gerendis.

930. A rebus gerendis senectus abstrahitur? quibus? an iis, quae geruntur juventae viribus? nullaene igitur res sunt seniles, quae, vel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? Nihil ergo agebat Q. Maximus, nihil L. Paulus; ceteri senes Fabricii, Curii, Coruncanii, quum rempublicam consilio et auctoritate defendebant, nihil agebant?

931. Ad Claudii senectutem accedebat, ut caecus esset; et tamen is, quum sententia senatus inclinaret ad pacem et foedus faciendum cum Pyrrho, non dubitavit dicere illa, quae versibus persecutus est Ennius: «Quo vobis mentes, rectae quae stare solebant, sese flexere?» Atque haec ille egit septem et decem annis post alterum consulatum, quum inter duos consulatus anni decem interfluxissent, censorque ante consulatum superiorem fuisset. Ex quo intelligitur Pyrrhi bello grandem sane fuisse.

¹ Vide n. 44 et 228, b.

932. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant; similesque sunt iis, qui gubernatorem in navigando¹ agere nihil dicant, quum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant; ille autem clavum tenens sedeat in puppi quietus. Non facit ea, quae juvenes; at vero multo majora et meliora facit. Non viribus aut celeritate corporum res magnae geruntur; sed consilio, auctoritate, sententia; quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet. (CIC.)

Antonius vomens.

933. Sed haec, quae robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse fuerit in conspectu populi Romani vomere postridie. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu! Si inter coenam, in ipsis tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In coetu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum et totum tribunal implevit. (CIC.)

Propositio contra Verrem.

934. Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam; vos eam suo, non nominis pondere penditote.

935. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam; quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum aereum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabula neque in texili fuisse, quin² conquiescit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit.

¹ Vide n. 128, c.

² Vide n. 304.

936. Magnum videor dicere; attendite etiam, quemadmodum dicam. Non enim verbi neque criminis augendi causa¹ complector omnia: quum dico nihil istum ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius; nihil in aedibus cujusquam, ne in oppidis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum; denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati neque publici neque profani neque sacri tota in Sicilia reliquisse. (Cic.)

Verres spoliat Hejum.

937. Erat apud Hejum sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a majoribus traditum, perantiquum, in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio, quae non modo Verrem, hominem ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent. Unum erat Cupidinis² marmoreum, Praxitelis²; alterum Herculis egregie factum ex aere, quod dicebatur esse Myronis.

938. Erant praeterea duo signa aerea, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu; quae, manibus sublatis, sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposta in capitibus sustinebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat; nam omnibus haec ad visendum patebant quotidie.

939. Haec omnia signa ab Hejo de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit. (Cic.)

Pamphilus suos scyphos servat.

940. Memini Pamphilum Lilybetanum mihi narrare: quum Verres ab sese hydriam Boëthii manu factam praeclaro opere per potestatem abstulisset, se sane tristem domum revertisse; quod vas sibi a majoribus relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, a se esset ablatum. Quum sederem, inquit, domi

¹ Vide n. 355.

² Vide n. 222.

tristis, accurrat venerius; jubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit; binos habebam; jubeo promi utrosque, nequid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri.

941. Eo cum veni, praetor quiescebat; fratres Cibratae inambulabant; qui ubi me viderunt: ubi sunt, Pamphile, inquit, scyphi? Ostendo tristis; laudant; incipio queri me nihil habiturum, quod alicujus esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident, quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur? Ne multa¹, mille sestertios dixi me daturum. Vocat interea praetor, scyphos poscit: tunc illi coeperunt praetori dicere putasse se, id quod audissent, alicujus pretii scyphos esse Pamphili, luteum negotium esse; non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert. (Cic.)

Verres annulum eripit Valentio.

942. Quam multis Verrem putatis hominibus honestis annulos aureos de digitis abstulisse? Numquam dubitavit, quotiescumque alicujus aut gemma aut annulo delectatus est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer.

943. Quum Valentio, ejus interpreti, epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in eretula: placuit ei; quaesivit, unde esset epistola; respondit Agrigento. Iste litteras, ad quos solebat, misit, ut is annulus primo quoque tempore afferretur. Ita litteris istius patrifamilias, L. Titio cuidam, civi Romano, annulus de digito detractus est. (Cic.)

Veteres de causis mundi.

944. Cur Deus cessavit per eam aeternitatem, quae fuit, antequam mundum condidit? Laboremne fugiebat? at iste neque attingit Deum neque erat ullus, cum omnes naturae, coelum, ignes, terrae, maria numini divino parent. Quid autem erat, quod concupisceret Deus mundum signis et lu-

¹ Vide n. 299, b.

minibus tamquam aedilis ornare? Si, ut Deus ipse melius habitaret; ante videlicet tempore infinito in tenebris, tamquam in gurgustio, habitaverat. Quodsi varietate Deum delectari putamus; non ea tam diu carere potuisset.

945. At haec, ut fere dicitis, hominum causa a Deo constituta sunt. Quorum? sapientiumne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. An stultorum? at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur; deinde quid est assequutus, quum omnes stulti sint sine dubio miserrimi; miserius enim stultitia quid possumus dicere? (CIC.)

Mors Marii.

946. Profecto ad bellum Mithridaticum Sulla, in Italiam redit Marius efferatus magis calamitate quam domitus. Cum exercitu Romam ingressus, eam caedibus et rapinis vastavit. Omnes adversae factionis nobiles variis suppliciorum generibus affecit. Quinque dies¹ totidemque noctes ista scelerum omnium duravit licentia. Quo tempore admiranda sane fuit populi Romani abstinentia; nam, quum Marius objecisset domos occisorum diripiendas, nemo fuit, qui ullam ex his rem attingeret; quae populi misericordia erat tacita quaedam Marii vituperatio.

947. Tandem Marius senio et laboribus confectus in morbum incidit et ingenti omnium laetitia vitam finivit. Cujus viri si expendantur cum virtutibus vitia, haud facile dictu erit², utrum in bello hostibus an in otio civibus fuerit infestior; quam enim rempublicam contra hostes virtute servaverat, eam togatus ambitione evertit. (APUD LHOM.)

Jus fetiale.

948. Ancus, priusquam Latinis bellum indiceret, legatum misit, qui res repeteret, eumque morem posteris retinuerunt. Id hoc modo fiebat: legatus, ubi ad fines eorum venit, a quibus res repetuntur, capite velato ait: «audi, Jupiter; audite, fines hujus populi. Ego sum nuncius populi Romani; verbis meis fides sit». Deinde peragit postulata. Si non deduntur

¹ Vide n. 283, b.

² Vide n. 136.

res, quas exposcit, hastam in fines hostium emittit bellumque ita indicit. Legatus, qui ea de re mittitur, fetialis; ritusque belli indicendi jus fetiale appellatur. (APUD LHOM.)

Brutus osculans terram.

949. Junius Brutus, sorore Tarquini natus, quum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob divitias et prudentiam fuerat ab avunculo occisus; stultitiam finxit, unde Brutus dictus est. Profectus Delphos cum Tarquini filiis, quos pater ad Apollinem muneribus honorandum miserat, baculo sambuceo aurum inclusum deo donum tulit.

950. Peractis deinde mandatis patris, juvenes Apollinem consuluerunt, quinam ex ipsis Romae regnaturus esset. Responsum est eum Romae summam potestatem habiturum, qui primus matrem oscularetur. Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus esset, terram osculatus est, quod ea communis sit mater omnium mortalium. (APUD LHOM.)

Marius in carcere.

951. Quum Sulla consul contra Mithridatem, regem Ponti, missus fuisset; ei Marius illud imperium eripuit fecitque, ut loco Sullae imperator crearetur; qua re commotus Sulla Romam venit Mariumque expulit. Marius in palude aliquamdiu delituit; ubi paulo post deprehensus ac nudus coenoque oblitus raptus est in custodiam, injecto in collum laqueo.

952. Missus etiam est ad eum occidendum servus publicus, natione Cimber, quem Marius vultus majestate deterruit. Quum enim hominem ad se stricto gladio venientem vidisset; «Tunc, inquit, Marium audebis occidere?» Ille attonitus, abjecto ferro, fugit. Marius postea ab iis etiam, qui eum occidere voluerant, e carcere emissus est. (APUD LHOM.)

Demonstratur exsistentia Dei.

953. Siquid est in rerum natura, quod hominis ratio et vis efficere non possit, est certe id, quod illud effecit, homine melius. Atqui res coelestes ab homine confici non possunt;

est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam Deum?

954. An vero, si domum magnam pulchramque videris, non possis adduci, ut muribus¹ aedificatam² putes; tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem et pulchritudinem rerum coelestium, tantam vim et magnitudinem maris atque terrarum, si tuum ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne plane desipere videare? (Cic.)

Vanitas deorum.

955. A physicis rebus bene atque utiliter inventis tracta ratio est ad commentitios et fictos deos; quae res genuit falsas opiniones et superstitiones paene aniles. Et formae enim nobis deorum et aetates et vestitus ornatusque noti sunt; genera praeterea, conjugia, cognationes omniaque tracta ad similitudinem imbecillitatis humanae. Accipimus eorum cupiditates, aegritudines, iracundias; nec vero, ut fabulae ferunt, dii bellis proeliisque caruerunt; ut cum Titanis et cum Gigantibus sua bella gesserunt. Haec et dicuntur et creduntur stultissime et plena sunt futilitatis. (Cic.)

Iter gruum.

956. Grues, quum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli efficiunt formam: ejus autem summo angulo aër ab iis adversus pellitur. Deinde sensim ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, tamquam a puppi, ventis adjuvatur; haeque in tergo praevolantium³ colla et capita repouunt; quod quum dux facere non possit, quia non habet, ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quae acquirunt: eaque vicissitudo in omni cursu conservatur. (Cic.)

Artificium vocis.

957. Ad usum orationis incredibile est, quanta opera machinata natura sit. Primum enim a pulmonibus arteria usque

¹ Vide n. 227.

² Vide n. 311, a.

³ Vide n. 306.

ad os intimum pertinet, per quam vox funditur. Deinde in ore sita lingua est finita dentibus: ea vocem immoderate profusam fingit et terminat; quae sonos vocis distinctos et pressos efficit, quum et ad dentes et ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus. (Cic.)

Utilitas manuum.

958. Quam aptas quamque multarum artium ministras manus natura homini dedit. Digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras et artus nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos ac tiliarum apta manus est ad motionem digitorum.

959. Atque haec oblectationis, illa necessitatis¹: cultus diuino agrorum extructionesque tectorum, tegumenta corporum, vel texta vel suta, omnemque fabricam, vel aeris vel ferri. Ex quo intelligitur, adhibitis opificum manibus, omnia nos consequutos², ut tecti, ut vestiti, ut salvi esse possemus; urbes, muros, domicilia, delubra haberemus. (Cic.)

Diagoras atheus.

960. Diagoras atheus ille qui dicitur, quum Samothraciam venisset, amicus eum quidam alloquutus est: tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit; illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt in marique perierunt.

961. Idemque, cum ei naviganti vectores adversa tempestate perterriti dicerent non injuria sibi illud accidere, qui illum in navem recepissent, ostendit iis in eodem cursu alias naves laborantes; quaesivitque, num etiam in iis navibus Diagoram vehi crederent. (Cic.)

¹ Vide n. 294, a.

² Vide n. 311.

Veteres de animo.

962. Animorum nulla in terris origo inveniri potest; nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem aut flabile aut igneum; his enim in naturis nihil est, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat, quod praeterita teneat et futura provideat et complecti possit praesentia. Nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint animi nisi a Deo.

963. Quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, coeleste ac divinum est; ob eamque rem aeternum sit necesse est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest nisi mens soluta quaedam et libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque praedita motu sempiterno. (CIC.)

Doctrina Stoicorum.

964. Fuit quidam summo ingenio vir, Zeno, cuius inventorum aemuli Stoici nominantur. Hujus sententiae sunt et praecepta ejusmodi: sapientem gratia numquam moveri; numquam cujusquam delicto ignoscere; neminem misericordem esse nisi stultum et levem; viri non esse neque exorari neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, divites; si servitatem serviant, reges; nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt. Omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, quam opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocaverit. Sapientem nihil opinari, nullius rei poenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam.

965. Haec homo ingeniosissimus M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit; neque disputandi causa, ut magna pars, sed ita vivendi. Nostri autem philosophi (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia quaesisse adjumenta doctrinae) nostri, inquam, philosophi a Platone et Aristotele,

moderati homines et temperati, ajunt apud sapientem valere aliquando gratiam; viri boni esse misereri, distincta genera esse delictorum et dispaes poenas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem saepe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nonnumquam; exorari eundem et placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare.

966. Mihi videntur vestri praeceptores¹ fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. Nihil ignoveris; imo aliquid, non omnia. Nihil gratiae causa feceris; imo resistito gratiae, quum officium et fides postulabit. In sententia permaneto; vero, nisi sententiam sententia alia vicerit melior. (CIC.)

Visum nocturnum.

967. Duo Arcades iter una facientes Megaram venerunt, quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam divertit. Is autem, qui in hospitio erat, vidit in somnis comitem suum orantem, ut sibi cauponis insidiis circumvento subveniret: posse² enim celeri accursu se periculo subtrahi. Quo viso excitatus prosiluit tabernamque, in qua is diversabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato humanissimum propositum tamquam supervacuum damnavit, idque visum pro nihilo ducens lectum ac somnum repetiit.

968. Tum idem ei saucius oblatu obsecravit, ut, qui³ auxilium vitae suae ferre neglexisset, neci ultionem saltem non negaret. Corpus enim suum a caupone crucidatum, tum maxime plastro ad portam ferri² stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus protinus ad portam concurrat et plastrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit cauponemque ad capitale supplicium perduxit. (VAL. MAX.)

¹ Vide n. 317.   ² Vide n. 314, b.   ³ Vide n. 360.

Cicero pascitur litteris. Cicero Attico s.

969. Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno. Siquid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti; fortasse tu putabas ostreis Puteolanis. Ne ista quidem desunt.

970. Sed, mehercule, a ceteris oblectationibus ut deseror propter rempublicam, sic litteris sustentor et recreor; maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli, tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Pompejus in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, quum haec scripsi. (Cic.)

Cicero de libris suis. Cicero Attico s.

971. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tynnaronis mirificam librorum meorum. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus et ad cetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua¹ indices fiant, quos vos Graeci syllabus appellatis. Sed haec, si tibi erit commodum.

972. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere. Ita enim aequum est et cupit Tullia. Medius fidius, nae tu emisti locum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice. Tu fac venias et de librariis, si me amas, cura diligenter. (Cic.)

Rumores. Cicero Attico s.

973. Hic rumor est Marcum periisse naufragio: Asinium delatum vivum in manus militum; quinquaginta naves delatas Uticam reflatu hoc. Pompejum non comparere nec in Balearibus omnino fuisse, ut Paciecus affirmat. Sed auctor

¹ Vide n. 352.

nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu abes, loquuti sunt. Ludi interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies octo. Quae coenae? quae deliciae? (Cic.)

De scriptis suis. Cicero Attico s.

974. Commodum discesserat librarius, cui dederam litteras ad te, quum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis, in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat, ne tristis sis, quodque tu sine periculo esse scribis. Ligarianam nostram orationem, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus mirifice se probare ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. Dialogos absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra.

975. Sunt etiam De oratore libri tres mihi vehementer probati. In iis eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit: Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, Cotta, Sulpicius. Puero me¹, hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. Quae autem his temporibus scripsi, *Ἀριστοτέλειον* morem habent; in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. Sed tu dandosne² putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quaedam occurrunt; sed ea coram. (Cic.)

Aliqua curiosa. Cicero Attico s.

976. Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tempore duas ante diem secundum kalendas. Perge reliqua. Gestio scire ista omnia. Etiam illud cuiusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. Dixit mihi Pompejus Crassum a se in Albano exspectari ante diem quartum kalendas.

977. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico Dionysio, qui te omnesque vos salutat. Quid a te fiat, ad me velim scribas; non enim tam rebus novis quam tuis litteris

¹ Vide n. 376, b.

² Vide n. 335.

delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem. Tu Lucejo librum dabis. Demetrii tibi mittam statim ac sit, qui a te mihi epistolam referat. (CIC.)

Athei.

978. Diagoras, qui atheus dictus est, et Theodorus aperte deorum naturam sustulerunt. Atque Abderites sophista vel maximus, quum in principio libri sic posuisset: »De diis neque ut sint neque ut non sint habeo dicere«, Atheniensium jussu urbe atque agro est exterminatus; librique ejus in concione combusti.

979. Ex quo equidem existimo tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, cum ne dubitatio quidem poenam effugeret. Quid de sacrilegis, quid de impiis perjurusque dicemus? Si Lucius putasset esse deos, tam perjurus fuisset? (CIC.)

Fabula Menenii.

980. Menenius Agrippa concordiam inter patres plebemque restituit; nam cum plebs a patribus secessisset, quod tributum et militiam non toleraret, Agrippa, vir facundus, ad plebem missus est, qui intromissus in castra nihil aliud quam hoc narrasse fertur.

981. Olim humani artus, quum ventrem otiosum cernerent, ab eo discordarunt conspiraruntque, ne manus ad os cibum ferrent, neque os acciperet datum, nec dentes conficerent. At dum ventrem domare volunt, totum corpus extabit: inde apparuit ventris haud segne ministerium esse, eumque acceptos cibos per omnia membra dissekere. Sic senatus et populus, quasi unum corpus, discordia pereunt, concordia valent. (APUD LHOM.)

Luxus Luculli.

982. L. Lucullus, postquam de Mithridate triumphavit, abjecta rerum cura, coepit delicate vivere otioque et luxu diffuere. Magnifice et immenso sumptu villas aedificavit atque ad earum usum mare ipsum vexavit; nam in quibus-

dam locis moles mari injecit; in aliis vero, suffossis montibus, mare in terras induxit; unde eum haud infacete Pompejus vocavit Xerxem togatum: Xerxes enim, Persarum rex, quum in Hellesponto pontem fecisset, et ille fluctibus esset disiectus, jussit mari trecentos flagellorum ictus infligi¹.

983. Habebat Lucullus villam prospectu et ambulatione pulcherrimam; quo cum venisset Pompejus, id unum reprehendit, quod ea habitatio esset quidem aestate peramoena, sed hieme minus commoda; cui Lucullus: «Putasne, inquit, me minus sapere quam hirundines, quae, adveniente hieme, sedem commutant?»

984. Villarum magnificentiae respondebat epularum sumptus: quum aliquando modica ei, utpote soli, coena esset posita, coquum graviter objurgavit eique dicenti se non debuisse lautum parare convivium, quod nemo esset ad coenam invitatus: quid ais, inquit Lucullus, an nesciebas Lucium coenaturum apud Lucullum? (APUD LHOM.)

Cincinnatus ex aratore dictator.

985. Ubi Romae nuntiatum est Minucium cum exercitu circumsessum esse, tantus pavor ac trepidatio fuit, quanta si urbem ipsam, non castra hostes obsiderent; quum autem in altero consule parum esse praesidii videretur, dictatorem dici placuit, qui rem afflictam restitueret. Quinctius Cincinnatus, omnium consensu, dictator est dictus.

986. Colebat is trans Tiberim agrum quatuor jugerum; quo cum legati venissent, eum invenerunt arantem. Salute data invicem redditaque, Quinctius togam prope proferre uxorem Raciliam jussit, ut senatus mandata togatus audiret. Postquam, absterso pulvere ac sudore, toga indutus processit Quinctius, eum legati dictatorem consalutant et, quantus terror in exercitu sit², exponunt.

987. Quinctius igitur Romam venit et, antecedentibus lictoribus, domum deductus est. Postero die profectus, caesis

¹ Vide n. 313.

² Vide n. 329.

hostibus, exercitum Romanum liberavit urbemque triumphans ingressus est. Ducti ante currum hostium duces, militaria signa praelata, secutus exercitus est praeda onustus, epulaeque instauratae ante omnium domos. Quinctius sexto decimo die dictatura, quam in sex menses acceperat, se abdicavit, et ad boves rediit triumphalis agricola. (APUD LHOM.)

Perfidia ludi magistri.

988. Quum Camillus urbem Falerios¹ obsideret, ludi magister plurimos inde pueros velut ambulandi gratia eductos in castra Romanorum perduxit; quibus Camillo traditis, non erat dubium, quin Falisci, deposito bello, sese Romanis dedituri essent. Sed Camillus perfidiam proditoris detestatus²: «non ad similem tui, inquit, venisti; sunt belli sicut pacis jura; arma habemus non adversus eam aetatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos, qui castra Romana oppugnaverunt.»

989. Denudari deinde ludi magistrum jussit eumque, manibus post tergum alligatis, in urbem reducendam pueris tradidit; ac virgas iis dedit, quibus euntem verberarent. Statim Falisci, beneficio magis quam armis victi, portas Romanis aperuerunt. (APUD LHOM.)

Humanitas Pyrrhi.

990. Pyrrhi humanitatem experti sunt Tarentini; qui, cum sero intellexissent se pro socio dominum accepisse, sortem suam liberius querebantur, maxime ubi vino incaluerant. Accessiti ad regem nonnulli, qui de eo in convivio proterve loquuti fuerant, culpae confessione periculum discusserunt.

991. Nam quum rex percunctatus fuisset, an ea, quae ad aures suas pervenerant, dixissent: «et haec diximus, inquit, et nisi vinum defecisset, plura dicturi fuimus³.» Pyrrhus, qui malebat vini quam hominum eam culpam videri, subridens eos dimisit. (APUD LHOM.)

¹ Vide n. 1.

² Vide n. 381, a.

³ Vide n. 366.

Scipio virginem de captivis restituit.

992. Profectus in Hispaniam Scipio Carthaginem novam expugnavit; quo aggestae erant omnes Hispaniae opes, quibus potitus est. Inter captivos adducta ad eum est eximiae formae virgo; quam ut comperit illustri loco inter Celtiberos natam desponsamque ejus gentis principi, accessitis parentibus et sponso, eam reddidit.

993. Parentes virginis, qui ad eam redimendam magnam auri vim attulerant, Scipionem orabant, ut id ab se¹ donum reciperet. Scipio aurum poni ante pedes jussit, vocatoque ad se virginis sponso: «super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, haec tibi a me dotalia dona accedent», aurumque tollere ac sibi habere jussit. Ille domum reversus ad referendam Scipioni gratiam Celtiberos Romanis conciliavit. (APUD LHOM.)

Graeculus epigramma Augusto offert.

994. Solebat quidam Graeculus descendentem² e Palatio Augusto honorificum epigramma porrigere. Id quum frustra saepe fecisset, ne rursus idem faceret, Augustus sua manu in charta breve exaravit epigramma et Graeculo venienti ad se misit.

995. Ille legendo laudare coepit mirarique tam voce quam vultu gestuque: dein quum accessisset ad sellam, qua Augustus vehebatur, demissa in crumenam manu, protulit paucos denarios, quos principi daret; dixitque se plus daturum fuisse, si plus habuisset: secuto³ omnium risu, Graeculum Augustus vocavit eique grandem pecuniam numerari jussit. (APUD LHOM.)

Gracchorum educatio.

996. Gracchorum adolescentia magna omnium spe floruit; quippe ad egregiam indolem accedebat optima educatio. Ex matre Cornelia non solum bonos mores, sed etiam sermonis elegantiam hauserunt.

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 375.

³ Vide n. 381, b.

997. Maximum matronis ornamentum esse liberos bene institutos merito putabat sapientissima femina; nam, quum Campana matrona apud illam hospita ornamenta sua ostentaret ei muliebriter, Cornelia eam tam diu sermone traxit, quousque e schola redirent pueri; quos reversos hospitae exhibens: «en haec, inquit, mea ornamenta.» (APUD LHOM.)

Prodigia.

998. Romae et circa urbem multa prodigia facta aut certe nuntiata et temere credita sunt: in quibus infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse; et in foro boario bovem in tertiam contignationem sua sponte ascendisse atque inde tumultu habitatorum territum sese in forum deiecisse.

999. Ob haec prodigia urbs lustrata est, hostiaeque diis caesae et donum ex auri pondo quadraginta Lanuvium ad Junonis¹ portatum est. Romae quoque supplicatio ad aedem Herculis nominatim, deinde circa omnia pulvinaria indicta est; et C. Attilius praetor vota suscipere jussus, si in decem annos stetisset respublica eodem statu. (LIV.)

Mores Germanorum.

1000. Germani Druidas non habent, qui rebus divinis praesint. Deorum numero eos solum ducunt, quos cernunt et quorum opibus aperte juvantur: Solem et Vulcanum et Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt. Vitam in venationibus atque in studiis rei militaris agunt. Ab parvulis labori assuescunt. Pellibus pro tegumento utuntur, magna corporis parte nuda. Agriculturae non student; majorque pars victus eorum in lacte et caseo et carne consistit.

1001. Civitatibus maxima laus est, quam latissimas circum se, vastatis finibus, solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant expulsos agris finitimos cedere neque quemquam

¹ Vide n. 163, a.

prope se audere consistere. In pace nullus communis est magistratus, sed principes regionum inter suos jus dicunt.

1002. Latrocinia nullam habent infamiam, quae extra fines cujusvis civitatis fiunt; atque ea juventutis exercendae ac desidia minuendae causa fieri praedicant. Hospites violare fas non putant; qui quaque de causa ad eos pervenerunt, ab injuria prohibent, iisque omnium domus patent, victusque communicatur. (CAES.)

Pugna pro tumulo.

1003. Erat inter oppidum Ilerdam et proximum collem, ubi castra Petrejus atque Afranius habebant, planities circiter passuum trecentorum, atque in hoc fere medio spatio tumulus erat paulo editior; quem si occupasset Caesar et communisset, ab oppido et ponte et comaeatu omni se interclusurum adversarios confidebat.

1004. Hoc sperans, legiones tres ex castris educit; acieque in locis idoneis instructa, unius legionis antesignanos praecurrere atque occupare eum tumulum jubet. Qua re cognita, quae in statione erant Afranii cohortes, breviori itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Contenditur proelio et, quod prius Afraniani in tumulum venerant, nostri terga vertere seque ad signa legionum recipere coguntur. (CAES.)

Vindemia.

1005. In vinetis uva quum erit matura, vindemiam ita fieri oportet, ut videas, a quo genere uvarum et a quo loco vineti incipias legere: nam et praecox et miscella multo ante coquitur, quo prior legenda, et quae pars¹ arbusti ac vineae magis aprica est, prius debet descendere de vite.

1006. In vindemia, alia ad bibendum, alia ad edendum. Itaque altera defertur in forum vinarium, unde in dolium veniat; altera in ollulas abditur. Quae calcatae uvae erunt, earum scopi cum folliculis subjiciendi sub prelum, ut, siquid reliqui habeant musti, exprimantur in eundem lacum.

¹ Vide n. 18, b.

1007. Quum desiit sub prelo fluere, quidam circumcidunt extrema et rursus premunt; quod, cum expressum est, circumcisitium appellant ac seorsum servant, quod resipit ferrum. Expressi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina; ac pro vino operariis datur hieme. (VARRO.)

Canis villaticus.

1008. Canem imprimis mercari tuerique debet agricola, quod et villam et fructus familiamque et pecora custodit. Ejus autem parandi triplex ratio est: namque unum genus adversus hominum insidias eligitur, et id villam custodit; alterum propellendis feris¹, et id observat domi stabulum, foris pecora pascentia: tertium venandi gratia comparatur, idque agricolam avocat ab opere suo, nedum juvet.

1009. De villatico igitur et pastorali dicendum est: villae custos eligendus est amplissimo corpore vastoque latratu, ut prius auditu maleficum, deinde etiam conspectu terreat. Sit autem coloris unius; isque magis eligatur albus in pastorali, niger in villatico. Pastor album probat, ne sub crepusculum pro lupo canem feriat. Villaticus, qui hominum maleficiis opponitur, sive luce clara fur advenerit, terribilior niger conspicitur; sive noctu, tectus tenebris tutiorem accessum habet ad insidiandum. Sit magno capite, flaccis auribus, radiantibus oculis, hirtis cruribus amplissimisque vestigiorum articulis. Mores neque mitissimi neque truces; quod mites furi quoque adulantur, truces etiam domesticos invadunt. (COLUM.)

Qualis debeat esse villicus.

1010. Praemoneo, ne villicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas artes exercuerunt. Socors genus id mancipiorum, popinae consuetum, numquam non easdem ineptias somniat; quas quum in agriculturam transtulit, perdit rem domini. Eli-

¹ Vide n. 355, c.

gendus est rusticis operibus ab infante duratus et inspectus experimentis, qui transcenderit aetatem primae juventae necdum senectutis attigerit; ne juvenus auctoritatem detrahat ad imperium, quum majores graventur parere adolescenti; ac ne senectus laborioso succumbat operi. Mediae igitur sit aetatis, firmi roboris et rusticae peritus rei.

1011. Praeciendum villico est, ne convictum cum domestico multoque minus cum extero habeat. Poterit tamen eum, quem fortem in operibus administrandis cognoverit, honoris causa mensae suae adhibere die festo. Sacrificia nisi ex praecepto domini ne fecerit. Haruspices sagasque, quae rudes animos ad impensas, dein ad flagitia compellunt, ne admiserit; neque urbem neque ullas nundinas noverit, nisi emendae causa aut vendendae rei. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator esse non debet nec egredi terminos, nisi ut addisecat aliquam culturam in vicino, unde remeare possit. Semitas in agro fieri ne patiat neque hospitem nisi familiarem domini receperit. (COLUM.)

Ad L. Valerium.

1012. Cur enim tibi hoc non gratificer nescio; praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videre.

1013. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio coram tecum jocari. Quare fac ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris tamquam Ulisses, cognosces eorum neminem. (CIC.)

Ad M. Caelium.

1014. Mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae; vel quia videmur

eam famam consequuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit; vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere et possim et solem; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedamus.

1015. De pantheris per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi¹ fiat: itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere.

1016. Mihi, mehercule, magnae curae est aedilitas tua. Ipse dies me admonebat. Scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicae statu quam diligentissime perscribas. Ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro. (CIC.)

Ranae.

1017. Docet Democritus, lingua ranae viventis si ponatur supra cordis palpitationem homini dormienti, quaecumque interrogatus fuerit, vera responsurum. Quae si vera sunt, multo utiliores vitae existuntur² ranae quam leges. Item jecur ranae geminum esse objicique formicis oportere; eamque partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. De his ranis, quos phynos Graeci vocant, mira tradunt auctores: Illatis in populum, silentium fieri: ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto; canum impetus eo cohiberi; concitari jurgia, addito in potionem. (PLIN.)

Gypsum.

1018. Cognatum calci gypsum est. Plura ejus genera: nam e lapide coquitur, ut in Syria, et e terra foditur, ut in Cypro. Qui coquitur lapis, alabastritae similis esse debet. In Syria durissimos ad id deligunt³ et fimo bubulo coquant,

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 256, b.

³ Vide n. 298, b.

ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est ex lapide speculari squamamve habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit et siccatur; tamen rursus tundi et in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis aedificiorum et coronis gratissimus. (PLIN.)

Theatrum Scauri.

1019. Scaurus fecit theatrum in aedilitate sua, maximum operum, quae umquam fuere humana manu facta. Scena ei triplex, hoc est tergeminus sursum versus columnarum ordo. Ima pars scenae e marmore fuit, media e vitro, summa e tabulis inauratis, universae columnae tercentum sexaginta. Signa aurea inter columnas fuerunt tria millia. Reliquus apparatus tantus fuit Attalica veste et tabulis pictis, ut, deportatis in Tusculanum quae superfuerant, servi, qui villam incenderunt, ad¹ sestertium vicies perdidierint. (PLIN.)

Pyramides Aegyptiae.

1020. Pyramis amplissima, quam excitari jussit Cheops, Aegypti rex, ex Arabicis lapicidinibus constat. Trecenta hominum millia eam construxisse fertur. Tres vero factae sunt annis octo et septuaginta. Inter eos, qui de iis scripserunt, non constat, a quibus factae sint. Tertia est minor, sed multo² spectatior. Quaestio est, quam ratione in tantam altitudinem subvecta sint caementa. In pyramide maxima est puteus altus sex et octoginta cubitos³, in quem flumen influere arbitrantur. Altitudinem earum invenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. (PLIN.)

Tabula picta.

1021. Descendisse Parrhasius cum Zeuxide traditur in certamen de laude pingendi, quumque uvas detulisset Parrhasius in tabula pictas, eo successu, ut in scenam ad racemum aves

¹ Vide n. 163, b.

² Vide n. 140, b.

³ Vide n. 288, b.

advolarent; tum Zeuxis ostendisse dicitur linteum in tabula pictum sic ex vero, ut Parrhasius, remoto tandem linteo, flagitaret ostendi tabulam. Qui, intellecto errore, palmam ingenuo pudore concessit, quoniam ipse volucres fefellisset, Zeuxis se¹ artificem. Fertur postea Zeuxis pinxisse puerum uvas ferentem, ad quas cum advolasset avis, processit operi iratus suo, quod uvas melius finxisset quam puerum; nam, si et hunc consummasset, avis timere debuerat. (PLIN.)

Pretium tabularum.

1022. Tabulis externis auctoritatem Romae fecit L. Mummius, cui cognomen Achaico² victoria dedit; nam, cum in praeda vendenda rex Attalus sestertium sexies emisset tabulam Aristidae, pretium miratus suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam et in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romae publicatam. Deinde video et in foro positas vulgo; nam Crassus, lepidi orator ingenii, cum testis, qualem se reretur, interrogaret: «talem», inquit, ostendens digito pictum in tabella Gallum, linguam inficetissime exserentem³. (PLIN.)

Mendacium Ciceronis.

1023. Haec quoque disciplina rhetorica est, callide res criminosas et citra periculum confiteri; ut, si objectum sit turpe aliquid, quod negare nequeas, responsione joculari eludas et rem facias magis risu dignam quam crimine. Sic fecisse Ciceronem dicunt, cum id, quod infitari non poterat, urbano dicto diluit. Nam cum emere vellet in Palatio domum et pecuniam in praesens non haberet, a L. Sulla, qui tum reus erat, mutuo sestertium vicies accepit.

1024. Ea res tamen, priusquam emeret, prodita in vulgus est; objectumque ei, quod pecuniam domus emendae causa a reo accepisset. Ea Cicero opprobatione permotus domum se empturum negavit. Quam cum postea emisset, et hoc

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 230, a.

³ Vide n. 306, a.

mendacium sibi ab inimicis in senatu objiceretur, risit satis atque inter ridendum¹ *acoionetoi*, inquit, homines estis, cum ignoretis cauti patrisfamilias esse, quod emere velit, empturum se negare propter competitores. (GELL.)

An sapiens irascatur.

1025. Interrogavi in diatriba Taurum, an sapiens irascetur. Dabat enim saepe, post quotidianas lectiones, quaerendi, quod quisque vellet, potestatem. Is cum graviter et copiose de affectu irae disseruisset, convertitur ad me, qui interrogaveram, et haec ego, inquit, super irascendo² sentio.

1026. Sed quid Plutarchus, vir doctissimus, senserit, non abs re erit, ut id quoque audias. Is servum contumacem, sed disputandi³ peritum caedi virgis jusserat ob nescio quod delictum. Inter flagellandum⁴ obloquebatur non meruisse, ut vapularet, nihil enim sceleris admisisse⁵. Postremo vociferari coepit neque jam querimonias facere, sed verba objurgatoria: Plutarchum egregie de malo irae disseruisse; ei nequaquam convenire, quod⁶ effusus in iram plagis se⁷ multaret.

1027. Cui Plutarchus leniter: quid, inquit, num ego tibi irasci video? Mihi quidem neque oculi, opinor, truces sunt neque os turbidum neque in spumam ruboremve effervesco neque poenitenda dico: haec enim omnia, si ignoras, signa sunt irarum. Et simul ad eum, qui caedebat, conversus, interim, inquit, dum ego atque hic disputamus, hoc tu age. (GELL.)

Vetus parsimonia.

1028. Parsimonia apud veteres Romanos non domestica solum disciplina, sed publica etiam legum sanctione custodita est. Legi apud Capitonem senatus consultum, Fannio et Messala consulibus, factum, in quo jubentur principes civitatis jurare apud consules verbis conceptis non ampliorem in singulas coenas sumptum esse facturos quam centenos aeris,

¹ Vide n. 384. ² Vide n. 128, e. ³ Vide n. 128, c. ⁴ Vide n. 127, c.

⁵ Vide n. 314, b. ⁶ Vide n. 215. ⁷ Vide n. 76, a.

praeter olus et far et vinum; neque vino alienigena, sed patrio usuros; neque argenti plus in convivio quam libras centum illaturos.

1029. Sed post id senatus consultum lex Fannia data est, quae ludis Romanis et aliis quibusdam diebus centenos aeris in singulas dies insumi concessit. Postea L. Sulla dictator, quum; legibus istis situ oblitteratis, plerique in patrimoniis heluarentur et familiam pecuniamque suam coenarum gurgitibus proluisent, legem ad populum tulit, qua cautum est, ut diebus ludorum et feriis quibusdam sollemnibus sestertios tricenos in coenam insumere jus esset; ceteris autem diebus non amplius¹ ternos. (GELL.)

Infans a matre nutricandus.

1030. Nuntiatum quondam est Favorino philosopho, nobis praesentibus, uxorem auditoris sui paulo ante enixam, ipsumque auctum filiolo. Eamus, inquit, et puerperam visum et patri gratulatum: is enim erat loci senatorii. Imus una, qui tum aderamus, prosequitque eum sumus ad domum, quo pergebat, et cum eo simul introgressi sumus. Nactus hominem in vestibulo quaerit ex eo de puellae valetudine auditque eam somnum capere.

1031. Tunc ille: nihil dubito, inquit, quin filium lacte suo puerpera nutritura sit. Sed cum socrus, quae aderat, parcendum puellae esse diceret, abhibendasque infanti nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset², munus quoque nutritionis grave accederet; oro te, inquit, mulier, sine eam esse matrem filii sui: quod est enim hoc dimidiatum matris genus, peperisse ac statim ab sese abjecisse? aluisse sanguine suo nescio quid quod non videret; non alere nunc suo lacte, quem videat vivum et matris officia implorantem? (GELL.)

Multorum sympathia cum luna.

1032. Annianus poeta in fundo suo, quem in agro Falisco possidebat, agitare erat solitus vindemiam amoeniter. Ad eos

¹ Vide n. 53.

² Vide n. 258, a.

dies me aliosque familiares vocavit. Ibi coenantibus nobis, magnus ostrearum numerus Roma missus est: quae cum appositae fuissent multae quidem, sed inuberes; Lucina, inquit Annianus, nunc videlicet senescit; ea re¹ ostrea, sicut et alia quaedam, tenuis exutaque est.

1033. Quum quaereremus, quae alia item, senescente luna, tabescerent; eadem, inquit, quae, crescente luna, gliscunt deficiente deficiunt. Aelurorum oculi ad easdem vices lunae aut ampliores fiunt aut minores. Caepe contra congerminat, decedente luna; inarescit, adolescente. Eam causam esse dicunt sacerdotes Aegyptii, cur Pelusiotae caepe non edant, quia solum olerum omnium contra lunae aucta atque damna vices minuendi habeat et augendi. (GELL.)

De esuritione.

1034. Cum Favorino Romae dies plerumque totos² eramus atque eum, quoquo iret, tamquam lingua ejus capti prosequeremur. Tum ad quendam aegrum cum isset visere, nosque cum eo introissemus, multa ad medicos, qui forte istic erant, oratione Graeca dixit, atque illud imprimis: mirum non esse, quod post inediam tridui omnis appetio pristina elanguerit.

1035. Nam, quod docet Erasistratus, esuritionem faciunt inanes ventriculi fibrae, quae ubi cibo complentur aut inanitate diutina connivent, voluntas capiendi³ cibi restringitur; quod locus, in quem cibus capitur, stipatur vel adducitur. Ea gratia Scythae, cum volunt famem diutius tolerare, fasciis ventrem strictissime circumligant, quod ea ventris compressione esuritionem credunt posse depelli. (GELL.)

Deest oleum in coena.

1036. Athenis Taurus philosophus vocabat nos ad coenam saepe admittebatque ad id diei, quum jam vesperasset. Quodam die expectantibus nobis allata est olla Aegyptiae lentis et imposita mensae. Tum puerum jubet Taurus oleum

¹ Vide n. 245, a.

² Vide n. 283, b.

³ Vide n. 127, b.

in ollam indere. Erat is puer genere Atticus, annos natus octo, elegans et festivus. Guttum Samium, tamquam inesset oleum, affert convertitque et manum per omnem partem ollae circumagit; sed nullum inde ibat oleum.

1037. Aspicit puer guttum stomachans et concussum vehementius iterum in ollam vertit. Idque cum omnes rideremus, tum puer Graece et quidem perquam Attice: nē ridete, inquit; inest oleum, sed frigore coactum est. Tum Taurus ridens: verbero, inquit, nonne is curriculo atque oleum petis? Quumque puer foras emptum isset, nihil ipse mora offensor, cohibeamus, inquit, manus et interea, quoniam puer admonuit solere oleum congelascere, quaeramus, cur oleum saepe stet, vinum raro. (GELL.)

Adolescens jactans philosophiam.

1038. Quum Athenis versaremur apud magistros, L. Valerius, vir consularis, accersebat nos saepe in villas urbi proximas. Ibi quum essemus per aestatem, propulsabamus caloris incommoda lucorum umbra ad villae posticum¹. Erat ibidem nobiscum adolescens, sectator disciplinae, ut ipse dicebat, Stoicae; sed loquacior impendio.

1039. Is plerumque in convivio sermonibus, qui post epulas haberi solent, intempestive de philosophiae doctrinis disserebat praeque se uno ceteros linguae Atticae principes totumque nomen Latinum contemnebat. Atque interea vocabulis haud facile cognitis captionum dialecticarum laqueis perstrepebat.

1040. Quas ille glorias cum flaret, jamque omnes verbis ejus fatigati finem cuperent, Valerius Graeca oratione utens: permitte, inquit, philosophorum amplissime, quoniam respondere nos tibi, quos idiotas appellas, non possumus; recitari ex libro, quid de hujusmodi magniloquentia vestra senserit Epictetus, Stoicorum maximus: jussitque afferri Epicteti primum librum, in quo ille venerandus senex juvenes objurgat, qui se Stoicos appellant, cum neque frugi sint et² puerilibus commentationibus dilatrent. (GELL.)

¹ Vide n. 162, b.

² Vide n. 204, f.

Diogenes ad dialecticum.

1041. Athenis cum essemus, convenire in gymnasium complusculi assueramus et captiones agitare, quae sophismata appellantur. Eas quasi tesserulas in medium sua quisque vice jaciebamus. Captionis parum intellectae poena erat nummus sestertius. Hoc aere collecto, quasi manuario, coenula curabatur omnibus, qui eum lusum luseramus. Dicere ergo debebat, qui ad sophisma refellendum sorte vocabatur, quid concedi non oporteret: qui minus id poterat, nummo singulo multabatur.

1042. Libet autem dicere, quam facete Diogenes sophisma a dialectico per contumeliam propositum remuneratus sit. Nam cum sic homo objecisset: »quod ego sum, id tu non es; homo autem ego sum; homo igitur tu non es»; Diogenes: «Validius argueres, inquit, si a me inciperes argumentum: Quod tu es, id ego non sum; sed tu es homo . . . perface». (GELL.)

Socrates de uxore rixosa.

1043. Xanthippe, Socratis philosophi uxor, morosa admodum fuisse fertur et jurgiosa. Ejus intemperiem demiratus Alcibiades interrogavit Socratem, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret: «Quoniam, inquit Socrates, quum illam domi perpetior, insuesco talem foris multorum petulantiam ferre.» Secundum hanc sententiam Varro in satyra Menippea: vitium, inquit, propinquorum aut tollendum aut ferendum est. Qui tollit vitium, propinquos commodiores praestat; qui fert, sese meliorem facit. (GELL.)^R

Annuli gestatio.

1044. Veteres Graecos habuisse accepimus anulum in digito sinistrae manus, qui minimo proximus est; Romanos quoque homines sic plerumque annulos gestavisse. Causam esse hujus rei Appion in libris Aegyptiacis hanc dicit: quod, insectis apertisque humanis corporibus, ut mos in Aegypto fuit, repertus est nervus quidam tenuissimus ab uno eo digito

ad cor hominis pervenire. Propterea non inscitum videri eum potissimum digitum tali honore decorari, qui connexus sit cum principatu cordis. (GELL.)

Atticus adit hereditatem.

1045. Atticus habebat avunculum, Q. Caecilium equitem Romanum, divitem, difficillima natura. Cujus sic asperitatem veritus es, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto tulit pietatis fructum: Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante; ex qua hereditate accepit circiter centies sestertium. (NEP.)

Solertia Eumenis.

1046. Ex fumo castrorum suspicio allata est ad Eumenem hostem appropinquare. Conveniunt duces; quaeritur, quid opus sit facto¹. Intelligebant omnes tam celeriter copias contrahi non posse, quam hostis adfuturus videbatur. Hic, omnibus titubantibus, Eumenes, si velint imperata facere, promittit se effecturum, ut hostis retardaretur².

1047. Dum suas quisque copias colligit, Eumenes ad refrenandum impetum hostis tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecipit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant; et, assimilata castrorum consuetudine, suspicionem injiciant hostibus esse his locis castra, ac de eorum adventu esse praenuntiatum; idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum est, diligenter praeceptum curant.

1048. Hostis, tenebris obortis, ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas³ contraxisse copias. Mutat consilium et, quoniam imprudentes ad oriri non possit, flectit iter suum et illum anfractum longiorem copiosae viae capit; ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem

¹ Vide n. 343, a.

² Vide n. 269.

³ Vide n. 78, a.

sedandam militum ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret. Sic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio. (NEP.)

Epaminondas accusatus se defendit.

1049. Lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas cum reipublicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit et quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum est, collegae ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, omnem ut causam in se transferrent suaque opera factum ostenderent, ut legi non obedissent.

1050. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod quid diceret non haberet. At ille in iudicium venit; nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est. Neque recusavit, quominus legis poenam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo¹ inscriberent:

1051. «Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod eos coëgit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos ante se² imperatorem nemo Boeotiorum ausus fuit aspicere in acie; quodque uno proelio non solum Thebas ab interitu retraxit; sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit; eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse possent; neque prius bellare destitit, quam Messena constituta urbem eorum obsidione clausit.» Haec cum dixisset, risus omnium coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragium. (NEP.)

Mores Alcibiadis.

1052. In Alcibiade natura quid efficere posset, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in

¹ Vide n. 79.

² Vide n. 77, b.

virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus consiliique plenus. Namque imperator fuit summus et mari et terra; disertus, ut¹ in primis dicendo valeret; quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei in dicendo² posset resistere. Quum tempus posceret, laboriosus, liberalis, splendidus non minus in vita quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens.

1053. Idem simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

(NEP.)

Lysandri deceptio.

1054. Quum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avaraeque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi³ testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet. Huic ille liberaliter pollicetur: librum gravem multis verbis describit, in quo summis eum effert laudibus. Quem quum legisset Lysander probassetque; alterum tanta similitudine, ut discerni non posset, inter obsignandum⁴ subjecit Pharnabazus, in quo Lysandri avaritiam perfidiamque accusabat.

1055. Lysander domum quum rediisset, postquam de suis rebus gestis apud magistratum, quae voluit, dixit; testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit; quem cum ephori cognoscent, Lysandro legendum dederunt⁵.

(NEP.)

Liberalitas Cimonis.

1056. Cimonem Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, ut, quum praedia pluribus locis haberet, numquam eis custodem im-

¹ Vide n. 386.   ² Vide n. 128, e.   ³ Vide n. 76, a.   ⁴ Vide n. 384.
⁵ Vide n. 354, b.

posuerit, fructus servandi gratia. Semper eum pedisequi cum nummis sequebantur, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare.

1057. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret; quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit, complures pauperes mortuos, qui, unde¹ efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo² minime est mirandum, si et vita ejus fuit secunda et mors acerba. (NEP.)

Materia dicendi.

1058. Sic artibus pectus implebant veteres, ut de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo et injusto haberent ad disputandum. Nam in judiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honestate ita dicitur, ut plerumque haec ipsa misceantur. De quibus copiose nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et rationem eorum, quae nec in virtutibus nec in vitiis numerantur.

1059. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit, quid sit ira; promptius ad misericordiam impellat, qui scit, quid sit misericordia, et quibus animi motibus concitetur. In his artibus versatus orator tenebit habenas animorum; et prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum et temperabit orationem. (TAC.)®

Educatio vetus.

1060. Antiquitus suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis, sed gremio matris educabatur. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua probatisque spectata moribus, cujus³ disciplinae soboles committeretur;

¹ Vide n. 305, a.   ² Vide n. 133.   ³ Vide n. 352.

coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur.

1061. Ac non studia modo, sed etiam lusus puerorum verecundia quadam temperabat. Sic Corneliam, Aureliam, Atiam praefuisse educationi liberorum accepimus. Quae disciplina eo pertinebat, ut integra et nullis pravitatibus detorta puerorum natura toto statim pectore arriperet artes humanas, sive ad juris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret et penitus hauriret. (TAC.)

Educatio recentior.

1062. Nunc natus infans relegatur Graeculae ancillae, cui adjungitur unus vel alter servus, plerumque vilissimus. Horum fabulis teneri animi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante aut dicat aut faciat; quando ne ipsi quidem parentes modestiae parvulos assuefaciunt, sed lasciviae et dicacitati.

1063. Histrionalis autem favor et gladiatorum equorumque studia, quibus occupantur puerorum mentes, quantum loci bonis artibus relinquunt? Quotum quemque inveneris, qui domi apud parvulos sanius loquantur?¹ Quos alios sermones excipimus, siquando auditoria intramus? Ne praeceptores quidem nugis abstinent; colligunt enim discipulos non severitate disciplinae, sed ambitione salutationum. (TAC.)

Oratores Latini.

1064. Ut inter Atticos oratores primae Demostheni tribuuntur, sic inter Latinos Ciceroni. Calvus autem, Asinius, Caesar, Caelius et Brutus non solum prioribus, sed etiam sequentibus anteposuntur. Nec refert, quod inter se specie differant, quum genere consentiant. Adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, omnes tamen eandem sanitatem ferunt. Nam quod invicem se obtrexerunt, non est oratorum vitium, sed hominum.

¹ Vide n. 29.

1065. Ceterum si, omissio optimo illo genere eloquentiae, eligenda sit forma dicendi, malim, hercule, C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis: adeo malim oratorem hirtam togam induere quam meretricias vestes. Neque enim oratorius, imo ne virilis quidem cultus iste est, quo plerique nostra memoria actores utuntur, qui lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos expriment. (TAC.)

De usu figurarum.

1066. Ego illud de figuris dicam breviter, sicut ornant orationem opportune positae, ita ineptissimas esse, cum immodice petuntur. Sunt qui, neglecto¹ rerum pondere et viribus sententiarum, si vel inania verba in² hos modos depravarint, summos se judicent artifices; ideoque non desinunt eas nectere; quas sine sententia sectari tam est ridiculum quam quaerere habitum gestumque sine corpore.

Sed ne hae quidem, quae recte fiunt, densandae sunt nimis; nam et vultus mutatio oculorumque conjectus multum in actu valent; sed si quis ducere os exquisitis modis et frontis ac luminum inconstantia trepidare non desinat, rideatur.

(QUINT.)

De ornatu stili.

1067. Ornatus virilis, fortis et sanctus sit; nec effeminatam levitatem, nec fuco eminentem colorem amet; sanguine et viribus niteat. Hoc autem adeo verum est, ut, cum in hac maxime parte sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis laborant, virtutis tamen his nomen imponant³.

1068. Quare nemo ex corruptis dicat me inimicum esse culte dicentibus: non nego hanc esse virtutem, sed illis eam non tribuo. An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia et violas et amoenos fontes, quam ubi plena messis aut graves fructu vites erunt? Sterilem platanum

¹ Vide n. 379, b.

² Vide n. 178, c.

³ Vide n. 385.

tonsasque myrtos quam maritam ulmum et uberes oleas praeoptaverim? Habeant illa divites; quid essent, si aliud nihil haberent? (QUINT.)

De auctorum imitatione.

1069. Ex auctoribus lectione dignis et verborum sumenda copia est et varietas figurarum et componendi ratio; tum ad exemplum virtutum omnium mens dirigenda. Neque enim dubitari potest, quin artis pars magna contineatur imitatione. Nam, ut invenire primum fuit, sic ea, quae bene inventa sunt, utile sequi.

1070. Atque omnis vitae ratio sic constat, ut, quae probamus in aliis, facere ipsi velimus. Sic litterarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur; sic musici vocem docentium; rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Omnis denique disciplinae initia ad propositum sibi praescriptum formantur imitando. (QUINT.)

Bonus praeceptor.

1071. Magister sumat ante omnia parentis erga discipulos suos¹ animum ac succedere se² existimet in eorum locum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia nec ferat. Non austeritas ejus tristis, non dissoluta sit comitas; ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo; nam, quo saepius monuerit, hoc rarius castigabit.

1072. Minime iracundus nec tamen eorum, quae emendanda sunt, dissimulator. Simplex in docendo³, patiens laboris⁴, assiduus potius quam immodicus. Interrogantibus libenter respondeat, non interrogantes percontetur ultro. In laudandis discipulorum dictionibus nec malignus nec effusus; quia res altera taedium laboris, altera securitatem parit. In emendando quae corrigenda erunt, non acerbus minimeque contumeliosus: nam id quidem multos a proposito studendi⁵ fugat, quod quidam sic objurgant, quasi oderint. (QUINT.)

¹ Vide n. 78, a.   ² Vide n. 75, a.   ³ Vide n. 128, e.   ⁴ Vide n. 126, a.

⁵ Vide n. 128, d.

De usu temporis.

1073. Vindica te tibi et tempus, quod adhuc excidebat, collige et serva. Quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est jactura, quae per negligentiam fit: et si volueris attendere, maxima pars vitae elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet, qui intelligat se quotidie mori?

1074. In hoc enim fallimur, quod¹ mortem prospicimus; magna pars ejus jam praeteriit; quidquid aetatis retro est, mors tenet. Utendum est tempore, prius quam abit: incumbendum ad studia liberalia. Mentiuntur, qui sibi obstare ad studia turbam negotiorum causantur. Simulant occupationes et augent et ipsi se occupant. Ego mihi vaco et, ubicumque sum, ibi meus sum. Rebus enim me non trado, sed commodo; nec consector terendi temporis causas. Et quo cumque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto et aliquid in animo salutare verso. (SEN.)

De usu divitiarum.

1075. Quid inter me stultum et te sapientem interest, si uterque habere volumus? Divitiae enim apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio: sapiens divitiis nihil permittit; vobis divitiae omnia. Vos, tamquam aliquis aeternam possessionem promiserit, assuescitis illis: sapiens tum maxime paupertatem meditatur, cum in mediis divitiis consistit.

1076. Vos domus formosa possidet, eam sapiens. Sapienti quisquis abstulerit divitias, omnia illi sua² relinquit; vivit enim praesentibus lactus, futuri³ securus. «Nihil magis, Socrates inquit, persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras actum vitae meae flecterem.» Solita conferte verba: non conviciari vos putabo, sed vagire velut infantes. (SEN.)

¹ Vide n. 215, b.   ² Vide n. 81, b.   ³ Vide n. 41.

Sana consilia non differenda.

1077. Tamquam semper victuri vivitis; numquam vobis fragilitas vestra succurrit neque observatis, quantum jam temporis transierit. Omnia tamquam mortales timetis; omnia tamquam immortales concupiscitis. Audies multos dicere: ab anno quinquagesimo in otium secedam. Et quem tandem longioris vitae praedem accipis?

1078. Non pudet te reliquias vitae tibi reservare et id solum tempus bonae menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est tunc incipere, quum desinendum est. Quae tam stulta mortalitatis oblivio, in quinquagesimum et sexagesimum annum differre sana consilia; et inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt?

1079. Maximum vivendi¹ impedimentum exspectatio est, quae pendet ex crastino. Perdis hodiernum, quod est in manu tua; crastinum disponis, quod est in manu fortunae. Quo spectas? Omnia, quae futura sunt, in incerto jacent: protinus vive: quid cunctaris? nisi occupas, fugit. Itaque cum celeritate temporis utendi velocitate certandum est: velut ex torrente rapido nec semper casuro² cito hauriendum est.

(SEN.)

Satis longa vita est.

1080. Non exiguum tempus habemus; sed multum perdimus. Satis longa vita est et in maximarum rerum consummationem data, si bene collocaretur. Sed ubi per luxum et negligentiam defluit, ubi nulli rei bonae impenditur; ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus.

1081. Non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Sicut amplae opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur; at quamvis modicae, si bono custodi traditae sunt, usu crescunt; ita aetas nostra bene disponenti multum patet. (SEN.)

¹ Vide n. 128, d.² Vide n. 308, a.**Vana concursatio.**

1082. Quorsum ista multorum concursatio, domos et theatra et fora oberrantium?¹ Alienis se negotiis miscent, similes aliquid agentibus. Horum si aliquem exeuntem domo interrogaris: quo tu? quid cogitas? Non, mehercule, inquit, scio; sed aliquos videbo; aliquid agam.

1083. Sine proposito vagantur quaerentes negotia: nec, quae destinaverunt, agunt, sed in quae² incurrunt. Vanus illis cursus est qualis formicis per arborem repentibus, quae in cacumen, deinde in imum inanes aguntur. Horum vitam non immerito quis inquietam inertiam dixerit.

1084. Quosdam quasi ad incendium currentes videas: usque eo impellunt obvios. Interim salutant non resalutatuos; funus ignoti hominis prosequuntur aut iudicium litigantis, aut lecticam assectantur: deinde domum cum supervacanea redeuntes lassitudine, jurant nescisse se quare exierint, erraturi³ postridie per eadem vestigia. (SEN.)

Fortuna est versatilis.

1085. Mirer aliquando ad me pericula accessisse, quae circa me semper erraverunt? Ut est apud poëtam: «Cuiquam potest accidere, quod cuiquam accidit.» Hoc si quis in medullas demiserit et aliena mala sic aspexerit, tamquam illis liberum ad se⁴ iter sit; multo ante se⁵ armabit, quam petatur.

1086. Sero animus ad periculorum patientiam post pericula instruitur. «Non putavi hoc futurum: numquam hoc eventurum credidissem.» Quare autem non? Quae sunt divitiae, quas non egestas a tergo sequatur? quae dignitas, cuius augurale non sordes comitentur? Quod regnum est, cui non parata sit ruina? Scito ergo omnem conditionem versatilem esse et, quidquid in alium incurrerit, posse in te quoque. (SEN.)

¹ Vide n. 306, a. ² Vide n. 301, b. ³ Vide n. 382, a. ⁴ Vide n. 76, a.⁵ Vide n. 74.

De paupertate.

1087. Si aerumnas, quibus angimur; aegrotationes, metus, desideria compares cum iis, quae mala pecunia affert, haec pars multum praegravabit. Erras, si putas aequiori animo detrimenta divites ferre. Dion eleganter ait non minus molestum esse calvis quam comatis pilos velli. Idem scias de pauperibus divitibusque: par est enim tormentum, quia utriusque pecunia sua adhaesit nec sine sensu evelli potest, faciliusque est non habere, quam amittere: ideo laetiores videbis, quos numquam fortuna respexit, quam quos deseruit.

1088. Vidit Diogenes hoc, vir ingentis animi, et effecit, nequid sibi eripi posset. Hunc tu pauperem putas an diis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium vocas, quem non puduit ditioem esse Pompejo? Numerus illi quotidie servorum, velut imperatori militum¹, referebatur. At Diogeni servus unicus fugit, nec eum reducere tanti putavit. Turpe est, inquit, Manem sine Diogene posse vivere, Diogenem sine Mane non posse. (SEN.)

Delectus amicorum.

1089. Nihil aeque oblectaverit animum quam amicitia fidelis, ubi praeparata sunt pectora, in quae tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet.

1090. Quos invenies vacuos a cupiditatibus, amicos eliges. Serpunt enim vitia et in proximum quemque transiliunt et contactu nocent. Itaque ut in pestilentia curandum est, ne corruptis corporibus assideamus, quia afflatu ipso pericula trahemus; ita in amicorum legendis² ingeniis dabimus operam, ut quam minime inquinatos assumamus. Initium morbi est aegris sana miscere.

¹ Vide n. 34.² Vide n. 127, b.

1091. Nec hoc praeceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris; ubi enim istum invenies? Pro¹ optimo est minime malus. Praecipue vitetur tristis et multum deplorans, cui nulla non causa in querelas quaeritur: cui licet fides constet et benevolentia, comes tamen est perturbatus et omnia gemens. (SEN.)

Stulti facile irascuntur.

1092. Tauros color rubicundus proritat, umbra aspides, mappa ursos. Omnia, quae natura fera sunt, vanis rebus concitantur. Idem stolidis ingeniis evenit: rerum suspicione feriuntur; adeo quidem, ut pro injuriis habeant modica beneficia. Carissimis irascimur, quod minora praestiterint, quam putabamus, aut quam quae aliis contulerunt; utriusque rei paratum remedium est. Magis alteri indulsit? nostra nos sine comparatione delectent. Minus habeo quam speravi? sed fortasse plus speravi, quam debui: hinc perniciosae irae nascuntur.

1093. Julium Caesarem non tam inimici confecerunt quam amici, quorum non expleverat spes inexplebiles. Voluit ille quidem; neque enim quisquam liberalius victoria usus est, ex qua nihil sibi vindicavit nisi dilargiendi² potestatem. Sed qui sufficere tam improbis cupiditatibus posset? Vidit itaque strictis circa sellam suam gladiis commilitones suos, Cimbrum, acerrimum paulo ante suarum partium defensorem, et Brutum, quem adoptaverat. (SEN.)

Cruelitas Cambysis.

1094. Cambysem regem deditum vino Praexaspes, unus ex carissimis, monebat, ut parcius biberet, turpem enim esse³ ebrietatem in rege. Ad hoc ille: ut videas, inquit, quam inter scyphos sim compos mei, monstrabo jam et oculos mihi et manus post vinum in officio esse. Bibit deinde liberalius, et jam temulentus objurgatoris sui filium procedere ultra limen jubet et stare, sinistra super caput levata. Tunc intendit

¹ Vide n. 190, a.² Vide n. 128, d.³ Vide n. 314, b.

arcum et ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore, haerens in ipso corde spiculum ostendit, ac, respiciens patrem, satisne¹ certam haberet manum interrogavit.

1095. Ille animo potius quam conditione mancipium, ejus rei laudator fuit, cujus nimis erat spectatorem fuisse. Apollo, inquit, certius mittere non potuisset. Dii te male perdant, qui occasionem blanditiarum putasti pectus filii in duas partes diductum et cor sub vulnere palpitans. Controversiam facere de gloria debuisti et revocare ictum, ut regi liberet in te ipso certio rem manum ostendere. (SEN.)

Omen catellae.

1096. Paulus Aemilius, ejus, qui ad Cannas cecidit, filius, quum adversus Perseum profecturus esset et domum sub vesperam rediret, filiolum suam Tertiam osculans animadvertit tristiculam: quid est, inquit, mea Tertia, quid tristis es? Mi pater, inquit illa, Perse perit (erat autem mortua catella eo nomine). Tum ille arctius puellam complexus²: accipio, inquit, omen, mea filia. Ita ex fortuito dicto quasi spem certam clarissimi triumphii animo praesumpsit. (CIC.)

Annulus Gygis.

1097. Gyges, quum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatus descendit aeneumque equum, ut ferunt fabulae, animadvertit, cujus in lateribus fores essent³: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitata, annulumque aureum in ejus digito; quem ut detraxit, ipse induit seque in concilium pastorum recepit; erat enim regius pastor.

1098. Ibi quum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, quum in locum annulum converterat. Itaque hac

¹ Vide n. 333, a.

² Vide n. 381, a.

³ Vide n. 258, a.

opportunitate annuli usus, regina adjutrice, regem dominum interemit sustulitque, quos¹ obstare abitrabatur; neque in his eum quisquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiae. Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens, nihilo plus sibi licere putet peccare, quam si non haberet. Honesta enim bonis viris, non occulta quaeruntur. (CIC.)

Ira Cn. Pisonis.

1099. Ira, etiamsi ingeritur oculis veritas, amat et tuetur errorem; coargui non vult et in male coeptis honestior illi pertinacia videtur quam poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus ad necem duci² jussisset eum, qui ex comiteatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, roganti³ tempus aliquod ad conquirendum non dedit.

1100. Damnatus extra vallum ductus est et jam cervicem porrigebat, quum subito apparuit ille commilito, qui occisus credebatur. Tum centurio supplicio praepositus condere gladium speculatorem jubet; damnatum ad Pisonem reducit: ingenti concursu deducuntur complexi alter alterum commilitones cum magno gaudio castrorum.

1101. Conscendit tribunal furens Piso ac jubet occidi utrumque et ipsum centurionem, qui damnatum reducerat. Constituti sunt in eodem loco perituri⁴ tres ob unius innocentiam. Oh quam sollers est iracundia ad fingendas⁵ causas furoris! Te, inquit Piso, duci jubeo ad necem, quia damnatus es; te, quia causa damnationis commilitoni fuisti; te, quia jussus occidere imperatori non paruisti. (SEN.)

Damna irae.

1102. Si damna irae intueri velis⁶, nulla pestis humano generi pluris⁷ stetit. Videbis caedes ac venena et urbium clades et exitia gentium et principum sub civili hasta, capita

¹ Vide n. 301, b. ² Vide n. 313, a. ³ Vide n. 306, a. ⁴ Vide n. 308, a.

⁵ Vide n. 127, b. ⁶ Vide n. 367. ⁷ Vide n. 225, a.

venalia et subjectas tectis faces. Aspice nobilium urbium fundamenta diruta; has ira dejecit. Aspice tot memoriae proditos duces, «mali exempla¹ fati»: alium ira in cubili suo confodit; alium inter mensam ira percussit; alium inter leges celebrisque spectaculum fori lancinavit; alium filij parricidio dare sanguinem jussit.

1103. Et adhuc singulorum supplicia narro; quid, si libuerit, relictis, in quos ira viritum exarsit, aspicere caesas gladio conciones et plebem immissa milite trucidatam et in perniciem promiscuam totos populos capitis damna passos²? (SEN.)

Notatio irae.

1104. Affectum irae pertimesces ex omnibus maxime tetrum. Ceteris enim aliquid inest placidi: hic totus concitatus est sanguinisque et suppliciorum cupidus. Dum alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela et avidus ultionis secum tracturae³ ultorem.

1105. Quidam e sapientibus iram dixerunt brevem insaniam; aequae enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod⁴ coepit pertinax, ratione consiliisque praeclosa, ad dispectum aequi verique inhabilis, ruinis simillima, quae super id, quod oppressere, franguntur.

1106. Ut autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere; nam ut furentium certa indicia sunt minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietae manus, vehementius acta suspiria; ita irascentium eadem signa sunt. (SEN.)

Exercitus Alexandri apud barbaros.

1107. Quum populus Gedrorum se, concilio habito, dederet, nihil ei praeter commeatus imperatum est. Hinc rex ad maritimos Indos venit, qui ne finitimis quidem commercii jure miscentur. Ipsa solitudo immitia efferavit ingenia: nec

¹ Vide n. 1.   ² Vide n. 307.   ³ Vide n. 308, a.   ⁴ Vide n. 301, b.

ungues recidunt nec comas hirsutas tondent, piscibus sole duratis aliarumque belluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur pellibusque teguntur ferarum.

1108. Consumptis igitur alimentis¹, Macedones primo inopia, deinde ultima fame afflicti, radicibus palmarum victitare coeperunt; sed quum haec quoque alimenta defecerant, jumenta caedere aggressi ne equis quidem abstinebant, cumque deessent quae sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quae orientem peragraverant, cremabant incendio. Famem pestilentia sequuta est, quippe insalubrium ciborum novi succi, ad hoc itineris labor et aegritudo animi vulgaverat morbos, ut nec manere sine clade nec progredi possent.

1109. Ergo strati erant campi pluribus semivivis quam cadaveribus. Ac ne aegri quidem sequi poterant, quippe agmen raptim agebatur, tantum singulis ad salutem proficere se credentibus², quantum itineris festinando praeriperent. Relicti opem implorabant; at cum surdas fatigarent aures, in rabiem versi parem suo exitum fugientibus precabantur. Rex dolore simul et pudore anxius, quia causa tantae cladis ipse erat, ad Phrataphernem satrapam misit, qui juberet per camelos cocta cibaria afferri. Nec cessatum est ab his. Itaque fame vindicatus exercitus tandem in Gedrosiae fines perducitur.

(CURT.)

Medicus Alexandri.

1110. Aegrotanti Alexandro promiserat in tertium diem medicatam potionem Philippus, regi amicissimus et ab adulescentia comes. Interea a Parmenione litteras rex accipit, quibus sibi³ denuntiatur, ne salutem suam⁴ Philippo committat: mille talentis a Dario et spe nuptiarum sororis esse⁵ corruptum. Ingentem regi sollicitudinem litterae incusserunt et, quidquid in utramque partem aut metus aut spes subjecerat, secreta aestimatione pensavit.

¹ Vide n. 379, b.   ² Vide n. 375, b.   ³ Vide n. 77, b.   ⁴ Vide n. 84.

⁵ Vide n. 314, b.

III. Triduo transacto, venit cum poculo Philippus: quem ut vidit rex ad lectum accedere, levavit in cubitum corpus et epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens accepit poculum et hausit interritus; tum litteras Philippum legere jubet. Quibus ille perlectis¹ plus indignationis quam pavoris ostendit, projectaque ante lectum epistola: rex, inquit, semper spiritus meus ex te pependit; crimen parricidii, quod mihi objectum est, tua salus diluet; laxa paulisper animum, quem sollicitudine intempestiva amici moleste seduli turbant.

III.2. Non securum modo haec vox, sed laetum etiam regem fecit. Itaque si dii, inquit, Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo animum velles experiri meum; alio forte voluisses, sed certiore, quam expertus es, ne optasses quidem. Haec loquutus dextram Philippo offert. Post tertium diem, quam² poculum bibit, in conspectum militum venit: nec avidius ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus. (CURT.)

Fabulae Plinianae.

III.3. Plinius narrat accipitrem, avem rapidissimam, a chamaeleonte humi reptante, si eum forte supervolet, in terram detrahi. Atque illud ultra humanam fidem: caput et collum ejus animantis, si uratur ligno, quod appellatur robur, imbres et tonitrua excitare; idque ipsum usuvenire, si jecur ejusdem belluae in summis tegulis uratur.

III.4. Item aliud deridiculae vanitatis³: sinistrum pedem chamaeleontis, si igne torreatur et maceretur unguento, hominem sic e conspectu eripere, ut, etiamsi in medio palam versetur, a nemine videri possit. (GELL.)

Adolescens veterem sermonem affectans.

III.5. Favorinus philosophus adolescentem veterum verborum cupidissimum sic objurgavit: proinde, inquit, quasi cum Evandro loquare, desito jam pridem sermone uteris; num intel-

¹ Vide n. 379, b.

² Vide n. 51, b.

³ Vide n. 222, c.

ligere neminem vis, quae dicas? Antiquitatem ais tibi placere, quod honesta et bona sit: vive ergo moribus antiquis; loquere verbis praesentibus. Atque id quod a Caesare, excellentis ingenii¹ viro, scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, ut tamquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum. (GELL.)

Pars Africae interior.

III.6. Africam mediam nulli cultores tenent; nam partim exusta est, partim arenis obducta aut infesta serpentibus. Prope exustum jacent insulae, quas Hesperides tenuisse memoratur. In arenis mons Atlas consurgit incisus undique rupibus praecipit et invius; qui, quod altius, quam conspici² potest, in nubila erigitur, coelum non tangere solum vertice, sed sustinere etiam dictus est.

III.7. Fortunatae insulae abundant sua sponte natis frugibus et homines nihil sollicitos beatius alunt quam aliae exultae urbes. Narrant in una insularum esse duos miro ingenio³ fontes: alterum qui gustavere, risu solvantur; risu solutis remedium est ex altero bibere. (POMP. MELA.)

India.

III.8. India non Eoo tantum apposita pelago, sed Indico etiam et Tauri jugis. Tantum spatium littoris occupat, quantum per quadraginta dies velificantibus cursus est. Alit formicas non minores canibus, quas, more gryphonum, aurum penitus egestum cum summa pernicie attingentium custodire memorant⁴. Immanes alit serpentes, qui elephantos morsu atque ambitu corporis conficiunt. Tam feracis⁵ alicubi soli est, ut mella frondibus defluant, lanas silvae ferant, arundinum fissa internodia veluti naviculae binos quaedam et ternos vehant.

III.9. Cultores lino alii vestiuntur aut lanis, alii ferarum aviumque pellibus; pars nudi agunt, tantum obscoena⁶ velati.

¹ Vide n. 222, c.   ² Vide n. 58.   ³ Vide n. 243, a.   ⁴ Vide n. 298, a.

⁵ Vide n. 222, c.   ⁶ Vide n. 232, b.

Alii humiles parvique, alii ita proceri, ut elephantis, sicut nos equis, habiliter utantur. Quidam animal occidere aut carne vesci nefas putant et pisces tantum alunt. Quidam proximos, priusquam annis in maciem eant, velut hostias caedunt. At ubi senectus aut morbus incessit, procul a ceteris abeunt mortemque in solitudine exspectant. (POMP. MELA.)

Scythia.

1120. Scythicis populis sol non quotidie ut nobis, sed verno aequinoctio exortus autumnali occidit: ideo sex mensibus dies, totidem nox est. Scythae diutius quam ulli mortalium et beatius vivunt; quippe festo semper otio laeti non bella noverunt, non jurgia. Sacris Apollinis operantur, quorum primitias dicuntur¹ Delon misisse per virgines suas moremque servasse, donec vitio gentium temeratus est. Habitant lucos silvasque et, ubi eos vivendi² satiety magis quam taedium cepit, sertis redimiti semet ipsi in pelagus ex certa rupe praecipites dant. (POMP. MELA.)

Sarmatae.

1121. Sarmatia usque ad Istrum flumen porrigitur. Ea gens non se urbibus tenet ac ne statis quidem sedibus, sed, ut invitavere pabula aut sequens hostis exegit, ita res suas secum trahens castra habitat. Bellatrix, libera, indomita et usque eo atrox, ut feminae etiam cum viris bella ineant. Atque ut habiles bello sint, filiabus dextra aduritur mamma, ne manus impediatur, quae ad ictus exseritur. Arcus tendere, equitare, venari puellaria pensa sunt; ferire hostem adularum stipendium. (POMP. MELA.)

De maris accessu ac recessu.

1122. Infinitum pelagus et magnis aestibus concitum modo inundat littora, modo deserit. Ubi in omnes oras, quamvis³ diversas, ex medio effusum est, rursus ab illis colligitur in

¹ Vide n. 315, c.

² Vide n. 128, d.

³ Vide n. 211, a.

medium et in semet ipsum redit. Neque adhuc satis cognitum est, anhelitune suo id mundus efficiat retractamque cum spiritu regerat undam, an sint depressi aliqui specus, quo reciprocata maria residant, an luna causas tantis meatibus praebeat, ad cuius ortus certe occasusque variantur. (POMP. MELA.)

Descriptio Hispaniae.

1123. Hispania, nisi qua Gallias tangit, pelago undique cincta est: ubi Gallis adhaeret, maxime angusta paulatim se in nostrum et Oceanum mare extendit. Aere, argento, auro omnique fruge adeo abundans, ut, sicubi ob penuriam aquarum effeta et sui dissimilis est, linum tamen et spartum alat. Tribus autem est distincta nominibus: pars Tarraconensis, pars Baetica, pars Lusitania vocatur.

1124. Tarraconensis altero capite Gallias, altero Baeticam Lusitaniamque contingens mari latera objicit nostro, qua meridiem; qua septentrionem spectat, Oceano. Urbium de mediterraneis in Tarraconensi clarissimae fuerunt: Pallantia et Numantia, nunc est Caesaraugusta; in Lusitania: Emerita; in Baetica: Astigis, Hispal, Corduba. (POMP. MELA.)

Mores Thracum.

1125. Haemon et Rhodopen coetu Maenadum celebratos una gens, Thraces¹, habitant. Alii redituras² putant animas ob-euntium; alii, etsi non redeant, non exstingui tamen, sed ad beatiora transire; alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia, natiq^{ue} deflentur; funera contra festa sunt et lusu celebrantur.

1126. Ne feminis quidem segnis est animus. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri votum eximium habent: et, quia plures simul singulis nuptae sunt, cuius id sit decus apud iudicatos magno certamine affectant. (POMP. MELA.)

¹ Vide n. 1.

² Vide n. 311, b.

Mores barbarorum.

1127. Satarchae auri et argenti, maximarum pestium¹, ignari vice rerum commercia exercent. Atque ob saevum hiemis² admodum assiduae, demersis in humum sedibus, specus habitant totum bracati corpus³; et, nisi qua vident, etiam ora vestiti. Tauri, Iphigeniae adventu maxime memorati, immanes sunt moribus immanemque famam habent solere pro victimis advenas caedere.

1128. Vagi nomades pecorum pabula sequuntur atque, ut illa durant, ita diu statam sedem agunt. Colunt Georgi exercentque agros. Axiacae furari quid sit ignorant; ideoque nec sua custodiunt nec aliena contingunt. Interius habitantium ritus asperior, et incultior regio est. Bella caedesque amant; mosque est bellantibus cruorem ejus, quem primum interemerunt, ipsis e vulneribus ebibere. Ut quisque plures interemit, ita apud eos habetur eximius. Inter epulas quot quisque interfecerit referre laetissima mentio est, binisque poculis, qui plurimos retulerunt, perpotant. (POMP. MELA.)

Pyrrhus hostem laudat.

1129. Pyrrhus captivos Romanos summo honore habuit; occisos etiam sepelivit, quos quum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos jacere cerneret, manus ad coelum tulisse dicitur cum hac voce: «Ego talibus viris brevi orbem terrae subegissem». Deinde ad urbem contententi obviam venit Laevinus cum novo exercitu: quo viso, rex ait sibi eandem adversus Romanos esse fortunam, quam⁴ Herculi adversus Hydram; cui tot capita renascebantur, quot praecisa fuerant. Mox in Campaniam se recepit missosque a senatu de⁵ redimendis captivis legatos honorifice excepit. Captivos sine pretio reddidit, ut Romani, cognita jam ejus virtute, cogno-

¹ Vide n. 1.   ² Vide n. 35, a.   ³ Vide n. 232, c.   ⁴ Vide n. 68, b.

⁵ Vide n. 33, c.

scerent etiam liberalitatem. Erat videlicet Pyrrho, utpote magno et forti viro, mitis ac placabilis animus; solet enim magni animi comes esse clementia. (APUD LHOM.)

CAPUT TERTIUM.

THEMATA TERTII GRADUS.

Hannibal transit Alpes.

1130. Ventum¹ est ad angustiore rupem atque ita rectis saxis, ut aegre expeditus miles tentabundus² manibusque retinens virgulta ac stirpes circa eminentes demittere sese posset. Natura locus jam ante praeceps recenti lapsu terrae in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat.

1131. Hic quum velut ad finem viae equites constitissent, miranti³ Hannibali, quae res moraretur agmen, nunciatur rupem inviam esse. Digresso⁴ deinde ipsi ad locum visendum, haud dubia res visa est, quin⁵ per invia, quamvis longo ambitu, circumducendum agmen esset. Ea vero via insuperabilis fuit. Nam quum tot hominum jumentorumque incessu dilapsa nix esset, quae super glaciem deciderat, per fluentem tabem liquescentis nivis ingrediebantur.

1132. Tetra luctatio ibi fuit; nam, lubrica glacie non recipiente⁶ vestigium et in prono citius pedes fallente, corruerant, seu manibus in assurgendo seu genu se adjuvissent; atque in levi glacie tabidaque nive volutabantur. Jumenta vero secabant pedibus glaciem, prolapsaque, jactandis⁷ gravius in connitendo unguis, penitus perfringebant, ut⁸ pleraque capta velut pedica haerent in alte concreta glacie.

1133. Tandem, fatigatis hominibus et jumentis, castra in jugo posita sunt, aegerrime ad id ipsum loco purgato. Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti. Quumque caedenda esset rupes, arboribus circa

¹ Vide n. 249, a.   ² Vide n. 137, a.   ³ Vide n. 306, a.   ⁴ Vide n. 307.

⁵ Vide n. 212, b.   ⁶ Vide n. 375, b.   ⁷ Vide n. 383, c.   ⁸ Vide n. 386.

Mores barbarorum.

1127. Satarchae auri et argenti, maximarum pestium¹, ignari vice rerum commercia exercent. Atque ob saevum hiemis² admodum assiduae, demersis in humum sedibus, specus habitant totum bracati corpus³; et, nisi qua vident, etiam ora vestiti. Tauri, Iphigeniae adventu maxime memorati, immanes sunt moribus immanemque famam habent solere pro victimis advenas caedere.

1128. Vagi nomades pecorum pabula sequuntur atque, ut illa durant, ita diu statam sedem agunt. Colunt Georgi exercentque agros. Axiacae furari quid sit ignorant; ideoque nec sua custodiunt nec aliena contingunt. Interius habitantium ritus asperior, et incultior regio est. Bella caedesque amant; mosque est bellantibus cruorem ejus, quem primum interemerunt, ipsis e vulneribus ebibere. Ut quisque plures interemit, ita apud eos habetur eximius. Inter epulas quot quisque interfecerit referre laetissima mentio est, binisque poculis, qui plurimos retulerunt, perpotant. (POMP. MELA.)

Pyrrhus hostem laudat.

1129. Pyrrhus captivos Romanos summo honore habuit; occisos etiam sepelivit, quos quum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos jacere cerneret, manus ad coelum tulisse dicitur cum hac voce: «Ego talibus viris brevi orbem terrae subegissem». Deinde ad urbem contententi obviam venit Laevinus cum novo exercitu: quo viso, rex ait sibi eandem adversus Romanos esse fortunam, quam⁴ Herculi adversus Hydram; cui tot capita renascebantur, quot praecisa fuerant. Mox in Campaniam se recepit missosque a senatu de⁵ redimendis captivis legatos honorifice excepit. Captivos sine pretio reddidit, ut Romani, cognita jam ejus virtute, cogno-

¹ Vide n. 1.   ² Vide n. 35, a.   ³ Vide n. 232, c.   ⁴ Vide n. 68, b.

⁵ Vide n. 33, c.

scerent etiam liberalitatem. Erat videlicet Pyrrho, utpote magno et forti viro, mitis ac placabilis animus; solet enim magni animi comes esse clementia. (APUD LHOM.)

CAPUT TERTIUM.

THEMATA TERTII GRADUS.

Hannibal transit Alpes.

1130. Ventum¹ est ad angustiore rupem atque ita rectis saxis, ut aegre expeditus miles tentabundus² manibusque retinens virgulta ac stirpes circa eminentes demittere sese posset. Natura locus jam ante praeceps recenti lapsu terrae in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat.

1131. Hic quum velut ad finem viae equites constitissent, miranti³ Hannibali, quae res moraretur agmen, nunciatur rupem inviam esse. Digresso⁴ deinde ipsi ad locum visendum, haud dubia res visa est, quin⁵ per invia, quamvis longo ambitu, circumducendum agmen esset. Ea vero via insuperabilis fuit. Nam quum tot hominum jumentorumque incessu dilapsa nix esset, quae super glaciem deciderat, per fluentem tabem liquescentis nivis ingrediebantur.

1132. Tetra luctatio ibi fuit; nam, lubrica glacie non recipiente⁶ vestigium et in prono citius pedes fallente, corruerant, seu manibus in assurgendo seu genu se adjuvissent; atque in levi glacie tabidaque nive volutabantur. Jumenta vero secabant pedibus glaciem, prolapsaque, jactandis⁷ gravius in connitendo unguis, penitus perfringebant, ut⁸ pleraque capta velut pedica haerent in alte concreta glacie.

1133. Tandem, fatigatis hominibus et jumentis, castra in jugo posita sunt, aegerrime ad id ipsum loco purgato. Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti. Quumque caedenda esset rupes, arboribus circa

¹ Vide n. 249, a.   ² Vide n. 137, a.   ³ Vide n. 306, a.   ⁴ Vide n. 307.

⁵ Vide n. 212, b.   ⁶ Vide n. 375, b.   ⁷ Vide n. 383, c.   ⁸ Vide n. 386.

immanibus dejectis, struem ingentem lignorum faciunt eamque succendunt ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephantum etiam deduci possent. Hoc maxime modo in Italiam perventum¹ est quinto mense post profectionem a Carthagine nova, ut quidam auctores sunt. (Liv.)

Sallustius contra Ciceronem.

1134. Graviter maledicta tua paterer, M. Tulli, si te scirem iudicio magis quam morbo animi petulantia ista uti; sed, quia modum in loquendo servare nullum potes, respondebo tibi, ut, quam maledicendo voluptatem cepisti, eam male audiendo amittas.

1135. Sic te arroganter jactas, quasi facta tua obscura essent. An est qui ignoret te ita a pueritia vixisse, ut nihil flagitiosum putares esse tibi? Quid, istam immoderatam eloquentiam nonne apud Pisonem pudicitiae jactura didicisti? Ita minime mirandum est, si² eam flagitiose venditas, quam turpissime parasti.

1136. Verum, opinor³, splendor domesticus tibi animos attollit: uxor sacrilega ac perjuriis delibuta; filia inverecunda; domus ipsa rapinis parata. Tamen se Cicero in concilio deorum ait fuisse indeque missum huic urbi civibusque custodem. Quasi vero non illius conjurationis causa fuerit consulatus tuus, et idcirco respublica disjecta sit eo tempore, quia te custodem habebat.

1137. Sed, credo, illa te magis extollunt, quae post consulatum cum Terentia uxore de republica consuluisti; cum tibi alius Tusculanum, alius Pompejanum villam aedificabat, alius domum emebat; qui vero nihil poterat, is aut domum tuam oppugnatum⁴ venerat aut insidias senatui fecerat; denique de ejus scelere tibi compertum erat. Quae si tibi falsa objicio, redde rationem, quantum patrimonii⁵ acceperis, quid tibi litibus

¹ Vide n. 249, a.   ² Vide n. 346, d.   ³ Vide n. 324.   ⁴ Vide n. 356, a.

⁵ Vide n. 35, a.

accreverit, qua ex pecunia domum pararis; quo sumptu Tusculanum et Pompejanum aedificaris. Aut si retices, cui dubium esse potest, quin¹ opulentiam istam ex sanguine civium pararis?

1138. Verum scilicet homo novus, Arpinas ex C. Marii familia, ejus virtutem imitatur; contemnit similitudines hominum nobilium; populi Romani curam habet; neque terrore neque gratia commovetur. Imo vero homo nequam, supplex inimicis, amicus contumeliosus, fidus nemini, levissimus senator, mercenarius patronus; cujus nulla pars corporis a turpitudine vacat, lingua vana, manus rapacissimae, gula immensa, pedes fugaces.

1139. Atque is tamen audent dicere: «o fortunatam natam, me consule, Romam». Te consule, fortunatam Romam?² imo vero infelicem et miseram, quae crudelissimam proscriptionem civium perpessa est; cum tu, perturbata republica, metu percussos bonos parere crudelitati tuae cogebas; cum omnia judicia, omnes leges in tua libidine erant; cum tu, sublata lege Porcia, erepta libertate, omnium nostrum³ vitae necisque potestatem ad te unum revocaveras.

1140. Et quasi parum esset, quod impune fecisti, etiam commemorando exprobras, dum «cedant, inquis, arma togae; concedat laurea linguae». Quasi vero togatus et non armatus ea, quae gloriaris, confeceris; atque inter te Sullamque dictatorem, praeter nomen imperii, quidquam interfuerit. Sed quid ego te audeam violare, quem Minerva bonas artes edocuit, Jupiter optimus maximus in consilium deorum admisit, Italia exsulem humeris suis deportavit?

1141. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia tua virtute omnes Paulos, Fabios, Scipiones superasti, quas tandem partes⁴ sequeris? quem amicum, quem inimicum habes? Cur, cui⁴ in civitate fecisti insidias, modo ancillaris? Cur, quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentiae faves? Cur, qui tibi ante optimates videbantur, eos nunc furiosos vocas? Vatinii causam agis; de Sextio male existimas; Bibulum petulanter laedis;

¹ Vide n. 212, c.   ² Vide n. 314, c.   ³ Vide n. 64, a.   ⁴ Vide n. 301, b.

laudas Caesarem, quem maxime odisti; aliud stans, aliud sedens de republica sentis; his maledicis, illos odisti, levissime transfuga; neque in hac neque in illa parte fidem habes.

(SALL.)

Iratus dictator magistro equitum.

1142. Papirius dictator a pullario admonitus Fabio magistro equitum denunciavit, ut sese loco teneret neu, se absente, cum hoste manum consereret. Fabius, occasione bene gerendae¹ rei inductus, acie cum Samnitibus confluxit; eaque² pugnae fortuna fuit, ut viginti millia hostium eo die caesa tradantur. Id factum dictator sic aegre tulit, ut, laetis aliis victoria parta, prae se ferret iram tristitiamque.

1143. Misso itaque repente senatu, se ex curia proripuit dictitans non Samnitium magis legiones quam majestatem dictatoriam a magistro equitum eversam, si illi impune spretum imperium fuisset. Itaque plenus minarum profectus in castra, quum maximis itineribus isset, non tamen praevenire famam adventus sui potuit. Praecurrerant enim ab urbe, qui³ nuntiarent dictatorem avidum poenae venire, alternis fere verbis T. Manlii factum laudantem.

1144. Fabius, concione extemplo advocata, obtestatus milites est, ut, qua virtute rempublicam ab infestis hostibus defendissent⁴, eadem se, cujus ductu vicissent⁴, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire⁵ amentem invidia, iratum virtuti alienae; furere, quod, se absente, respublica egregie gesta esset; malle, si mutare fortunam posset, apud Samnites quam apud Romanos victoriam esse. Imperium dictitare spretum, quasi non eadem mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat. Quid illum facturum fuisse, adversa pugna, qui, victis hostibus, supplicium magistro equitum minetur? Si se simul cum gloria rei gestae exstinxisset, quidquid licuerit in magistro equitum, in militibus ausurum. Proinde

¹ Vide n. 127, b.   ² Vide n. 387.   ³ Vide n. 352.   ⁴ Vide n. 258, a.

⁵ Vide n. 314, b.

adessent in sua causa omnium libertati. Postremo se vitam fortunasque suas illorum fidei virtutisque permittere.

1145. Clamor e tota concione ortus, uti bonum animum haberet: neminem illi vim allaturum, salvis legionibus Romanis. Haud multo post dictator advenit classicoque concionem advocat. Tum silentio facto¹, praeco Q. Fabium, magistrum equitum, citavit. Qui simul² ex inferiore loco ad tribunal accessit, tum dictator, quaero, inquit, ex te, Q. Fabi, aequum censeas necne magistrum equitum dicto audientem esse dictatori? Simul illud interrogo, quae dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit, num ea magister equitum solutus potuerit esse? Tu, imperio meo spreto, incertis auspiciis, turbatis religionibus, adversus morem militarem disciplinamque majorum ausus es cum hoste configere. Accede, licitor.

1146. Adversus quae singula cum respondere haud facile esset, et nunc quereretur eundem accusatorem et judicem esse, nunc purgaret se invicem atque ultro accusaret; Papirius, redintegrata ira, spoliari magistrum equitum ac virgas et secures expediri jussit. Fabius fidem militum implorans ad triarios tumultum jam in concione miscentes sese recepit. Qui prope tribunal sterant, orabant, ut parceret magistro equitum neu cum eo exercitum damnaret. Extrema concio increpabant inclementem dictatorem nec procul seditione aberant.

1147. Ne tribunal quidem satis quietum erat: legati circumstantes sellam orabant, ut rem in posterum diem differret et consilio tempus daret; satis castigatam adolescentiam Fabii esse; satis deformatam victoriam; ne Fabiae genti eam injungeret ignominiam! Quum parum precibus proficerent, intueri saevientem concionem jubebant. Irritatis militum animis, subdere ignem non esse prudentiae ejus. Postremo se jujurandum dare paratos esse non videri e republica in Q. Fabium eo tempore animadverti³.

1148. His vocibus magis acerbatus dictator jussit de tribunali descendere legatos; et, silentio nequidquam per praeconem

¹ Vide n. 379, b.

² Vide n. 159, b.

³ Vide n. 313, a.

tentato, cum prae strepitu nec dictatoris nec apparitorum ejus vox audiretur, nox velut in proelio certamini finem fecit. Magister equitum jussus postero die adesse, quum omnes affirmarent infestius Papirium exarsurum ipsa contentione exacerbatum, clam e castris Romam profugit. Cumque pater M. Fabius, qui ter dictator fuerat, maxime quereretur apud patres vim dictatoris, repente ipse dictator infensus adest Q. Fabium sequutus¹ cum expedito equitatu et prehendi magistrum equitum jubet.

1149. Quum, deprecante universo senatu, perstaret incepto immitis animus dictatoris, tum pater M. Fabius: quandoquidem, inquit, apud te nec auctoritas senatus nec aetas mea nec virtus magistri equitum a te ipso nominati valet quidquam, tribunos plebis appello et provoco ad populum; eum tibi fugienti senatus iudicium iudicem fero, qui certe unus plus quam tua dictatura potest polletque.

1150. Ex curia in concionem itur². Quo cum ascendisset dictator cum paucis et magister equitum cum agmine principum, non tam perpetua oratio quam altercatio exaudita est. Vicit aliquando strepitum vox et indignatio Fabii senis superbiam increpantis crudelitatemque Papirii. Se quoque dictatorem Romae fuisse, nec a se quemquam, ne plebis quidem, violatum; Papirium tamquam ex hostium ducibus sic ex Romano imperatore triumphum petere. Capite anquisitum ob rem male gestam de imperatore nullo ad eam diem fuisse. Quid tandem passurum filium suum, si exercitum amisisset? Quam conveniens esse propter Q. Fabium civitatem in laetitia, supplicationibus ac gratulationibus esse; eum, propter quem deum delubra pateant, arae sacrificiis fument, nudatum virgis lacerari in conspectu populi Romani? Quo id animo exercitum, qui ejus ductu vicisset, laturum?

1151. Haec simul jurgans, querens, deum hominumque fidem obtestans et complexus³ filium multis cum lacrimis agebat. Stabat a partibus Fabii senatus majestas, favor populi,

¹ Vide n. 381, a.² Vide n. 249, a.³ Vide n. 123.

tribunitium auxilium. Ex parte altera imperium populi Romani, disciplina rei militaris et dictatoris edictum. Manlium jactabatur posthabuisse filii caritatem publicae utilitati; nunc senes faciles diciplinae militaris eversae juventuti gratiam facere. Se tamen perstaturum in incepto; nec ei, qui adversus edictum, turbatis religionibus, pugnasset, quidquam ex justa poena remissurum. Optare se, ne potestas tribunitia, inviolata ipsa, violet intercessionem suam Romanum imperium, neu populus jus dictaturae exstinguat.

1152. Stupentes tribunos liberavit onere consensus populi Romani ad preces conversus, ut sibi¹ poenam magistri equitum dictator remitteret. Tribuni quoque inclinatum rem in preces subsequuti, orare dictatorem insistunt, ut veniam errori humano, veniam adolescentiae Q. Fabii daret; satis eum poenarum dedisse². Jam ipse adolescens, jam pater M. Fabius contentionis obliti procumbere³ ad genua et iram deprecari dictatoris.

1153. Tum dictator, silentio facto, bene habet, inquit, Quirites: vicit disciplina militaris; vicit imperii majestas, quae in discrimine fuerunt. Non noxae eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnavit; sed noxae⁴ damnatus donatur populo Romano et tribunitiae potestati, precarium, non justum auxilium ferenti. Vive, Q. Fabi, id facinus ausus, cujus tibi ne parens quidem, si hoc loco fuisset, quo ego sum, veniam dedisset; hic tibi dies documento⁵ sit, ut bello ac pace pati legitima imperia possis. (LIV.)

Transitus Apennini.

1154. Transeuntem⁶ Hannibalem Apenninum atrox adorta tempestas est. Vento mixtus imber quum ferretur in ipsa ora, procedere milites non sinebat et contra enitentes, vortice intortos, affligebat humi. Dein quum jam turbo spiritum intercluderet nec reciprocare animam sineret, aversi a vento

¹ Vide n. 76, a.² Vide n. 314, b.³ Vide n. 314, a.⁴ Vide n. 96, b.⁵ Vide n. 229, a.⁶ Vide n. 375, a.

parumper milites consedere. Tum vero ingenti strepitu coelum tonare et inter horrendos fragores micare ignes.

1155. Capti auribus et oculis torpere omnes metu. Eo ipso, quo deprehensi sunt loco castra ponere necesse fuit; sed explicare tentoria non valebant, omnia rapiente¹ turbine. Et mox aqua levata vento, quum super montium juga concreta esset, tantum nivosae grandinis dejecit, ut, omnibus omissis, procumberent homines, tegminibus suis magis obruti quam tecti.

1156. Tantaque vis frigoris insequuta est, ut ex illa miserabili hominum jumentorumque strage, quum se quisque attollere vellet, diu nequiret, quia, torpentibus rigore nervis, vix flectere artus poterant. Deinde ut agitando² sese, recepere animos et raris locis ignis fieri est coeptus³, ad alienam opem quisque inops tendere. Biduum eo loco velut obsessi mansere. Multi homines et jumenta, elephantum quoque ex his, qui proelio ad Treviam superfuerant, absumpti sunt. (LIV.)

Elephantum Rhodanum trajiciunt.

1157. Hannibal, ceteris copiis per otium trajectis, spernens jam Gallicos tumultus castra locat. Trajiciendi⁴ elephantum varia consilia fuisse credo. Quidam, congregatis ad ripam elephantum, tradunt ferocissimum ex iis, dum vado fugit, traxisse gregem. Ceterum magis constat ratibus trajectos. Ratem unam ducentos longam pedes a terra in amnem porrexerunt; quam, ne secunda aqua ferretur, pluribus retinaculis religatam pontis in modum humo injecta constraverunt, ut belluae audacter velut per solum ingrederentur.

1158. Altera ratis longa pedes centum huic copulata est; et cum elephantum per stabilem ratem, praegredientibus feminis, in minorem applicatam transgressi sunt, ex templo, resolutis, quibus leviter annexa erat, vinculis, ad alteram ripam ab actuariis navibus pertrahitur. Excidere saevientes quidam in flumen, sed pondere ipso stabiles, dejectis rectoribus, pedetentim in terram evasere. (LIV.)

¹ Vide n. 375, b.   ² Vide n. 383, a.   ³ Vide n. 318, c.   ⁴ Vide n. 130, a.

Oratio Catonis, ut sontes capitum damnentur.

1159. Saepe verba in hoc ordine feci; saepe de luxuria atque avaritia nostrorum civium questus sum multosque mortales ea causa adversos habeo: qui¹ mihi nullius umquam delicti gratiam fecissem, haud facile alterius libidini malefacta condonabam. Quae tametsi vos negligebatis, tamen respublica negligentiam opulentia tolerabat. Nunc vero non id agitur, bonis² an malis moribus vivamus; sed nostrane respublica an hostium futura sit. Hic mihi quisquam mansuetudinem nominat? Jam pridem vera rerum vocabula amisimus; quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo nominatur.

1160. Sint sane, quoniam ita se mores habent, liberales ex sociorum fortunis; sint misericordes in furibus aerarii; sanguinem nostrum ne largiantur; nec, dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnes perditum eant. Bene Caesar paulo ante in hoc ordine de vita et morte disseruit, falsa, credo, existimans, quae de inferis memorantur. Itaque censuit pecunias sontium publicandas³, ipsos per municipia habendos. Vanum equidem hoc consilium censeo, si periculum ex illis metuit; sin⁴ in tanto omnium metu solus non timet, eo magis refert mihi atque vobis timere.

1161. Quare, quum statuetis de iis, quos habetis in custodia, pro certo habetote vos simul de exercitu Catilinae ac de omnibus conjuratis decernere: quanto vos attentius ea agetis, tanto illis animus infirmior erit: si paululum modo vos languere viderint, jam omnes feroces aderunt. Conjuraverunt nobilissimi cives patriam incendere; Gallorum gentem, infestissimam nomini Romano, ad bellum arcessunt; dux hostium cum exercitu supra caput est; vos cunctamini etiam nunc, quid intra moenia, apprehensis hostibus, faciatis? Nae ista vobis mansuetudo in miseriam vertet.

¹ Vide n. 373.   ² Vide n. 333, b.   ³ Vide n. 339, a.   ⁴ Vide n. 365.
LAPLANA, Summa syntactica. II.

1162. Inertia animi alius alium exspectantes cunctamini¹ videlicet diis immortalibus confisi, qui hanc rempublicam in maximis saepe periculis servavere. Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur: vigilando, agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt: ubi secordiae te atque ignaviae tradideris, nequidquam deos implores. Apud majores nostros T. Manlius filium suum, quod is contra imperium pugnaverit, necari jussit; atque ille egregius adolescens immoderatae fortitudinis morte poenas dedit: vos de crudelissimis parricidis, quid statuatis, cunctamini?

1163. Videlicet vita eorum cetera obstat, ne² sitis in puniendo vehementes. Verum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiae, si famae suae, si diis aut hominibus umquam pepercit: ignoscite Cethegi adolescentiae, nisi iterum patriae bellum fecit. Nam quid ego de Gabinio, Statilio, Caepario loquar? quibus si quidquam umquam pensi fuisset, non ea consilia de republica habuissent.

1164. Postremo circumspicite, P. C., ut undique circumventi simus. Catilina cum exercitu fauces jam nostras premit: alii intra moenia sunt hostes. Quare ita ego censeo: cum scelerati cives indicio Allobrogum convicti confessique sint caedem, incendia in cives patriamque paravisse, supplicium de iis more majorum sumendum esse. (SALL.)

Res militaris praestat juris prudentiae.

1165. Qui potest dubitari, quin³ ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas, ille, ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur. Ille tenet et scit, ut hostium copiae, tu, ut aquae pluviae arceantur; ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.

¹ Vide n. 29, c.

² Vide n. 350, b.

Vide n. 212, c.

1166. Ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris virtus praestat omnibus. Haec nomen populo Romano, haec huic urbi aeternam gloriam peperit; haec orbem terrarum parere huic imperio coëgit. Omnes urbanae res, omnia haec nostra praeclara studia et haec forensis laus et industria latent in tutela ac praesidio bellicae virtutis; simul atque¹ increpuit suspicio tumultus, artes illico nostrae conticescunt. (CIC.)

Oratio Marii ad Quirites.

1167. Non me fallit, Quirites, quantum cum maximo beneficio vestro negotii sustineam: bellum parare, simul et aerario parcere; cogere ad militiam, quos nolis offendere; domi forisque omnia curare, et ea agere inter avidos et factiosos opinione asperius est. Praeterea alii si deliquere, vetus nobilitas, cognatorum opes, multae clientelae praesidio² adsunt: mihi spes omnes in memet sitae, quas necesse est virtute defendam; nam alia infirma sunt. Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conversa esse; aequos bonosque mihi favere; nobilitatem locum invadendi me quaerere: quo mihi acrius adnitendum est, ut neque³ vos capiamini et³ illi frustra sint.

1168. Bellum me gerere cum Jugurtha jussistis; quam rem nobilitas aegerrime tulit. Quaeso, reputate cum animis vestris, num quem⁴ ex illo globo nobilitatis placeat mittere ad hoc negotium, hominem veteris prosapiae, at nullius stipendii, ut in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet sumatque alium e populo monitorem officii. Comparate cum illorum superbia me hominem novum: quae illi audire et legere solent, ea ego aut vidi aut gessi; quae illi litteris, ego militando didici.

1169. Contemnunt novitatem meam; ego illorum ignaviam. Quodsi jure me despiciunt, faciant idem majoribus suis, quibus ut mihi, ex virtute nobilitas coepit. Invident honori meo; ergo invadeant labori, innocentiae, periculis meis, per quae⁵

¹ Vide n. 159, a.

² Vide n. 229, a.

³ Vide n. 204, f.

⁴ Vide n. 209, b.

⁵ Vide n. 20, b.

illum cepi. Verum homines superbi ita aetatem agunt, quasi vestros honores contemnant; ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Nae illi falluntur, qui diversissimas res pariter expectant, ignaviae voluptatem et praemia virtutis. Equidem non ignoro, si jam respondere velint, abunde illis facundam orationem fore; sed me quidem nulla oratio laedere potest, quippe vera, necesse est, bene praedicet; falsam vita mea revincit.

1170. Non possum fidei causa imagines majorum meorum ostentare; at, si res postulet, hastas, vexilla, phaleras, praeterea cicatrices adverso corpore. Hae sunt meae imagines, haec nobilitas non haereditate relicta, ut illa illis, sed quaesita laboribus periculisque. Non sunt composita verba mea; parum id facio; ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut facta turpia oratione tegant. Neque litteras Graecas didici; parum placebat eas discere, quippe quae ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.

1171. Sordidum me et incultis moribus ajunt, quia parum scite convivium exorno neque pluris pretii¹ coquum quam villicum habeo; quae mihi libet confiteri; nam ex parente meo ita accepi munditias mulieribus, viris laborem convenire; arma, non supellectilem decori² esse. Quin ergo, ament, potent; ubi adolescentiam habuere, senectutem agant dediti ventri; sudorem et pulverem relinquunt nobis. Verum non ita est; nam, ubi se omnibus flagitiis dedecoravere, bonorum praemia ereptum eunt.

(SALL.)

Conjuratio de recipiendis regibus.

1172. Pulsis regibus³, erant in Romana juventute adolescentes aliquot, nec ii tenui loco orti, sodales Tarquiniorum, assueti more regio vivere. Libertatem aliorum in suam vertisse servitutem inter se querebantur. Regem hominem esse⁴, a quo impetres, quod cupias seu jure seu injuria; esse gratiae locum; leges inexorabiles esse, salubriores inopi quam potenti.

¹ Vide n. 222, c.   ² Vide n. 229, a.   ³ Vide n. 379, b.   ⁴ Vide n. 314, b.

1173. Ita aegris animis, legati ab regibus superveniunt bona repetentes. Eorum verba postquam in senatu audita sunt, per aliquot dies ea consultatio tenuit: ne non reddita belli causa essent; reddita belli adjumentum.

1174. Interea legati adolescentium animos tentant et, a quibus placide accipiuntur, iis ab Tarquiniis de¹ recipiendis regibus litteras tradunt. Vitelliis Aquillisque fratribus primo commissa res fuit. Interim vicit in senatu sententia, quae censebat reddenda² bona, cumque eam causam morae haberent legati, quod spatium ad vehicula comparanda sumerent, quibus regum asportarent res, omne id tempus cum conjuratis consultando absumunt evincuntque, ut litterae sibi³ ad Tarquinius darentur. Datae litterae, ut pignus fidei essent, manifestum facinus fecerunt; nam, quum pridie quam⁴ legati ad Tarquinius proficiscerentur, coenatum apud Vitellios esset, conjuratique, remotis arbitris, multa inter se de novo consilio egissent, sermonem eorum unus ex servis excepit, qui, postquam datas litteras sensit, rem ad consules detulit.

1175. Consules sine tumultu rem omnem oppressere; litterarum in primis habita cura ne interciderent. Proditoribus extemplo in vincula coniectis, de legatis paulum addubitatum est; et quamquam visi sunt commisisse, ut hostium loco haberentur, jus tamen gentium valuit. De bonis regiis, quae reddi ante censuerant, res integra refertur ad patres: illi victi ira vetuere reddi aut in publicum redigi, sed plebi diripienda⁵ dari censuerunt.

(LIV.)

Oratio Catilinae in acie.

1176. Scitis, milites, secordia Lentuli quantam ipsi cladem nobisque attulerit; quoque modo, dum ex urbe praesidia operior, in Galliam proficisci nequiverim. Nunc quo in loco res nostrae sint, juxta⁶ mecum omnes intelligitis: exercitus hostium duo, unus ab urbe, alter a Gallia obstant; diutius in

¹ Vide n. 170, d.   ² Vide n. 339, a.   ³ Vide n. 76, a.   ⁴ Vide n. 158.
⁵ Vide n. 354, b.   ⁶ Vide n. 153.

his locis esse frumenti egestas prohibet; quocumque ire placet, ferro iter aperiendum est. Quapropter vos moneo, ut forti animo sitis et, quum proelium inibitis, meminertis vos divitias, gloriam, libertatem in dextris portare. Si vincimus, commeatus abunde erunt, coloniae atque municipia patebunt; sin¹ metu cesserimus, eadem illa advorsa fient; neque locus neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint.

1177. Non eadem nobis atque² illis necessitas impendet; nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus; illis supervacaneum est pugnare pro potentia paucorum: quo audacius aggredimini memores pristinae virtutis; nam in fuga salutem sperare, ea³ vero dementia est; semper in proelio his maximum est periculum, qui maxime timent; audacia pro muro habetur. Quum vos considero, milites, magna me spes victoriae tenet: animus, aetas, virtus vestra hortantur; praeterea necessitas, quae etiam timidos fortes facit. Quodsi virtuti vestrae fortuna inviderit, cavete inulti animum amittatis; neu capti sicuti pecora trucidemini, sed virorum more pugnantes cruentam victoriam hostibus relinquite.

(SALL.)

Hannibal petit pacem.

1178. Si ita fato datum erat, ut, qui primus bellum intuli populo Romano, quique toties prope in manibus victoriam habui, is⁴ ultro ad pacem petendam venirem; laetor te, P. Scipio, mihi sorte potissimum datum, a quo peterem. Tibi quoque inter multa egregia hoc fuerit, Hannibalem, cui de tot Romanis ducibus victoriam dii dedissent, tibi cessisse; teque huic bello, vestris prius quam nostris cladibus insigni, finem imposuisse.

1179. Optimum quidem fuerat⁵ eam patribus nostris mentem ab diis datam esse, ut et vos Italiae imperio, et nos Africae contenti essemus; neque enim vobis Sicilia atque Sardinia

¹ Vide n. 365.   ² Vide n. 68, b.   ³ Vide n. 13, c.   ⁴ Vide n. 70.

⁵ Vide n. 258, b.

satis digna pretia sunt pro tot classibus et exercitibus amissis. Sed praeterita magis reprehendi possunt quam corrigi.

1180. Ita aliena appetivimus, ut de nostris dimicaremus; nec in Italia solum vobis bellum esset, sed et nobis in Africa; nam et vos in vestris prope moenibus signa armatorum hostium vidistis, et nos ab Carthagine fremitum Romanorum exaudiimus.

1181. Quod ad me attinet, jam aetas senem in patriam revertentem, unde puer profectus sum, jam secundae res, jam adversae ita erudierunt, ut rationem sequi quam fortunam malim. Tuam et adolescentiam et perpetuam felicitatem, ferocia utraque¹, metuo. Non temere incerta casuum² reputat, quem fortuna numquam deceptit. Quod ego fui ad Trasimenum et ad Cannas, id tu hodie es.

(LIV.)

Eloquentia Ciceronis.

1182. M. Tullius cum se ad imitationem Graecorum contulisset, effinxit vim Demosthenis, copiam Platonis, elegantiam Isocratis. Nec solum ex aliorum imitatione, sed ex se ipso felicissima ingenii ubertate plurimas virtutes extulit. Non enim pluvias, ut ait Pindarus, colligit aquas, sed vivo gurgite exundat, dono quodam providentiae genitus, in quo vires suas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, movere vehementius potest? Cui tanta umquam facilitas fuit in persuadendo, ut ipsa illa, quae extorquet, impetrare credatur? et cum transversum vi sua iudicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi?

1183. Jam in omnibus, quae dicit, tanta auctoritas inest, ut dissentire pudeat, nec advocati³ modo studium, sed testis etiam⁴ et iudicis afferat fidem. Atque haec omnia, quae vix singula quisquam intentissimo studio consequi potest, fluunt Tullio illaborata. Quare non immerito ab hominibus aetatis suae regnare Cicero in iudiciis dictus est⁴. Apud posteros vero est consequutus, ut Cicero jam non hominis, sed eloquentiae nomen

¹ Vide n. 309, b.   ² Vide n. 35, b.   ³ Vide n. 222, e.   ⁴ Vide n. 315, c.

habeatur. Hunc igitur spectemus; hoc propositum sit nobis exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.
(QUINT.)

Socratis de sua virtute oratio.

1184. Cum aliquis genibus per viam repens ululat aut linteatus senex medio lucernam die praeferens conclamat iratum aliquem deorum, concurritis ad audiendum¹ et divinum esse eum affirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando² honestiorem curia reddidit, proclamat: Quis iste furor infamare³ virtutes et bonos malis sermonibus violare? Si exercere tetram licentiam vultis, alter alterum incessite; nam, cum in coelum insanitis, quid facitis, nisi operam perditis?⁴ Praebui ego aliquando Aristophani materiam jocorum: tota illa perditorum poetarum manus in me venenatos sales effuderunt.

1185. Illustrata est virtus mea per ea ipsa, per quae petebatur; nec ulli magis intellexerunt quanta sit, quam qui eam lacessendo senserunt. Duritia enim silicis nulli magis quam ferientibus nota est. Praebeam me non aliter quam rupes in vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt, undecumque moti sunt, verberare. Assilite, facite impetum; ferendo vos vincam. In ea, quae firma et insuperabilia sunt, quidquid incurrit, malo suo vim exercet.
(SEN.)

De loco fundi.

1186. Porcius Cato censebat in emendo agro praecipue duo esse inspicienda: salubritatem coeli et ubertatem loci; quorum⁵ si alterutrum deesset, ac nihilominus incolere quis vellet, pro amente esse habendum. Neminem enim sanum facere⁶ sumptus in cultura agri sterilis aut pestilentis, qui sit mortem allaturus domino. Post haec addebat illa non minus intuenda: viam, aquam et vicinum. Multum enim conferre agris iter commodum; primum quod nihil est utilius domo

¹ Vide n. 355, d.   ² Vide n. 383, a.   ³ Vide n. 264, a.   ⁴ Vide n. 368, a.

⁵ Vide n. 20, a.   ⁶ Vide n. 314, b.

quam praesentia domini, qui libentius commeaturus sit, si vexationem viae non reformidet; deinde quod minoris¹ convehantur utensilia eo, quo facili nisu perveniatur. Nec nihil esse parvo² vehi, si conductis jumentis iter facias, quod magis expedit quam tueri propria.

1187. De bonitate aquae ita omnibus clarum est, ut pluribus non sit disserendum. Quis enim dubitat eam maxime probandam esse, sine qua nemo vitam prorogat? De vicini commodo non est in manu, quem mors aliaeque causae mutant. Sed malam facit sibi fortunam, qui nequam vicinum suis nummis parat, quum a primis cunabulis audisse potuerit: οὐδ' ἂν βοῶς ἀπόλοι τ'εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.
(COLUM.)

De aqua.

1188. Sit intra villam vel foris fons perennis, lignatio pabulumque in proximo. Si deerit fluens unda, putealis quaeratur in vicino, quae non sit haustus³ profundi, non amari saporis aut salsi. Haec si deficiet, cisternae hominibus, piscinae pecoribus instruantur, colligaturque aqua pluvialis, quae salubritati est accommodata. Sed ea sic habetur eximia, si fictilibus tubis in contactam cisternam deducatur: huic proxima fluens aqua e montibus oriunda, si per saxa praeceps devolvitur; tertia putealis; deterrima palustris, quae pigro lapsu repit; pestilens, quae in palude semper consistit.

1189. Medici stagnantes aquas merito damnant: censent meliores, quae profluunt; cursu enim percursuque extenuari⁴ atque proficere. Qui cisternas probant, hanc afferunt causam, quod levissima sit imbrium aqua, quae subire potuerit atque pendere in aëre. Ideo et nives praeferunt imbribus et nivibus glaciem, quae sit aqua et nive multo levior.

1190. Ceterum ad aestatum temperandos calores et amoenitatem locorum plurimum conferunt salientes rivi, quos, si conditio loci patietur, perducendos⁵ in villam censeo. Sin⁶

¹ Vide n. 225, a.   ² Vide n. 225, c.   ³ Vide n. 222, c.   ⁴ Vide n. 314, b.

⁵ Vide n. 339, a.   ⁶ Vide n. 365.

summotus longius a collibus erit amnis et editior ipse situs permittet superponere villam profluenti, cavendum erit, ut¹ a tergo potius quam prae se flumen habeat, et frons aedificii sit adversa auris, quae vaporatas ex aqua nebulas dispellant.

(COLUM. ET PLIN.)

Quomodo arandum.

1191. Pingues campi, qui diutius continent aquam, proscindendi sunt anni tempore jam incalcescente, cum omnes herbas ediderint, neque adhuc earum semina maturuerint. Tam frequentibus sulcis arandi sunt, ut vix dignoscatur in utram partem vomer actus sit; quoniam sic omnes radices herbarum perruptae necantur.

1192. Sed compluribus iterationibus sic resolvatur in pulverem² vervactum oportet, ut vel nullam vel exiguam desideret occasionem, cum seminaverimus. Nam veteres Romani dixerunt male subactum esse agrum, qui, satis frugibus³, occandus sit. Is ut exploretur an recte aratus sit, pertica transversis sulcis inseritur; ea si aequaliter ac sine offensione penetrat, totum solum deinceps motum est; sin⁴ subeunti durior aliqua pars obsistit, crudum vervactum esse demonstrat.

1193. Quandoque arabitur, observabimus, ne lutosus ager tractetur sive exiguis nimbis semimadidus, quam terram rustici cariosam appellant: ea est quum post longas siccitates levis pluvia superiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit. Nam quae limosa versantur arva, non sunt habilia sementi aut occationi aut sarritioni. At rursus quae cariosa subacta sunt, continuo triennio sterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maxime sequamur in⁵ arandis agris, ut neque succo careant nec abundant uligine. (COLUM.)

Domitura buculi.

1194. Cum buculos laqueis ad cornua capulaveris, perducito ad stabulum et ad stipites religato ita, ut exiguum laxa-

¹ Vide n. 348, b.   ² Vide n. 178, c.   ³ Vide n. 379, b.   ⁴ Vide n. 365.

⁵ Vide n. 128, e.

menti habeant distentque inter se aliquanto spatio, ne in colluctatione alter alteri noceat. Si nimis asperi erunt, patere unum diem¹ desaevant. Simul atque iras contuderint, mane producantur et sit, qui eos a tergo retinaculis contineat et armatus clava saligna modicis ictibus subinde impetus eorum coërceat: tum docebis per mille passuum composite ambulare.

1195. Ad alligatos jam buculos accedes placide et nares perfricabis, ut hominem discant odorari. Mox etiam convenit tergora tractare et respergere mero, quo buculi familiares fiant bubulco: idque cum fit, a latere domitor stare debet, ne² calce contingi possit. Post diductis malis educito linguam totumque palatum sale defricato, libralesque offas tinctas adipis liquamine in gulam demittito; nam per haec blandimenta triduo fere mansuescunt jugumque quarto die accipiunt.

1196. Sic perdomiti ad aratrum instituuntur in subacto agro, ne statim difficultatem operis reformident neve adhuc tenera colla terrae proscissione contendant. Si aderit veteranum pecus, expeditior ratio domandi est. Nam ubi plostro juvencum consuescimus, ex domitis bubus valentissimum eundemque placidissimum cum indomito jungimus; is et procurrentem retrahit et cunctantem producit et prosilientem inhibet et decumbere conantem sublevat.

1197. Qui post domituram in sulco decumbit, eum non saevitia, ne pervalidus fiat, sed ratione censeo emendandum³. Fame et siti cubitorem bovem castigabis; nam eum vehementius afficiunt naturalia desideria quam plagae. Itaque si bos decubuit, utile est pedes ejus sic vinculis obligari, ne aut insistere aut progredi aut pasci possit: quo facto inedia et siti compulsus deponit ignaviam. (COLUM.)

Moritur uxor Darii.

1198. Iter facienti⁴ Alexandro unus e captivis, qui Darii uxorem comitabantur, deficere eam nuntiat et vix spiritum ducere. Itineris labore animique aegritudine fatigata inter

¹ Vide n. 283, b.   ² Vide n. 353, a.   ³ Vide n. 339, a.   ⁴ Vide n. 375, a.

virginum filiarum manus collapsa erat, deinde exstincta. Rex haud secus quam si parentis suae mors nuntiata esset, crebros edidit gemitus, lacrymisque obortis, quales Darius profudisset, in tabernaculum venit, ubi erat corpus reginae. Hic vero renovatus est moeror, ut prostratam humi vidit. Crederes Alexandrum inter suos necessarios flere: cibo certe abstinuit omnemque funeri honorem Persarum more servavit.

1199. Interea e captivis, qui circa reginam erant, Tyriotes elapsus venit in regium tabernaculum; quem ut conspexit Darius: «Vultus, inquit, tuus nescio quod ingens malum praefert. Cave miseri hominis auribus parcas. Numquid, quod loqui timeo, ludibria meorum nuntiaturus es mihi?» Ad haec Tyriotes: «Istud quidem procul abest, inquit: quantus reginis honos haberi potest, tuis a victore servatus est; sed uxor tua paulo ante excessit e vita.» Tum vero non dubitavit Darius, quin interfecta esset, quia nequivisset¹ contumeliam pati.

1200. Tyriotes affirmare² per deos patrios nihil in eam gravius esse consultum; ingemuisse etiam Alexandrum morti et non parcius flevisse, quam ipse lacrymaretur; quaestioni corpus offerre, deos testes invocare caste sancteque habitam esse reginam. Tandem, ut fides facta est, rex capite velato diu flevit; manantibusque adhuc lacrymis ad coelum manus tetendit et «Dii patrii, inquit, si de me jam transactum est regnum, ne alius Asiae rex sit quam iste tam justus hostis, tam misericors victor.» (CURT.)

Descriptio Babylonis.

1201. Babylonem Semiramis condidit vel, ut alii credere, Belus; cujus regia ostenditur. Murus instructus laterculo coctili, bitumine interlitus ea³ crassitudine est, ut supra eum quadrigae commeari atque inter se occurrere sine periculo dicantur. Altitudo muri centum cubitorum; turrets denis pedibus⁴ quam murus altiores. Totius operis ambitus tercentum sexaginta octo stadia complectitur. Aedificia non sunt admota

¹ Vide n. 358, c.   ² Vide n. 314, a.   ³ Vide n. 387.   ⁴ Vide n. 243, b.

muris, sed fere spatium unius jugeri absunt. Ac ne totam quidem urbem tectis occupaverunt, nec omnia contigua sunt.

1202. Per nonaginta stadia habitatur; cetera serunt¹; ut, si vis extrema ingruat, obsessis alimenta ex ipsius urbis solo subministrentur. Euphrates interfuit magnaetque molis crepidinibus coërcetur: quae opera cavernae depressae circumveniunt ad excipiendum impetum fluminis, quod, ubi crepidinis fastigium excessit, urbis tecta corripere, nisi essent specus lacusque, qui exciperent. Urbem jungit pons lapideus opere mirabili; quippe in alto limo, quem Euphrates vehit, vix reperire fuit solum fulciendae² moli.

1203. Super arce pensiles horti sunt, multarum arborum umbra amoeni. Saxae pilae totum onus sustinent, super quas lapide quadrato solum stratum est patiens terrae, quam altam injiciunt, et humoris, quo rigant terras: adeoque validas arborum sustinent moles, ut stipites earum sint crassi octo cubitos³ inque pedes quinquaginta emineant et frugiferae aequae sint, ac si terra sua alerentur. Syriae regem hoc opus esse molitum memoriae proditum est, amore conjugis victum, quae desiderio nemorum virum compulit naturae genium imitari. (CURT.)

Periculum lembi in amne.

1204. Alexander navigio circumvectus est arcem⁴ Sobiorum: quippe tria flumina Indiae praeter Gangem maxima munimento arcis applicant undas. A septentrione Indus alluit, a meridie Acesines Hydaspi confunditur. Ceterum amnium coitus maritimis similes fluctus movet, multoque limo iter, qua meant navigia, in tenuem alveum cogitur. Itaque cum crebri fluctus se inveherent et navium hinc proras, hinc latera pulsarent, subducere nautae coeperunt. Sed ministeria eorum hinc metu, hinc praerapida celeritate fluminum occupantur.

1205. In oculis omnium duo majora navigia submersa sunt; leviora, quum et ipsa nequirent regi, in ripam tamen

¹ Vide n. 298, b.   ² Vide n. 355, c.   ³ Vide n. 288, b.   ⁴ Vide n. 248, c.

innoxia expulsa sunt. Inde rex in rapidissimos vortices incidit, quibus intorta navis obliqua et gubernaculi impatiens agebatur. Jam vestem detraxerat corpori projecturus¹ semet in flumen, amique, ut exciperent eum, haud procul nabant, apparebatque anceps periculum tam nataturi quam navigare perseverantis.

1206. Ergo ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse poterat, admota est, ut fluctus, qui se invehebant, everberarentur. Findi crederes undas et retro gurgites cedere; quibus tandem navis erepta non ripae applicatur, sed in proximum vadum, salvo rege, illiditur. (CURT.)

Descriptio duelli.

1207. Intererat regio epulo Dioxippus Atheniensis, pugil nobilis, et Horratas Macedo, qui jam temulentus exprobrare Dioxippo coepit et postulare ut, si vir esset, secum² postridie ferro decerneret: regem de virtute iudicaturum. A Dioxippo militarem contemne ferociam accepta conditio est. Postero die rex, quia exposcentes deterrere non poterat, destinata exsequi passus est.

1208. Ingens Graecorum militum, qui Dioxippo studebant, convenerat multitudo. Macedo justa arma sumpserat: aereo clypeo hastaque laevam armaverat, lancea dextram, gladio etiam latus cinxerat velut cum pluribus simul dimicaturus. Dioxippus oleo nitens ac serto redimitus laeva Puniceum amiculum, dextra nodosum stipitem praeferebat. Ea ipsa res omnium animos exspectatione suspenderat: quippe armato congregari nudum dementia, non temeritas videbatur.

1209. Igitur Macedo haud dubius interfici adversarium eminus posse, lancea memisit; quam Dioxippus quum vitasset corporis declinatione, in dextram assiluit et stipite mediam hastam fregit. Amisso utroque telo, Macedo gladium coeperat stringere, sed Dioxippus hominem complexu occupans arietavit

¹ Vide n. 354, a.

² Vide n. 76, a.

in terram; ereptoque gladio pedem super cervicem jacentis imposuit, elisurus stipite adversarium, ni prohibitus esset a rege. (CURT.)

Caesar renuit pugnare.

1210. Erat occasio bene gerendae¹ rei, neque Caesarem fugiebat perterritos hostes impetum suorum sustinere non posse, praesertim circumdatos equitatu, cum in loco aequo et aperto confligeretur. Concurrerant centuriones tribunisque militum: ne dubitaret proelium committere; omnium esse militum paratissimos animos. Afranianos contra multis rebus sui timoris signa dedisse: quod suis non subvenissent; quod de colle non decederent; vix quod equitum incursus sustinerent.

1211. Caesar in eam spem venerat se² sine pugna et sine vulnere suorum rem conficere posse; quod re frumentaria adversarios interclusisset. Cur, etiam secundo proelio, aliquos ex suis amitteret?³ Cur vulnerari pateretur optime meritis de se cives? Cur denique fortunam periclitaretur, praesertim cum non minus esset imperatoris, consilio superare quam gladio?

1212. Hoc consilium Caesaris a plerisque non probabatur. Milites vero palam inter se loquebantur: quoniam talis occasio victoriae dimitteretur, etiam, cum vellet Caesar, se² non esse pugnuros. Ille in sua sententia perseverat; ac postero die duces adversariorum perturbati, quod omnem rei frumentariae spem amiserant, de reliquis rebus consultare coeperunt.

(CAES.)

Sumptus Caligulae.

1213. Caligula nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superavit. Commentus est novum balnearum usum, ubi calidis frigidisque unguentis lavaretur. Invenit incredibile genus coenarum, in quibus margaritas aceto liquefactas sorberet et convivis obsonia ex auro apponeret. Fabricavit deceres Liburnias, gemmatis puppibus⁴, versicoloribus velis amplisque

¹ Vide n. 127, b. ² Vide n. 75, a. ³ Vide n. 256, f. ⁴ Vide n. 33, b.

tricliniis, quibus¹ discumbens inter choros ac symphonias lit-
tora Campaniae peragraret.

1214. In exstructionibus villarum, omni ratione posthabita,
nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici nega-
retur. Jactae itaque moles infesto mari, et excissae rupes
durissimi silicis², et campi montibus aequati inductis aggeribus,
et complanata fossuris montium juga incredibili celeritate,
quum morae culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem,
patrimonium Tiberii anno vertente absumpsit.

1215. Exhaustus igitur atque egens ad rapinas convertit
animum vario calumniarum et auctionum genere. Negabat
jure civitatem Romanam usurpare eos, qui a majoribus ac-
cepissent; testamenta primipilariū, qui se³ heredem non reli-
quissent, ut ingrata rescidit. Quo metu injecto cum jam ab
ignotis inter familiares palam heres nuncuparetur, derisores
vocabat, quod post nuncupationem vivere perseverarent, et
multis venenatas mactas misit. (Suet.)

Hannibal deludit Romanos.

1216. Quum Romani aequiori loco substitissent, successit
Hannibal ad lacessendum hostem. Sed ejus agmen includi
visum est, via ad Cassilium obsessa. Nam cum Romanis Capua
commeatus facile subveheret, Poenus inter Formiana saxa
stagnaue horrida situ hibernaturus erat. Quare Hannibal,
quem non fefellit suis se artibus peti, furtim evadere paravit,
ludibrium oculorum commentus specie terribile.

1217. Principio enim noctis, necubi Romanus inclusum
vallibus Poenorum agmen aggredere, fallax consilium capit
hujusmodi. Faces undique ex agris collectas fascisque sar-
mentorū praeligari jubet cornibus boum, quos domitos in-
domitosque ad⁴ duo ferme millia inter agrestem praedam age-
bat. Hasdrubali negotium dat, ut primis tenebris id armentum,
accensis cornibus, ad montes agat; maxime, si posset, super

¹ Vide n. 352, a.   ² Vide n. 222, b.   ³ Vide n. 77, b.   ⁴ Vide n. 163, b.

saltus ab hoste insessos. Post solis occasum silentio mota
castra, bovesque ante signa acti.

1218. Ubi ad radices montium viasque angustas ventum
est, signum extemplo datur, ut, accensis cornibus, armenta in
adversos concitentur montes. Et metus ipse relucens flam-
mae ex capite et calor jam ad ima cornuum¹ descendens velut
stimulatos furore agebat juvencos. Quorum discursu, haud
secus quam silvis accensis, omnia circum virgulta micare;
capitumque irrita quassatio hominum passim discurrentium
speciem praebere.

1219. Qui ad transitum saltus obsidendum locati erant,
ubi ignes super se conspexerunt, circumventos se esse rati,
praesidio excessere, qua minime densae micabant flammae.
Atque ut humana apparuit fraus, insidias rati concitant se in
fugam. Interea toto agmine Hannibal transducto per saltum
et quibusdam in ipso saltu hostium oppressis, in agro Allifano
incolumis castra posuit. (LIV.)

Occiditur filia Hieronis cum neptibus.

1220. Andranodoro Themistoque, quod tyrannidem af-
fectarant, occisis, ne uxoribus quidem eorum parsum est.
Ortus undique clamor nullam stirpem regum superesse oportere.
Haec natura multitudinis est: aut servit humiliter aut superbe
dominatur.

1221. Heraclea erat filia Hieronis, quae, cum ad se² quo-
que venire sicarios praescisset, in sacrarium ad Penates con-
fugit cum duabus filiabus virginibus. Hic effusa in preces
orare³, ne se innoxiam invidia generis conflagrare sinerent.
Nihil se ex regno praeter exsilium viri habere⁴. Quod cuiquam
periculum ab se vidua puellis in orbitate degentibus?
Quodsi invisum genus est, ablegarent se procul asportarique
Alexandriam juberent.

1222. Tum, omissis pro se precibus, puellis ut saltem par-
cerent orare institit, a qua aetate etiam hostes iratos abstinere⁴,

¹ Vide n. 35, b.   ² Vide n. 76, a.   ³ Vide n. 314, a.   ⁴ Vide n. 314, b.

ne tyrannos ulciscendo, quae odissent scelera, imitarentur. Inter haec abstractam¹ e penetralibus jugulant. In virgines deinde respersas materno cruore impetum faciunt. Quae, alienata mente, simul luctu metuque se eo cursu ex sacrario proripuerunt, ut, si effugium patuisset in publicum, impleturae urbem tumultu fuerint.

1223. Tum quoque haud procul aedibus ex armatorum manibus salvae aliquoties evaserunt; tandem vulneribus confectae, quum omnia replessent sanguine, exanimis corruerunt. Caedem per se miserabilem miserabiliorem casus fecit; quod paulo post nuntius venit, mutatis repente ad misericordiam animis, ne interficerentur. (LIV.)

Convivium litteratum.

1224. Adolescens ex Asia de equestri loco, laetae indolis, coenam dabat amicis in rusculo celebrandae² lucis annuae. Venerat nobiscum ad eam coenam Julianus rhetor, florentis homo facundiae veterumque peritus litterarum. Is, ubi coenandi finis factus est, cupivit exhiberi, quos habebat scitissimos, pueros, qui³ canerent.

1225. Posteaquam introducti pueri puellaeque, Anacreontica et Sapphica recentium poetarum cecinerunt; Graeci complures, qui in convivio intererant, homines amoeni et nostras litteras⁴ haud indocti, Julianum lacessere adorti sunt tamquam barbarum prorsus et agrestem, qui ortus Hispania foret et linguam doceret voluptatis expertem.

1226. Tunc ille, pro lingua patria tamquam pro aris et focus indignabundus, cedere, inquit, vobis debui, ut in cantilenis anteiretis sicut in voluptatibus cultus atque victus; sed ne nomen Latinum condemnetis, permittite mihi, quaeso, operire pallio caput, quod in quadam parum pudica oratione Socratem fecisse ajunt. Tum resupinus capite⁵ convelatus, voce perquam

¹ Vide n. 379, a.   ² Vide n. 355, b.   ³ Vide n. 352, a.   ⁴ Vide n. 123.

⁵ Vide n. 234.

suavi versus cecinit Valerii, veteris poetae, quibus venustius, limatius, pressius nihil vel Graecum vel Latinum reperiri arbitror posse. (GELL.)

Cerva Sertorii.

1227. Sertorius, acri vir ingenio et peritus regendi¹ exercitus, ad milites mentiebatur in temporibus difficillimis, si mendacium profuturum esset. Litteras compositas pro veris recitabat, somnia simulabat et falsas religiones objiciebat, siquid eum istae nugae apud militem adjuverent.

1228. Illud adeo Sertorii nobile est: Cum cerva eximia pulchritudinis et vivacissimae celeritatis ei a quodam Lusitano dono² data esset, eam Sertorius oblatam sibi divinitus et instinctam Dianae numine persuadere militibus instituit. Ac siquid durius imperandum militibus foret, a cerva sese monitum praedicabat. Id cum dixerat, universi tamquam deo libentes parebant.

1229. Cerva adventu hostium quondam territa fugit atque in palude proxima delituit. Neque multis post diebus, cum perissee credita esset³, inventa Sertorio nuntiatur. Tum eum, qui nuntiaverat, jussit tacere cervamque postero die in eum locum, ubi ipse cum amicis sederet, repente immittere.

1230. Itaque, admissis postridie amicis, visam sibi ait in quiete cervam, quae perierat, ad se reverti et, ut prius consueverat, quod opus esset facto, praedicare. Emissa igitur cerva, cum in Sertorii cubiculum introrupisset, clamor omnium factus et orta admiratio est. Quae barbarorum credulitas Sertorio in dubiis rebus magno usui fuit. (GELL.)

Mensura agri.

1231. Agri quadrati mensura facillima est; nam, cum sit undique pedum totidem, multiplicantur in se duo latera et, quae summa ex multiplicatione effecta est, eam esse dicemus quadratorum pedum. Si locus erit quoquo versus centum pedum, du-

¹ Vide n. 128, c.

² Vide n. 229, a.

³ Vide n. 316.

cemus centies centenos, et fient decem millia; quos pedes quadratos dicitur habere locus¹ ille seu jugeri trientem et sextulam.

1232. At si longior fuerit quam latior², ut exempli causa jugeri forma pedes habeat longitudinis ducentos quadraginta, latitudinis centum viginti; latitudinis pedes cum longitudinis sic multiplicabis: centies vices ducenti quadragenari fiunt viginti octo millia et octingenti. Sin autem cuneatus ager fuerit, ut puta longus pedes centum, latus ex una parte pedes viginti, ex altera decem, tunc utraque latitudo composita efficiet pedes triginta; hujus pars dimidia est quindecim, quam cum longitudine multiplicando efficies pedes mille et quingentos. Hos igitur in eo cuneo quadratos pedes esse dicemus, quae pars erit jugeri semuncia et scripula tria. (COLUM.)

De messe.

1233. Messis proprio nomine dicitur in iis, quae metuntur, maxime in frumento. Tria genera sunt messionis; unum, ut in Umbria, ubi falce secundum terram succidunt³ stramentum et manipulum, ut quemque subsecuerunt, ponunt in terra. Ubi eos fecerunt multos, iterum percensent ac de singulis secant inter spicas et stramentum: spicas conjiciunt in corbem atque in arcam mittunt; stramentum relinquunt in segete, unde tollantur in acervum.

1234. Altero modo metunt ut in Piceno, ubi ligneum habent batillum, in quo sit extremo serrula ferrea: haec, cum comprehendit fascem spicarum, desecat et stramenta stantia in segete relinquit, ut postea subsecentur. Tertio modo metitur, ut sub urbe Roma et locis plerisque, ut stramentum medium subsecent, quod manu sinistra summumprehendunt. (VARRO.)

De olea.

1235. Oleam, quam manu tangere possis e terra aut scalis, legere oportet potius quam quaterere; quod ea, quae

¹ Vide n. 315, c.

² Vide n. 56.

³ Vide n. 298, b.

vapulavit, macescit nec dat tantum olei. Melior, quae digitis nudis legitur quam quae digitalibus: durities enim eorum non solum stringit baccam, sed etiam ramos glubit. Quae manu tangi non poterunt, ita quati debent, ut arundine potius quam pertica feriantur; gravior enim plaga medicum quaerit. Olea ut uva per idem bivium redit in villam: alia ad cibum eligitur; alia, ut eliquescat; ac non solum intus corpus unguat, sed etiam extrinsecus; itaque dominum et in balneas et in gymnasium sequitur.

1236. Haec, de qua fit oleum, congeri solet acervatim per dies singulos in tabulata, uti ibi mediocriter fracescat ac primus quisque acervus demittatur per vasa olearia in trapetas, seu molas. Amurcae utilitatem quod ignorant multi, videas¹ eam e torculis fluere in agros, quos non solum denigrat, sed etiam steriles facit. Amurca cum ad multas res tum ad agriculturam pertinet, quod circum arborum radices infundi solet et ubicumque agro herba nocet. (VARR.)

Alexander veneno exstinguitur.

1237. Revertenti² Alexandro Babylonem Chaldaei vates occurrerunt, monentes, ne Babylonem ingrederetur; perfectionem enim ejus per id tempus vitae periculum ei portendere. Quibus spreto, quo destinaverat, ire pergit; nuntiabatur enim ei legatos undique Babylonem confluisse ejusque adventum exspectare. Adeo totum orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctae gentes velut destinato regi adularentur.

1238. Igitur tamquam conventum universi orbis acturus Babylonem pervenire festinabat. Quo cum venisset, legatos omnes benigne acceptos domum³ remisit. Iisdem diebus convivium apud Thessalum institutum est, ad quod rex quoque vocatus venit. Ibi nondum Herculis scypho epoto, repente velut telo confixus ingemuit elatusque est e convivio semianimis. Causam morbi intemperiem ebrietatis aliqui divulgant;

¹ Vide n. 256 f.

² Vide n. 375, a.

³ Vide n. 278, c.

re tamen vera insidiis occubuit Antipatri, qui, rebus in Graecia gestis, non se e Macedonia ad societatem militiae, sed ad poenam evocatum querebatur.

1239. Is ad occupandum regem subornat filium suum, qui cum Philippo et Jolla ministrare regi solebat. Igitur filius Antipatris, praegustare potum solitus, venenum, praegustato poculo, infudit. Decessit Alexander annos natus tres et triginta, vir supra humanam potentiam magnitudine animi praeditus. (CURT.)

Clementia Caesaris.

1240. Caesar duodevicesimum egressus annum jam pugiones in sinu amicorum absconderat, jam latus consulis petierat, jam fuerat collega proscriptionis; sed quum annum quadragessimum excessisset, ad clementiam se convertit. Nam cum in Gallia moraretur, delatum ad se¹ est L. Cinna, stolidi ingenii virum, sibi insidias struere. Unus e consciis docuit, ubi et quando et quemadmodum aggredi Cinna imperatorem constituisset.

1241. Nox Caesari inquieta fuit cogitanti fore damnandum adolescentem nobilem, Cn. Pompeji nepotem. Jam unum hominem occidere non audebat, qui M. Antonio edictum proscriptionis inter coenam dictaverat. Quid ergo, inquit, non dabit poenas, qui non solum occidere me constituit, functum² tot navalibus pedestribusque proeliis, sed etiam parat immolare, postquam meis victoriis pacem orbi terrarum peperit? Enimvero sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito, colloqui secum pergit: quid vivis, si perire te tam multorum interest? Num tanti³ est tua salus, ut tam multa perdenda sint, ne tu pereas?

1242. Interpellavit tandem illum Livia uxor et: admittis, inquit, muliebri consilium? Fac, quod medici solent; qui, ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profecisti; tenta jam, quomodo tibi cedat clementia

¹ Vide n. 77, b.

² Vide n. 307.

³ Vide n. 225, a.

Ignosce L. Cinnae; deprehensus est; jam nocere tibi non potest. Uxori gratias agit et Cinna ad se accersit; dimissisque arbitris e cubiculo, quum alteram Cinnae poni cathedram jussisset: hoc, inquit, primum a te peto, ne me loquentem interpelles, ne medio sermone meo proclames; dabitur tibi loquendi liberum tempus.

1243. Ego te, Cinna, cum in hostium castris invenissem factum mihi inimicum, servavi omneque tibi patrimonium concessi. Hodie tam felix es, ut victo victores invideant. Sacerdotium tibi dedi petenti, praeteritis iis, quorum parentes mecum militaverunt. Quum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Quum ad hanc vocem exclamasset procul hanc ab se¹ abesse dementiam: non praestas, inquit, fidem, Cinna; convenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras.

1244. Adjecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et quum defixum videret nec jam ex conventione, sed ex conscientia tacentem: quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis princeps? male, mehercule, cum populo Romano agitur, si tibi ad imperandum nihil praeter me obstat.

1245. Amplius duas horas loquutum esse constat. Quumque hanc poenam, qua contentus sola futurus erat, extendisset: vitam, inquit, Cinna, tibi iterum do, prius hosti, nunc insidiatori et parricidae. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat; contendamus, utrum ego meliore fide vitam tibi dederim an tu debeas. (SEN.)

A multis teritur tempus.

1246. Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia concinnat et diem in lamellis consumit? qui in ceromate spectator puerorum rixantium sedet? qui athletas pascit? Illos tu otiosos vocas, quibus apud tonsorem horae abeunt, dum de singulis capillis in consilium itur²; dum disjecta coma restituitur aut decerpitur, quod proxima nocte succrevit? Qui irascuntur,

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 249, a.

si tonsor paulo negligentior fuit, qui excandescunt, si quid ex juba decisum est aut extra ordinem jacuit. Nonne ii malunt rempublicam turbari quam comam suam? Hos tu otiosos vocas inter pectinem et speculum occupatos?

1247. Quid illi, qui in audiendis dicendisque canticis operati sunt? qui, cum ad res serias adhibiti sunt, aliquam cantilenam susurrant? Non habent isti otium, sed iners negotium. Convivia, mehercule, horum non posuerim¹ inter vacantia tempora, quum videam, quam solliciti argentum ordinent, quam diligenter exoletorum tunicas succingant, quam anxii sint, quomodo aper a coquo exeat, ut signo dato glabri ad ministeria discurrant, quanta arte scindantur aves in frusta.

1248. Ne illos quidem inter otiosos numeraveris, qui se lectica huc et illuc ferunt, quos, quando lavari debeant, quando natate, quando coenare, alius admonet et usque eo inertia solvuntur, ut per se scire nequeant, an esuriant. Audio quendam ex delicatis, cum ex balneo inter manus elatus in sella positus esset, interrogasse: jamne sedeo? Hunc tu ignorantem, an sedeat putas scire, an vivat, an videat, an otiosus sit? Non est hic otiosus: aliud nomen imponas; aeger est; imo mortuus est.

(SEN.)

Massinissa, victo Syphace, venenum dat Sophonisbae, sibi recens nuptae.

1249. Syphacem regem in castra adduci quum esset nuntiatum, omnis, velut ad spectaculum triumphi, multitudo effusa est. Praecedebat ipse vincus; sequebatur grex nobilium Numidarum. Rex in praetorium ad Scipionem est perductus. Movit Scipionem quum fortuna pristina viri praesenti fortunae collatum recordatio hospitii dextraeque datae. Eadem haec et Syphaci animum dederunt in alloquendo victore; nam, quum Scipio, quid sibi voluisset, quaereret, qui² non societatem solum abnuisset Romanam, sed ultro bellum intulisset; tum ille:

¹ Vide n. 256, b.

² Vide n. 373.

1250. Peccasse quidem se atque insanisse fatebatur, non tum demum, quum arma adversus Romanos cepisset, sed quum Carthaginiensem matronam domum recepisset. Illis nuptialibus facibus regiam conflagrasse suam; illam furiam omnibus delenimentis animum suum alienasse nec conquiesse, donec ipsa manibus suis nefaria sibi arma adversus hospitem atque amicum induerit.

1251. Perdito tamen atque afflicto sibi hoc solatii¹ esse², quod in Massinissae domum, sibi³ omnium inimicissimi, transiisse illam furiam videat. Neque prudentiorem Massinissam quam se³ esse, sed juvena incautiorem. Haec quum diceret non solum hostili odio, sed etiam stimulis amoris agitatus, quod Sophonisbam videret ab aemulo amari, non mediocri cura Scipionis animum pepulit. Et fidem criminibus faciebat tam praeceps festinatio, ut, quo die captam hostem vidisset Massinissa, eodem in matrimonium acciperet et ad Penates hostis sui nuptiale sacrum conficeret. Haec Scipioni secum volutanti Laelius ac Massinissa supervenerunt, quos quum pariter ambo et benigno vultu excepisset et egregiis laudibus frequenti praetorio celebrasset, abductum in secretum Massinissam sic alloquitur:

1252. «Aliquas te existimo, Massinissa, intuentem in me virtutes venisse ad jungendam mecum amicitiam. Atqui nulla earum virtus est, propter quas appetendus tibi visus sim, qua ego aequae atque temperantiae et continentiae libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad ceteras tuas eximias virtutes adjecisse velim.

1253. «Non est, mihi crede, tantum ab hostibus armatis aetati nostrae periculum, quantum ab circumfuis undique voluptatibus. Qui eas sua temperantia frenavit⁴ ac domuit, multo majus decus majoremque victoriam sibi peperit, quam nos, Syphace victo, habemus.

1254. «Quae, me absente, strenue ac fortiter fecisti, libenter et commemoravi et meministi; cetera te ipsum reputare tecum malo quam, me dicente, erubescere.

¹ Vide n. 62.

² Vide n. 314, a.

³ Vide n. 76, a.

⁴ Vide n. 267.

1255. «Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines, qui incolunt, quidquid denique Syphacis fuit, praeda populi Romani est: et regem conjugemque ejus, etiamsi non civis Carthaginensis esset, etiamsi non patrem ejus Asdrubalem imperatorem hostium videremus, Romam oporteret mitti, ac senatus populique Romani de ea femina iudicium atque arbitrium esse, quae¹ regem nobis socium alienasse atque in arma egisse praecipitem dicatur. Vince animum. Cave deformes multa bona uno vitio et tot meritorum gratiam una culpa corrumpas.»

1256. Massinissae haec audienti² non rubor solum suffusus, sed lacrymae etiam obortae, et, quum se quidem in potestate futurum imperatoris dixisset orassetque eum, ut, quantum res sineret, fidei suae temere obstrictae consuleret (promisisse enim se in nullius potestatem Sophonisbam traditurum), ex praetorio in tabernaculum suum confusus concessit.

1257. Ibi, arbitris remotis, quum crebro suspiritu aliquantum temporis consumpsisset, ingenti ad postremum edito gemitu, fidum e servis vocat, sub cuius custodia ad incerta³ fortunae venenum erat, et mixtum in poculo ferre ad Sophonisbam jubet ac simul nuntiare: «Massinissam libenter primam ei fidem praestaturum fuisse, quam vir uxori debuerit; sed quoniam arbitrium ejus Romani adimant, secundam fidem praestare, ne viva in potestatem Romanorum veniat. Memor patris imperatoris patriaeque et duorum regum, quibus nupta fuisset, sibi ipsa consuleret.»

1258. Ut nuntius cum veneno ad Sophonisbam venit: «accipio, inquit femina, nuptiale munus nec ingratum, si nihil majus vir uxori praestare potuit. Hoc tamen nuntia libentius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem.» Non loquuta est ferocius, quam acceptum poculum, nullo trepidationis signo dato, impavide hausit.

1259. Quod ubi nuntiatum est Scipioni, nequid Massinissa aeger animi gravius consuleret, accitum eum extemplo nunc

¹ Vide n. 360.

² Vide n. 375, a.

³ Vide n. 35, b.

solatur, nunc, quod temeritatem temeritate alia luerit, leniter castigat. Postero die Scipio in tribunal escendit et concionem advocari jussit. Ibi Massinissam primum regem appellatum¹ eximiisque ornatum laudibus aurea corona, aurea patera, sella curuli et scipione eburneo, toga picta et palmata tunica donat. Addit verbis honorem: «quum magnificentius triumpho nihil sit apud Romanos, non esse triumphantibus ornatum amplioem eo, quo Massinissam populus Romanus dignum ducit.»

(LIV.)

T. Manlius filium suum capite plectit.

1260. Nequo² errore milites caperentur, edicunt consules, nequis extra ordinem in hostem pugnaret. Forte inter ceteros turmarum praefectos, qui exploratum³ in omnes partes dimissi erant, T. Manlius, consulis filius, super castra hostium cum suis turmalibus evasit ita, ut teli jactu ab statione proxima abesset. Ibi Tusculani erant equites; praeerat Geminus Metius, vir tum genere inter suos tum factis clarus.

1261. Is ubi Romanos equites interque eos insignem consulis filium congnoovit, unane, ait, turma Romani cum Latinis sociisque bellum gesturi estis? Quid interea consules, quid duo exercitus consulares agent? «aderunt in tempore, Manlius inquit; et cum illis aderit Jupiter ipse, foederum a vobis violatorum testis, qui plus potest polletque. Si ad⁴ Regillum lacum ad satietatem vestram pugnavimus, hic quoque efficiemus profecto, ne nimis vobis collata nobiscum signa cordi sint.»

1262. Ad ea Geminus paululum ab suis equo provectus: «visne igitur, dum dies ista venit, qua magno conatu exercitus moveatis, interea tu ipse congredi mecum, ut nostro duorum⁵ jam hinc eventu cernatur, quantum eques Latinus Romano praestet?» Movet ferocem animum juvenis seu ira seu detrectandi certaminis pudor. Oblitus itaque edicti praeceptum ad certamen agitur.

¹ Vide n. 379, a.

² Vide n. 209, a.

³ Vide n. 356, b.

⁴ Vide n. 162, b.

⁵ Vide n. 63, a.

1263. Ambo juvenes spatio, quod vacui interjacebat campi, adversos concitant equos; quumque infestis cuspidibus concurrissent, Manlio cuspis super galeam hostis elapsa est; Metio trans cervicem equi. Circumactis deinde equis, quum prior ad iterandum ictum Manlius consurrexisset, spiculum inter aures equi fixit. Ad cujus vulneris sensum quum Metii equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret, excussit equitem; quem cuspide parmaeque innixum seque attollentem ab gravi casu Manlius ab jugulo ita, ut per costas ferrum emereret, terrae affixit; spoliisque lectis, ad suos re-
 vectus cum ovante prae gaudio turma in castra atque inde ad praetorium tendit; ignarusque, laudem¹ an poenam meritis esset: «ut me omnes, inquit, tuo, pater, sanguine ortum vere ferrent, provocatus haec spolia ex hoste caeso porto».

1264. Quod ubi audivit consul, extemplo filium aversatus concionem classico advocari jussit. Quae ubi frequens convenit: «quandoque, inquit, tu, T. Manli, neque imperium consulare neque majestatem patriam veritus, adversus edictum nostrum extra ordinem in hostem pugnasti et, quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, solvisti, meque in eam necessitatem adduxisti, ut aut reipublicae mihi aut mei meorumque obliviscendum sit; nos potius nostro delicto plectemur, quam respublica tanto suo damno peccata luat.

1265. «Triste exemplum, sed in posterum salubre juventuti erimus. Me quidem in te movet quum ingenita caritas liberum tum specimen istud virtutis, quod deceptus vana imagine decoris exhibuisti. Sed quum aut morte tua sancienda sint consulum imperia aut impunitate in perpetuum abroganda, siquid in te nostri sanguinis est, non te censeo recusaturum, quin² disciplinam militarem, culpa tua prolapsam, poena restituas. I, lictor, deliga ad palum».

1266. Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter quam in se quisque dstrictam cernentes securim, metu magis quam

¹ Vide n. 333, b.

² Vide n. 350 et 212.

modestia quievire. Itaque velut emerso ab admiratione animo, postquam cervice caesa fusus est cruor, libero conquestu coortae voces sunt, ut¹ neque lamentis neque execrationibus parceretur, spoliisque contectum juvenis corpus, quantum militaribus studiis funus ullum celebrari poterat, structo extra vallum rogo cremaretur. Manlii autem imperia non in praesentia modo horrenda, sed exempli etiam tristis in posterum habita sunt. (LIV.)

Quaerenda vita beata.

1267. Vivere omnes beate volunt, sed ad pervidenda ea, quae beatam vitam efficiunt, caligant. Adeo non est facile consequi beatam vitam, ut ab ea quisque eo longius recedat, quo ad illam concitatus fertur, si via lapsus est. Proponendum est itaque primum quid appetamus; tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus, intellecturi² in ipso itinere, quantum quotidie proficiamus, quantoque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit.

1268. Quamdiu passim vagamur non ducem sequuti, sed fremitum in diversa vocantium, conteritur vita inter errores. Decernatur itaque et quo tendamus et qua, non sine perito duce, cui explorata sint ea, in quae procedimus; quoniam non eadem hic, quae³ in ceteris peregrinationibus conditio est: in illis limen non patitur errare; at hic vel tritissima via maxime decipit.

1269. Nihil ergo magis praestandum, quam ne pecudum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum est, sed qua itur. Emendabitur traditus per manus error, si modo separemur a coetu, quia stat contra rationem defensor mali sui vulgus. Itaque id evenit, quod in comitiis, in quibus factos praetores iidem qui³ fecere mirantur, quum mobilis favor circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus: hic exitus est omnis iudicii, quod secundum plures datur. (SEN.)

De causis rerum.

1270. Dicunt Stoici duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: causam et materiam. Materia jacet iners ad

¹ Vide n. 387.

² Vide n. 382, a.

³ Vide n. 68, b.

omnia parata, cessatura, si nemo moveat. Causa autem materiam format et, quocumque vult, versat.

1271. Aristoteles putat causam tribus modis dici: prima, inquit, causa est materia, sine qua nihil potest effici; secunda opifex; tertia est forma, quae unicuique operi imponitur, tamquam statuae. Quarta quoque, inquit, his accedit propositum totius operis.

1272. Quid sit hoc aperiam? Aes prima statuae causa est, numquam enim facta esset, nisi fuisset id, ex quo duceretur. Secunda causa artifex est; neque enim potuisset aes illud in habitum¹ statuae figurari, nisi accessissent peritae manus. Tertia causa est forma; neque enim statua ista Diana vocaretur, nisi haec illi esset impressa facies. Quarta causa est faciendi propositum; nam, nisi hoc fuisset, facta non esset.

1273. Quid est propositum? Quod invitavit artificem; quod ille sequutus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricavit; vel gloria, si laboravit in nomen²; vel religio, si donum templo paravit. Ergo et haec causa est, propter quam fit. An non putas inter causas facti operis esse numerandum, quo³ remoto, factum non esset? His quintam Plato adjicit exemplar, quam ipse ideam vocat; hoc est enim, ad quod respiciens artifex, id quod destinabat effecit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod sibi ipse concepit. (SEN.)

Eruditio oratoria.

1274. Sunt qui putent sufficere, ut, si causa tempusque inciderit, in quibus opus erit artium cognitione, eam tunc e libris petere studeamus. Sed ii vehementer errant; nam aliter utimur propriis, aliter commodatis. Longeque interest, possideat⁴ quis, quae profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum rerum scientia et aliud agentes nos ornat et, ubi minime credas, eminet; idque non doctus modo auditor, sed etiam populus

¹ Vide n. 178, c.   ² Vide n. 178, d.   ³ Vide n. 301, b.   ⁴ Vide n. 335, a et 333, b.

intelligit; atque ita laude prosequitur, ut per omnes eloquentiae numeros iisse oratorem fateatur.

1275. Quam laudem alius non assequetur, nisi qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. Quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque quotidiani sermonis deprehendatur; ut ignorent leges; non teneant senatus consulta; jus civitatis ultro derideant; sapientiae vero studium penitus reformident; denique eloquentiam detrudant regno suo, ut¹, quae olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu splendebat, nunc male mulcata jaceat sine honore ac paene dixerim sine ingenuitate. (TAC.)

Profligatio Caesaris.

1276. Proeliantibus acriter Pompejanis, equitatus Caesaris, quod angusto itinere per aggeres ambo exercitus ascendebant, receptui suo timens initium fugae fecit. Dextrum cornu, terrore equitum animadverso, ne intra munitionem opprimeretur, qua parte proruit, eadem se recepit: ac plerique ex iis, ne in angustias inciderent, sese in fossas munitionis praecipitarunt; primisque oppressis, reliqui per horum corpora exitum sibi et salutem pepererunt.

1277. Sinistri cornu milites cum suos fugere cernerent, veriti ne angustiis intercluderentur, eodem, quo venerant, receptui consuluerunt. Omnia erant tumultus, timoris, fugae plena adeo, ut ne Caesar quidem imperio coëcere militum fugam posset. Atque hoc fuit praesidio², quominus³ omnis exercitus deleretur, quod Pompejus insidias timens (credo, quod haec praeter spem acciderant) munitionibus appropinquare non audebat; equitesque ejus, portis a Caesare occupatis, ad insequendum tardabantur. (CAES.)

Caesar Pompejum hortatur ad pacem.

1278. L. Vibullius, Pompeji praefectus, bis in potestatem pervenerat Caesaris atque ab eo erat dimissus, semel ad Corni-

¹ Vide n. 386.   ² Vide n. 229, a.   ³ Vide n. 353, c.

ficiam, iterum in Hispaniam. Hunc pro suis¹ beneficiis Caesar iudicaverat idoneum, quem² cum mandatis ad Pompejum mitteret. Erat autem haec summa mandatorum:

1279. Debere utrumque pertinaciae finem facere et ab armis discedere neque amplius fortunam periclitari. Satis magna utriusque incommoda esse accepta, quae pro disciplina habere possent, ut reliquos casus timerent. Illum ab Italia expulsam, amissa Sicilia et Sardinia duabusque Hispaniis et cohortibus civium centum et triginta.

1280. Se morte Curionis afflictum et detrimento Africani exercitus, militum deditioe ad Corcyram. Proinde sibi ac reipublicae parcerent, quantumque in bello fortuna posset, iam ipsi incommodis suis satis essent documento³. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum pares ambo viderentur; si vero alteri paulum modo fortuna tribuisset, non fore aequa parte contentum, qui se omnia habiturum confideret. Conditiones pacis Romae a senatu et populo peti debere.

(CAES.)

Pugna cum facibus.

1281. Concusserat primo statim congressu dictator hostem; quum repente, patefactis Fidenarum portis, facibus armata multitudo erumpit ac velut fanatico instincta cursu in hostem ruit. Forma insolitae pugnae Romanos exterruit, cessitque parumper flammis sinistrum cornu. Tunc dictator, accito e montibus magistro equitum, accurrit ad incendium et: «fumone, inquit, velut examen apum, exigimini? Vertite incendium hoc in hostium urbem et suis⁴ flammis delete Fidenas.»

1282. Ad imperium dictatoris mota cuncta acies. Multae faces eripiuntur hosti; utraque acies armatur igni. Magister equitum, frenos ut detrahant equis, imperat et ipse effreno equo, calcaribus subditis, in medios ignes infertur; sequuntur equites libero cursu. Pulvis elatus mixtusque fumo lucem ex oculis aufert: ea, quae militem terruerat species, nihil terruit equos.

¹ Vide n. 83 et 84.

² Vide n. 265, b.

³ Vide n. 229, a.

⁴ Vide n. 81, b.

1283. Ruinae igitur similem stragem eques, quacumque pervaserat, dedit. Tunc novus coortus clamor, hostem ab tergo adoriri: quum neque in castra retro neque in montes iter fugae esset, Vejentium maxima pars Tiberim effusi¹ petunt. Fidenatium qui supersunt, ad urbem Fidenas fugiunt; infert pavidos fuga in mediam caedem: obruncantur in ripis; alios in aquam compulsos gurgites ferunt; etiam peritos nandi² lassitudo et vulnera et pavor degravant; pauci ex multis tranant. (LIV.)

Capitolium servatur.

1284. Dum Vejis militatur, interim Romae in magno periculo arx fuit; namque Galli, animadverso, ad Carmentae³, saxo ascensu aequo, quum inermem, qui⁴ tentaret viam, nocte sublustris praemisissent, sublevantes invicem et trahentes alii alios in summum evasere tanto silentio, ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal, ad nocturnos strepitus concitarent.

1285. Anseres non fefellerent; quae res saluti fuit. Nam clangore eorum alarumque crepitu excitus M. Manlius, vir bello egregius, ad arma ceteros ciens vadit; ac, dum ceteri trepidant, Gallum, qui jam in summo constiterat, umbone ictum deturbat; proximos saxa manibus amplexos trucidat. Jamque congregati multi militum hostem telis proturbare⁵ aciemque totam in praecipua dare.

1286. Sedato deinde tumultu, reliquum noctis⁶ (quantum in turbatis mentibus praeteritum periculum patiebatur) quieti datum est. Luce orta, vocatis classico ad concilium militibus, Manlius ob virtutem laudatus donatusque est ab tribunis militum; cui universi selibras farris et quartarios vini ad aedes ejus, quae in arce erant, contulerunt. Tum vigiles ejus loci, quae fefellerat ascendens hostis, citati sunt; et Q. Sulpicius unum vigilem, in quem milites culpam conjecerunt, reum haud dubium ejus noxae, approbantibus cunctis, de saxo dejecit. (LIV.)

¹ Vide n. 10.

² Vide n. 128, c.

³ Vide n. 163, a.

⁴ Vide n. 352, a.

⁵ Vide n. 314, a.

⁶ Vide n. 35, a.

Matronae spargunt venena.

1287. Seu intemperie coeli seu humana fraude quum multi mortales perirent, ancilla quaedam ad Q. Fabium aedilem curulem indicaturam se¹ causam pestis professa est, si fides sibi² daretur haud futurum noxae³ indicium. Fabius confestim ad consules, consules ad senatum referunt; qui fidem indicii dedit. Tum patefactum ab ancilla est muliebri fraude civitatem premi; et si sequi extemplo velint, manifesto deprehendi posse.

1288. Sequuti indicem quasdam⁴ invenerunt coquentes venena, quibus in forum delatis et ad⁵ viginti matronis per viatorem accitis, duae ex iis, Cornelia et Sergia, quum ea medicamenta salubria esse contenderent, ab confutante indice bibere jussae, epoto medicamento, suamet ipsae fraude interierunt.

(LIV.)

Legio linteata.

1289. Ad Aquiloniam quadraginta millia militum, quod roboris⁶ in Samnio erat, convenerunt. Ibi mediis fere castris locus est conceptus cratibus et linteis contactus, patens ducentos maxime pedes⁷. Ibi ex libro linteo sacrificatum est, sacerdote Ovio Pactio⁸, homine magno natu, qui se id sacrum petere affirmabat ex vetusta Samnitium religione. Sacrificio perfecto, imperator acciri jubebat nobilissimum quemque ac singulos introduci.

1290. Erant in loco circa omni contacto arae victimaeque circa caesae et circumstantes centuriones strictis gladiis. Admovebatur altaribus miles, magis ut victima quam ut sacri particeps. Dein jurare cogebatur diro carmine in execrationem capitis composito, nisi isset in proelium aut siquem ex acie fugientem vidisset, non extemplo occidisset. Id primo quidam abnuentes juraturos se, obtruncati circa altaria sunt; jacentes deinde inter stragem victimarum documento⁹ ceteris fuere, ne

¹ Vide n. 75, a.   ² Vide n. 77, b.   ³ Vide n. 229, a.   ⁴ Vide n. 15.⁵ Vide n. 163, b.   ⁶ Vide n. 62.   ⁷ Vide n. 288, b.   ⁸ Vide n. 376, b.⁹ Vide n. 229, a.

abnuerent. Ea legio linteata ab integumento consepti loci appellata est. His arma insignia data et cristatae galeae, ut inter ceteros eminent.

(LIV.)

Initur consilium occidendi Hannibalis.

1291. Deversatus Hannibal est apud Ninnios Pacuviumque, inlytos nobilitate ac divitiis. Eo Calavius, princeps factionis, quae traxerat rem ad Poenos, Perollam filium adduxit, qui ferocissime pro Romana societate adversus punicum foedus steterat. Huic pater juveni placavit Hannibalem, qui victus patriis precibus lacrymisque etiam ad coenam eum cum patre vocari jussit. Coeperunt epulari de die; atque, omnibus perpotantibus¹, unus Calavii filius Perolla persuaderi non potuit, ut largius biberet, valetudinem causans.

1292. Solis ferme occasu patrem Calavium ex convivio egressum sequutus Perolla, ubi ad hortum pervenerunt, qui erat ad posticum: affero, inquit, consilium, pater, quo non veniam solum, quod defecimus ad Hannibalem, impetraturi ab Romanis, sed in majore gratia simus Campani, quam umquam fuimus. Quum mirabundus pater, quidnam id esset, quaereret; toga rejecta ab humero, latus succinctum gladio nudat et: «jam ego, inquit, sanguine Hannibalis sanciam foedus Romanum. Te id prius scire volui, si forte abesse, dum facinus patratur, malles».

1293. Quae ubi audivit senex, velut si jam agendis, quae audiebat, interesset, amens metu: per ego te, inquit, quaecumque jura liberos jungunt parentibus, precor quaeque, ne ante oculos patris facere et pati omnia infanda velis. Num ideo ante paucas horas dextrae dextram jungentes fidem obstrinximus, ut digressi ab colloquio in eum extemplo manus armaremus? Ab hospitali mensa surgis, ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Hannibale, ut eam ipsam mensam cruentares hospitii sanguine?

1294. Sed non sit² fides, non religio, non pietas; audeantur infanda, si non perniciem nobis cum scelere afferunt. Unusque

¹ Vide n. 375, b.² Vide n. 256, e.

es aggressurus Hannibalem? Quid illa turba liberorum servorumque? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus sustinere nequeunt, tu solus sustinebis? Ut alia auxilia desint, meum ego pectus pro corpore Hannibalis opponam; num per meum vulnus petendus ille tibi est?

1295. Lacrymantem inde juvenem amplectitur atque osculo haerens non ante precibus abstinit, quam pervicit, ut, deposito gladio, fidem daret nihil facturum tale. Tunc juvenis: «ego, inquit, quam patriae debeo pietatem, parenti exsolvam. Tu, patria, ferrum, quod pro te strinxeram, quando parens extorquet, recipe.» Atque haec dicens gladium in publicum trans maceriam horti abjecit et, quo minus¹ res suspecta esset, se ipse convivio reddidit. (LIV.)

Terror in urbe, Hannibale propinquante.

1296. Hannibal praeter Cales diem unum populando² moratus ad urbem cum exercitu contendit. Romam Fregellanus nuntius, celerrimo itinere, ingentem attulit terrorem. Tumultuosius, quam nuntiatum erat, cursus hominum affigentium vana auditis totam urbem conciverat.

1297. Ploratus mulierum non ex privatis solum domibus exaudiebatur, sed undique matronae in publicum effusae circa deum delubra discurrent, crinibus passis aras verrentes, nixae genibus, supinas manus ad coelum tendentes orantesque, ut urbem Romanam e manibus hostium eriperent. Senatus magistratibus in foro praesto est, si quid consulere velint. Alii accipiunt imperia disceduntque ad suas quisque partes; alii offerunt se, si quo³ usus opere⁴ sit. Praesidia in arce, in Capitolio, in muris circa urbem, in monte etiam Albano atque arce Aesulana ponuntur.

1298. In hoc tumultu Flaccus urbe egressus inter Esquilinam Collinamque portam posuit castra, quo senatus venit deque summa republica consultavit. Inter haec Hannibal ad

¹ Vide n. 353, c.   ² Vide n. 383, a.   ³ Vide n. 209, c.   ⁴ Vide n. 37, a.

Aniensem fluvium, tria millia¹ passuum ab urbe, castra admovit, unde postero die in aciem omnes copias eduxit. Consules certamen non detrectavere; sed imber ingens grandine mixtus ita utramque aciem turbavit, ut vix, armis retentis, in castra sese receperint. In religionem ea res apud Poenos versa est, auditaque vox Hannibalis: potiundae sibi urbis modo mentem non dari, modo fortunam. (LIV.)

Excidium Astapae.

1299. Quum Marcius ad Astapam oppugnandam admovisset exercitum, oppidani, quia nec deditio tuta ad tam infestos videbatur nec spes moenibus aut armis tuendae salutis, facinus in se ac suos foedum consciscunt². Locum in foro destinant, quo pretiosissima rerum suarum congererent. Super eum cumulum conjuges ac liberos considerare quum jussissent, ligna circa exstruunt fascisque virgultorum conjiciunt.

1300. Quinquaginta deinde armatis praecipiunt, ut, donec incertus eventus pugnae esset, praesidium eo loco fortunarum suarum corporumque servarent. Si rem inclinatam viderent, atque in eo jam esse, ut urbs caperetur, nihil relinquerent, in quo saevire hostis posset. Ferrum ignemque in manibus esse; amicae potius, quae peritura essent, manus absumerent, quam insultaret ludibrio hostis. (LIV.)

Corrupti civium mores.

1301. Postquam divitiae honori esse coepere, hebescere virtus, paupertas probro haberi coepit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria atque superbia invasere: rapere, consumere, sua parvi pendere, aliena cupere, nihil pensi atque moderati habere³. Operae pretium est, quum domos atque villas cognoveris, visere templa deorum, quae nostri majores fecere.

1302. Verum illi religiosissimi mortales delubra deorum pietate, domos virtute decorabant; neque victis quidquam praeter injuriae licentiam eripiebant. At hi contra ignavissimi

¹ Vide n. 287, b.   ² Vide n. 370, b.   ³ Vide n. 314, a.

homines per summum scelus omnia ea sociis adimere¹, quae fortissimi viri victores hostibus reliquerant; proinde quasi injuriam facere, id demum esset imperio uti. Nam quid ea memorem, quae nisi iis, qui videre, nemini credibilia sunt, a privatis compluribus subversos montes, maria constructa esse? Quibus mihi ludibrio² videntur fuisse divitiae; quippe, quas honeste habere licebat, abuti per turpitudinem properarunt. (SALL.)

Conjurati strangulantur.

1303. Postquam senatus in sententiam Catonis discessit, qui necandos³ censebat conjuratos, consul optimum factu ratus noctem, quae instabat, antecapere, nequid eo spatio novaretur; triumviros necessaria supplicio parare jussit. Ipse, dispositis praesidiis, Lentulum in carcerem deducit.

1304. Est locus in carcere, quod⁴ Tullianum appellatur, circiter duodecim pedes⁵ humi depressus: eum muniunt undique parietes, atque insuper camera lapideis fornicibus; in eum locum postquam demissus est Lentulus, ii, quibus praeceptum erat, laqueo ei gulam fregere. Ita ille patricius ex clarissima gente Cornellorum, qui consulare imperium Romae habuerat, dignum moribus factisque suis exitum vitae invenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Caepario eodem modo supplicium sumptum est. (SALL.)

Mariani milites murum subeunt.

1305. Dum arcem Capsae Marius obsidet, forte quidam Ligus, miles gregarius, castris aquatum⁶ egressus, animadvertit inter saxa repentem cochleas haud procul ab latere castelli; quarum quum unam atque alteram, dein plures peteret, studio legendi prope ad summum montis escendit. In eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paululum prona, cujus ramis modo, modo eminentibus saxis nisus Ligus castelli planitiem perscribit⁶. Exploratis, quae mox usui forent, eadem regre-

¹ Vide n. 314, a.   ² Vide n. 229, a.   ³ Vide n. 339, a.   ⁴ Vide n. 21, a.
⁵ Vide n. 356, a.   ⁶ Vide n. 266, b.

ditur non temere, uti ascenderat, sed tentans omnia et circumspiciens.

1306. Itaque Marium propere adit actaque edocet: hortatur, ea parte, qua ipse descenderat, castellum tentet¹; pollicetur sese itineris periculique ducem. Marius cum Ligure promissa ejus² cognitum delectos mittit, qui rem haud difficilem factu quum docuissent, consulis animus erectus est. Itaque dat Liguri milites, qui eo duce ascensum tentent. Pergit ad locum Ligus cum delectis; arma mutaverant, caput pedesque nudaverant, ut nisus per saxa facilius foret; super terga gladios gerebant et scuta, atque ea ex corio, ponderis gratia et quo³ levius offensa streperent.

1307. Igitur praegrediens Ligus saxa et siquae radices eminebant laqueis vinciebat, quibus allevati milites escenderent. Diu multumque fatigati tandem in castellum perveniunt desertum, quod omnes adversum hostes ierant. Quare Romanis hostibusque proelio intentis, repente a tergo signa canere; ac primo mulieres et pueri, qui visum processerant, fugere; deinde, ut quisque muro proximus erat, postremo cuncti armati inermesque. Quod ubi accidit, eo acrius Romani instare⁴, fundere ac plerosque sauciare; dein super occisorum corpora vadere, avidi gloriae certatim murum petere. (SALL.)

Voluptas agriculturae.

1308. Me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terrae vis ac natura delectat; quae, quum semen gremio subacto sparsum exceptit, primum id occaecatum cohibet, ex quo occatio nominata est; deinde tepefactum vapore et compressu suo diffundit et elicit herbescentem ex eo viriditatem, quae nixa fibris stirpium sensim adolescit culmoque erecta geniculato vaginis jam quasi pubescens includitur; e quibus quum emersit, fundit frugem spici, ordine structam et contra avium morsus munitam vallo aristarum.

¹ Vide n. 336, c.   ² Vide n. 86.   ³ Vide n. 351, c.   ⁴ Vide n. 314, a.

1309. Quid ego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? Omitto vim ipsam omnium, quae generantur e terra: quae ex fici tantulo grano aut ex acino vinaceo aut ex ceterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreat. Vitis quidem, quae natura caduca est et, nisi¹ fulta sit, ad terram fertur, eadem ut se erigat, claviculis suis quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu et erratico ferro amputans coërcet ars agrorum, ne silvescat sarmentis et in omnes partes nimia frundatur.

1310. Itaque, incunte vere, in iis, quae relicta sunt, existit tamquam ad articulos sarmentorum ea, quae gemma dicitur; a qua oriens uva sese ostendit, quae et succo terrae et calore solis augescens primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit; vestitaque pampinis nec modico tepore caret et nimios solis defendit ardores. Qua quid potest esse tum fructu laetius, tum aspectu pulchrius? Cujus non utilitas me solum, ut ante dixi, sed etiam cultura et ipsa natura delectat. (CIC.)

Utilitas amicitiae.

1311. Multi perverse, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt; quaeque ipsi non tribuunt amicis, haec ab illis desiderant. Par est autem primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quaerere. In talibus ea, quam tractamus, stabilitas amicitiae confirmari potest; quum homines benevolentia conjuncti primum cupiditatibus iis, quibus ceteri serviunt, imperabunt, deinde aequitate justitiaeque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet, neque quidquam nisi honestum alter ab altero postulabit, neque solum se colent ac diligunt, sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam.

1312. Itaque perniciosus est eorum error, qui existimant peccatorum omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum

¹ Vide n. 363, b.

amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes, ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quae summa sunt, pervenire, consociata cum altera perveniret. (CIC.)

Utilitas parsimoniae.

1313. Non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. Capis tu ex tuis praediis sexcentos sestertios; ego centenos ex meis; tibi, aurata tecta in villis et sola marmorea facienti et signa, tabulas, supellectilem infinite concupiscenti, non modo ad sumptum exiguus est ille fructus, sed etiam ad foenus. Ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Uter igitur est ditior: cui deest an cui superat? qui eget an qui abundat?

1314. Non esse cupidum pecunia est; non esse emacem vectigal est; contentum vero suis rebus esse certissimae sunt divitiae. Etenim si isti callidi rerum aestimatores prata et areas magno¹ aestimant, quod ei generi possessionum minime noceri² potest; quanti est aestimanda virtus, quae numquam potest subripi neque naufragio neque incendio amittitur nec temporum perturbatione mutatur? (CIC.)

„Cedant arma togae.”

1315. Quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequere, scire cupio, quid tandem isto in versu reprehendas «cedant arma togae»? Meae togae dicis summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, litteras doceam? Non dixi hanc togam, quam sum indutus, nec arma, gladium unius imperatoris, sed togam insigne pacis, arma autem belli. More poetarum loquutus intelligi volui bellum paci esse concessurum. (CIC.)

De scribendo ante dicendum.

1316. Videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus labor accederet ad forensem; pleraeque enim scri-

¹ Vide n. 225, c.

² Vide n. 319, b.

buntur orationes habitae jam non, ut habeantur; alios non laborare, ut meliores fiant, nulla enim res tantum ad dicendum proficit quantum scriptio; memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, quum se putent satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint.

1317. Denique sunt qui nihil scribant, quia melius putent dicere se posse quam scribere; id quod peringeniosis hominibus nec satis doctis plerumque contingit; ut ipsi Galbae, quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi et naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque, ut et incitata et gravis et vehemens esset oratio. Dein quum otiosus stilum prehendat, motusque omnis animi tamquam ventus hominem defecerat, flaccescebat oratio, quod iis, qui limatius dicendi genus sectantur, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem; qua ille utens eodem modo possit et dicere et scribere. (Cic.)

Dotes oratoriae.

1318. Scauro et Rutilio quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id quaeas solute et suaviter dicere; ne id quidem satis est, nisi id quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius. Quid dicam opus esse doctrina? sine qua etiamsi quid bene dicitur, adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest.

1319. In Scauri oratione, sapientis hominis et recti¹, gravitas summa et naturalis quaedam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares. Sed hoc dicendi genus ad patrocina mediocriter aptum videbatur; ad senatoriam vero sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime. Significabat enim non prudentiam solum, sed quod maxime rem continebat, fidem. Habebat hoc a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset. (Cic.)

¹ Vide n. 309, b.

Eloquentia Antonii.

1320. Ego sic existimo Antonium Crassumque oratores fuisse maximos et in his primum cum Graecorum gloria Latine dicendi copiam aequatam. Omnia veniebant Antonio in mentem; eaque suo quaeque loco, ubi plurimum valere possent, collocabat, ut imperator equites, pedites levemque armaturam. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio; imparatus semper aggredi ad dicendum putabatur; sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente¹, nonnumquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse.

1321. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone, sed propria oratoris. In verbis eligendis et collocandis et comprehensione devinciendis nihil non ad rationem et tamquam ad artem dirigebat, verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis et conformationibus.

1322. Sed quum haec magna in Antonio tum actio singularis; quae si partienda est in gestum atque vocem, gestus erat cum sententiis congruens: manus, humeri, latera, suppletio pedis, status, incessus, omnis motus cum rebus sententiisque consentiens; vox permanens, verum subrauca natura; sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat. Habebat enim flebile quiddam aptumque quum ad fidem faciendam tum ad misericordiam movendam. (Cic.)

Eloquentia Crassi.

1323. Antonio alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. Illud quidem certe omnes iudicabant neminem esse, qui horum alterutro patrono² cujusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri posse perfectius.

1324. Erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum et urbanitatis oratorius non scurrilis lepos; Latine

¹ Vide n. 375, b.

² Vide n. 376, b.

loquendi accurata et sine molestia diligens elegantia; in deserendo mira explicatio; quum de jure civili, quum de aequo et bono disputaret, argumentorum et similitudinum copia.

1325. Nam ut Antonius in conjectura movenda et in sedanda suspicione vel excitanda incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in definiendo, in explicanda aequitate nihil erat Crasso copiosius; idque quum saepe alias tum apud centumviros in M' Curii causa cognitum est. (CIC.)

Educatio oratoria Ciceronis.

1326. Quum princeps Academiae, Philo, Mithridatico bello domo profugisset Romamque venisset, totum ei me tradidi admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus. Eodem anno Moloni Rhodio Romae dedi operam, et actori summo causarum et magistro. Triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu aut discessu aut fuga primas¹ in causis agebat Hortensius; Piso saepe dicebat; minus saepe Pomponius, raro Carbo, semel aut iterum Philippus. At vero ego hoc tempore omni noctes² et dies in omnium doctrinarum meditatione versabar.

1327. Habitabat apud me Stoicus Diodotus, a quo in dialectica studiosissime exercebar, quae quasi contracta et adstricta eloquentia putanda est. Huic ego doctore ita eram deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam Latine, sed Graece saepius; vel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat; vel quod a Graecis doctoribus, nisi Graece dicerem, corrigi non possem.

1328. Recuperata republica, nos ad causas et privatas et publicas adire coepimus. Prima pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit, ut nulla esset, quae non digna patrocinio nostro videretur.

¹ Vide n. 15.

² Vide n. 283, b.

1329. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum; qui habitus non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, vi summa vocis et totius corporis contentione dicebam. Itaque quum me et amici et medici hortarentur, ut causas agere desisterem; quodvis potius periculum mihi¹ adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi.

1330. Quum essem biennium versatus in causis, et jam in foro celebratum meum nomen esset, veni Athenas sexque menses cum Antiocho, Academiae prudentissimo philosopho, fui, studiumque philosophiae, hoc summo auctore², renovavi; eodemque tempore apud Demetrium Syrum, non ignobilem dicendi magistrum, studiose exerceri solebam.

1331. Post peragravi Asiam et multos audivi, quibus non contentus Rhodum veni meque ad eundem, quem Romae audiveram, Molonem, applicavi, quum actorem in veris causis praestantem tum in notandis vitiis docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modo id consequi potuit), ut nimis redundantes nos et superfluentes juvenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret et quasi extra ripas diffluentes coërceret. Ita recepi me biennio post non modo exercitior, sed prope mutatus. (CIC.)

Veteres de divina providentia.

1332. Sunt philosophi et hi quidem magni atque nobiles, qui deorum mente atque ratione omnem mundum administrari et regi censeant. Neque vero id solum, sed etiam ab iisdem vitae hominum consuli et provideri: nam fruges et reliqua, quae terra pariat, et tempestates et temporum varietates coelique mutationes, quibus omnia, quae terra gignat, maturata pubescant, a diis immortalibus tribui generi humano putant; quasi ea dii immortales ad usum hominum fabricati esse videantur.

¹ Vide n. 129, a et 229, b.

² Vide n. 376, b.

1333. Contra quos Carneades ita multa disseruit, ut excitaret homines non socordes ad veri investigandi cupiditatem. Res enim nulla est, de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant: quorum opiniones quum tam variae sint tamque inter se dissidentes, alterum fieri profecto potest, ut earum nulla; alterum certe non potest, ut plus una vera sit. (CIC.)

Existit Deus.

1334. Quid potest esse tam perspicuum, quum coelum suspeximus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo haec regantur? Quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius «patrem divumque hominumque»? Quod qui dubitet, haud sane intelligo, cur non idem sol sit¹ an nullus sit dubitare possit.

1335. Quod nisi cognitum comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret nec confirmaretur diuturnitate temporis nec una cum saeculis aetatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse. Quis enim hippocentaurum fuisse aut chimaeram putat? quaeve anus tam excors inveniri potest, quae² illa, quae quondam credebantur apud inferos portenta, extimescat? Opinionum enim commenta delet dies, naturae judicia confirmat. (CIC.)

Cursus astrorum.

1336. Sol inflectens cursum tum ad septentriones tum ad meridiem aestatem et hiemem efficit et ea duo tempora, quae ver et autumnus appellantur; quorum alterum hiemi senescenti adjunctum est, alterum aestati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quae terra marique gignuntur, initia causaeque ducuntur. Solis annuos cursus luna consequitur; cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quisque plenissimum. Neque solum ejus species ac forma mutatur tum crescendo tum deficiendo, sed etiam regio; quae tum est aquilonalis, tum australis.

¹ Vide n. 333, b.

² Vide n. 388.

1337. In lunae quoque cursu est et brumae quaedam et solstitii similitudo; multaque ab ea manant et fluunt, quibus et animantes alantur et pubescant, quae oriuntur e terra. Maxime vero sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quae falso vocantur errantes; nihil enim errat, quod in omni aeternitate conservat progressus et regressus reliquosque motus constantes et ratos.

1338. Quod eo est admirabilius in his stellis, quia tum occultantur tum rursus aperiuntur, tum abeunt tum antecedunt, tum subsequuntur tum celerius moventur, tum tardius tum omnino ne moventur quidem, sed ad quoddam tempus insistunt. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominaverunt, qui tunc efficitur, quum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparisonem, confectis omnium spatiis, est facta conversio. (CIC.)

De ratione naturae.

1339. Alii naturam censent esse vim quandam sine ratione cientem motus in corporibus necessarios, alii autem vim participem rationis atque ordinis, cujus sollertiam nulla ars, nemo opifex consequi possit imitando. Seminis enim vim esse tantam, ut, si inciderit in concipientem naturam nactumque sit materiam, qua augeatur, alia efficiat, quae per stirpes alantur suas; alia, quae etiam sentire possint.

1340. Sunt autem qui omnia naturae nomine appellent, ut Epicurus; qui vult omnium, quae sint¹, naturam esse corpora et inane, quaeque his accidunt. Sed quum nos dicimus natura constare mundum, non ita dicimus ut glebam, ut fragmentum lapidis; sed ut arborem, ut animal, in quibus multa temeritas, sed ordo apparet et artis quaedam similitudo. (CIC.)

Mundus non casu factus est.

1341. Si omnes mundi partes ita constitutae sunt, ut neque ad usum meliores potuerint esse neque ad speciem

¹ Vide n. 258, a.

pulchriores; videamus utrum¹ ea fortuita sint, an cohaerere nullo modo potuerint nisi sensu moderante divinaque providentia. Si ergo meliora sunt ea, quae natura, quam illa, quae arte perfecta sunt, neque ars efficit quidquam sine ratione; ne natura quidem habenda est rationis experts. Qui igitur convenit, signum aut tabulam pictam quum aspexeris, scire adhibitam esse artem; quumque procul cursum navigii videris, non dubitare quin² id ratione atque arte moveatur; aut quum solarium contemplerem, intelligere declarari horas arte, non casu; mundum autem, qui et has ipsas artes et earum artifices et cuncta complectatur, consilii et rationis esse expertem putare?

1342. Quodsi in Scythiam hanc sphaeram aliquis tulerit, quam nuper Posidonius effecit, cujus singulae conversiones idem efficiunt in sole et in luna et in quinque stellis errantibus, quod³ efficitur in coelo singulis diebus et noctibus; quis in illa barbarie dubitet, quin² ea sphaera perfecta sit ratione? (Cic.)

Ordo mundi.

1343. Terra sita in media parte mundi circumfusa undique est hac spirabili natura, cui nomen est aër: hunc rursus amplectitur immensus aether; ex aethere innumerabiles flammae siderum existunt, quorum est princeps sol, multis partibus⁴ amplior quam terra universa. Atque hi tanti ignes tamque multi non modo nihil nocent terris, sed ita prosunt, ut, si moti loco sint, conflagrare terras necesse sit a tantis ardoribus, temperatione sublata.

1344. Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat mundum effici pulcherrimum ex corporum concursione fortuita? Hoc qui existimet fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si formarum litterarum innumerabiles aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici. Quodsi mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur urbem non potest?

¹ Vide n. 335, a.   ² Vide n. 212.   ³ Vide n. 68, b.   ⁴ Vide 243, b.

Certe ita temere de mundo effutiunt, ut mihi quidem numquam hunc admirabilem coeli ornatum suspexisse videantur.

1345. Praeclare ergo Aristoteles: si essent, inquit, qui sub terra semper habitavissent nec exissent umquam supra terram, accepissent autem fama esse quoddam numen; deinde, patefactis terrae faucibus, ex suis sedibus evasissent in haec loca, quae nos incolimus; quum repente terram et maria coelumque vidissent, nubium magnitudinem ventorumque vim cognovissent aspexissentque solem; et quum terras nox opacasset, coelum cernerent astris distinctum, profecto et esse Deum et haec tanta opera Dei esse arbitrarentur. (Cic.)

De stomacho et aspera arteria.

1346. Quum vita animantium tribus rebus teneatur: cibo, potione, spiritu; ad haec omnia percipienda os est aptissimum. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur et molitur cibus; eorum adversi morsu dividunt escas, intimi conficiunt, qui genuini vocantur; stomachus autem ad radices linguae haerens accipit ea, quae ex ore illabuntur; et tonsillas utraque ex parte attingens palato extremo atque intimo terminatur.

1347. Aspera arteria (sic enim a medicis appellatur) ostium habet adjunctum linguae radicibus paullo supra quam ad linguam stomachus annectitur; eaque ad pulmones usque pertinet accipitque animam eam, quae ducta sit spiritu, eamque a pulmonibus reddit: quare tegitur quodam quasi operculo, quod ob eam causam datum est, ne, siquid in eam cibi¹ forte incidisset, spiritus impediretur. Sed quum alvi natura subjecta stomacho cibi et potionis sit receptaculum, pulmones autem et cor extrinsecus spiritum adducant, in alvo multa sunt mirabiliter effecta, quae constat fere e nervis.

1348. Est autem multiplex et tortuosa arcetque et continet, sive illud aridum est sive humidum, quod recipit, ut id mutari et concoqui possit; eaque tunc astringitur tum rela-

¹ Vide n. 62.

xatur, atque omne, quod accipit, cogit et confundit, ut facile et calore, quem multum habet exterendo¹ cibo, et praeterea spiritu omnia cocta atque confecta in reliquum corpus dividantur. (CIC.)

Vasa a Diodoro conatur Verres furari.

1349. Accipite, si vultis, iudices, rem ejusmodi, ut amentiam singularem Verres perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos jam annos habitat, homo et domi nobilis et apud eos, quo² se contulit, propter virtutem gratus. De hoc Verri dicitur habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quaedam Mentoris manu summo artificio facta.

1350. Quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille, qui ea non invitus haberet, respondet se Lilybaei non habere; Melitae apud quendam propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam; scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det litteras.

1351. Diodorus, qui sua servare vellet, propinquo suo scribit, ut iis, qui a Verre venissent, responderet illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum³. Ipse interea discedit; quod ubi audivit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. Quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta sibi vasa dicebat; minitari absentem Diodoro, vociferari palam, lacrymas interdum vix tenere.

1352. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate fuisse, ut, cum vidisset monile ex auro et gemmis, pulchritudine ejus incensa salutem viri proderet. Similis istius cupiditas: hoc etiam acrior, quod illa cupiebat id, quod viderat; hujus libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitantur. (CIC.)

¹ Vide n. 355, c.

² Vide n. 305, a.

³ Vide n. 278, b.

Simulacrum Dianae furatur Verres.

1353. Erat apud Segestanos ex aere simulacrum Dianae, tum summa et antiquissima praeditum religione tum singulari opere artificioque perfectum. Colebatur a civibus, ab omnibus advenis visebatur. Quum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum excelsum signum cum stola; verumtamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis. Sagittae pendebant ab humero; sinistra manu retinebat arcum; dextra ardentem facem praeferebat.

1354. Hanc quum iste sacrorum hostis religionumque praedo vidisset, quasi illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. Imperat magistratibus, ut eam demoliantur et sibi¹ dent; nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere² id sibi nefas esse seque tum summa religione tum summo metu legum et judiciorum teneri. Opponebant nomen Africani; donum populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere.

1355. Tunc iste sic coepit vexare civitatem, ut multis malis magnoque metu victi Segestani imperio praetoris parendum esse decreverint. (CIC.)

Simulacrum Mercurii furatur Verres.

1356. Mercurium, qui sacris anniversariis in Sicilia colebatur, mandat Verres proagoro Sopatro, ut demoliatur. Respondetur ei senatum non permittere; poenam capitis constitutam, si injussu senatus quisquam attigisset; simul religio commemoratur. Tum iste: quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam; moriere virgis, nisi³ signum traditur.

1357. Sopater flens ad senatum defert istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat. Sopater praetoris arcessitus nuntio negat rem ullo modo fieri posse.

¹ Vide n. 76, a.

² Vide n. 314, a.

³ Vide n. 363, b.

1358. Erat hiems summa, tempestas perfrigida, imber maximus; quum¹ iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua sedebat, in forum dejiciant nudumque constituent. Vix erat hoc plane imperatum, quum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. Omnes ideo putabant, ut miser atque innocens virgis caederetur. Fefellit haec homines opinio. Leniter hominem clementerque accepit.

1359. Equestris est medio in foro statua Marcelli: in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari jubet. Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, quum esset vinctus, nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque finis huic injuriae factus est, donec populus atrocitate rei commotus senatum clamore coëgit, ut Verri simulacrum Mercurii polliceretur.

(CIC.)

Conatur Verres auferre simulacrum Herculis.

1360. Herculis templum est apud Agrigentinos non longe a foro sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulchrius; tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi. Ad hoc templum, quum esset Verres Agrigenti, nocte intempesta servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur. Qui primo obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur. Postea, convulsis repagulis effractisque valvis, demoliri signum conantur.

1361. Interea ex clamore fama percrebuit tota urbe expugnari deos patrios, non repentino praedonum impetu, sed ex domo atque cohorte praetoria manum fugitivorum instructam venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur².

¹ Vide n. 371.

² Vide n. 249, a.

1362. Hora amplius jam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla nutabat ex parte, quum alii vectibus subjectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete dicant, velut in hac re¹. Ajebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

(CIC.)

De triplici genere columnarum.

1363. E columnarum formationibus trium generum factae sunt nominationes: Dorica, Jonica, Corinthia. Nam Graeci templa deorum constituentes coeperunt fana aedificare, et primum Apollini Panionio aedem, uti viderant in Achaja, constituerunt et eam Doricam appellarunt, quod in Dorieon civitatibus primum factam eo genere viderunt.

1364. Atque in ea aede quum voluissent columnas collocare, non habentes symmetrias earum et quaerentes quibus rationibus efficere possent, uti ad onus ferendum essent idoneae et in aspectu probatam haberent venustatem, dimensi sunt virilis pedis vestigium et, cum invenissent pedem sextam partem esse altitudinis in homine, ita in columnam transtulerunt, et, qua crassitudine fecerunt basim scapi, tantum eam sexies cum capitulo in altitudinem extulerunt. Ita Dorica columna humani corporis proportionem aedificiis praestare coepit.

1365. Item postea Dianae constituere aedem quaerentes novi generis speciem iisdem vestigiis ad muliebrem transtulerunt gracilitatem, et fecerunt primum columnae crassitudinem altitudinis octava parte, ut haberent speciem excelsiorem. Basi spiram supposuerunt pro calceo, capitulo volutas, ut capillamento concrispatos cincinnos, praependentes dextra ac sinistra collocaverunt et cymatiis et encarpis pro crine dispositis frontes

¹ Vide n. 390 et 212.

ornaverunt, truncoque toto strias, uti stolarum rugas, matronali more demiserunt. Posterius gracilioribus modulis delectati septem crassitudinis diametros in altitudinem columnae Doricae constituerunt, Ionicae octosemis. Id autem genus, quod Jones fecerunt primo, Ionicum est nominatum.

1366. Tertium vero, quod Corinthium dicitur, virginalis habet gracilitatis imitationem; quod virgines, propter aetatis teneritatem, gracilioribus membris figuratae effectus recipiunt in ornatu venustiores. Ejus autem capituli prima inventio sic memoratur esse facta¹: Virgo, civis Corinthia, jam matura nuptiis, implicita morbo decessit. Post sepulturam ejus, quibus ea viva poculis delectabatur², nutrix collecta in calatho per tulit ad monumentum et in summo collocavit; et uti ea permanerent diutius sub divo, tegula textit: calathus autem supra acanthi radicem fortuito collocatus fuerat.

1367. Interim pondere pressa radix acanthi media folia et cauliculos circa vernum tempus profudit; et cauliculi secundum calathi latera crescentes tegulaeque pondere ab angulis expressi, flexuras in extremas partes volutarum facere sunt coacti. Tum Callimachus, qui propter subtilitatem et elegantiam artis marmoreae ab Atheniensibus Catatechnos est appellatus, praeteriens hoc monumentum animadvertit eum calathum et circa foliorum nascentem teneritatem, delectatusque genere et formae novitate, ad id exemplar columnas apud Corinthios fecit symmetriasque constituit, ex eoque in operum perfectionibus Corinthii generis distribuit rationes. (VITR.)

Curatio phthisis.

1368. Diutius saepe et periculosius tabes eos male habet, quos invasit. Atque hujus variae species sunt: una est, qua corpus non alitur eoque summa tenuatur macie et, nisi occurratur, hominem consumit. *Ἀσποφίαν* hanc Graeci vocant. Ea duabus fere de causis contrahitur: vel quod minus cibi

¹ Vide n. 315 et 316.

² Vide n. 302.

sumitur, quam convenit, vel quod plus: ita vel quod deest, corpus infirmat; vel quod superat, corrumpit. Altera species est, quam Graeci *καχεξίαν* appellant; ubi malus corporis habitus est, eoque alimenta corrumpuntur. Quod fere fit, quum longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectioem tamen non accipiunt; aut quum malis medicamentis corpus affectum est; aut quum diu necessaria defuerunt.

1369. Tertia est longeque¹ periculosissima species, quam Graeci *φθίσην* nominarunt. Oritur fere a capite atque in pulmonem destillat; huic exulceratio accedit; inde febricula levis, quae etiam, quum quievit, tamen repetit; frequens tussis est; et pus exscreatur, interdum cruentum.

1370. Quum haec genera tabis sint, animadvertere oportet, quid sit, quo laboretur; deinde, si tantum non ali corpus appareat, causam ejus attendere; ac si cibi quis² minus, quam debet, assumpsit, adjiciat, sed paulatim, ne, si stomachum insuetum oneraverit, concoctionem impediatur. Si vero plus justo quis assumere solitus est, absterneat uno die; deinde ab exiguo cibo incipiat quotidieque adjiciat, donec ad justum perveniat. Praeter haec convenit ambulare locis quam minime frigidis, sole vitato; per manus quoque exerceri; at si infirmior est, gestari, ungi, perfricari saepius eodem die et ante cibum et post eum; atque interdum oleo, quo ungitur, quaedam adjicere calefacientia, donec insudet. Cibi vero esse debent ex iis, qui facile concoquuntur maximeque alunt.

1371. Quodsi vera phthisis est, inter initia protinus occurrere oportet; neque enim facile is morbus, quum inveteraverit, evincitur. Opus est, si vires patiantur, longa navigatione, coeli mutatione, adeo ut densius, quam id est, ex quo discedit aeger, petatur: ideoque aptissime Alexandriam³ ex Italia itur. Fereque id potest inter principia corpus pati, quum hic morbus aetate firmissima maxime oriatur, id est ab anno duodevicesimo ad quintum et tricesimum. Si id imbecillitas

¹ Vide n. 61.

² Vide n. 209, c.

³ Vide n. 278, b.

non sinit, nave tamen non longe vehi commodissimum est; vel lectica vel alio modo gestari.

1372. Tum a negotiis abstinendum ceterisque rebus, quae sollicitare animum possunt; somno indulgendum, vitanda cruditas, simulque et sol et frigus; os obtegendum, fauces velandae. Et quamdiu quidem febricula incursat, ei interdum abstinentia, interdum etiam tempestivis cibis medendum. Quodsi febris aut nondum incursat aut jam remisit, decurrendum est ad modicas exercitationes, maximeque ambulationes, item lenes frictiones. Cibus esse debet primo acer, ut allium, porrum idque ipsum ex aceto¹, vel ex eodem intubus, ocimum, lactuca. Deinde lenis, ut sorbitio ex ptisana vel ex alica vel ex amylo, lacte adjecto. Farina etiam cum sevo ovillo caprinove mista, deinde incocta pro medicamento est.

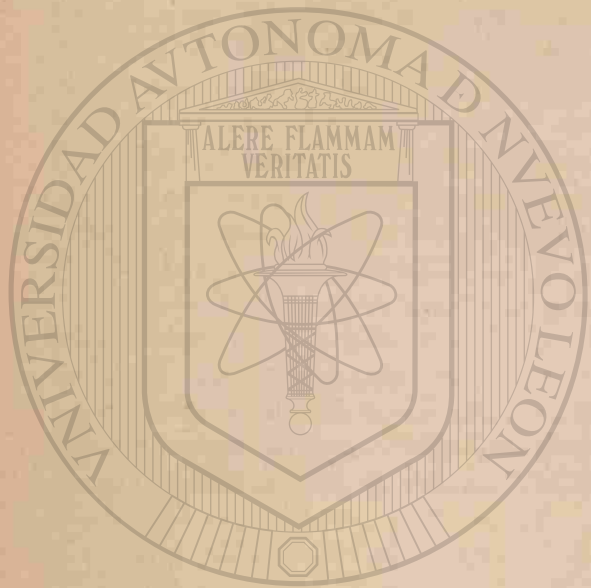
1373. Si vehementior est noxa, ac neque febricula neque tussis quiescit, tenuarique corpus apparet, validioribus auxiliis est opus. Exulcerandum est ferro candenti, uno loco sub mento, altero in gutture, duobus ad mammam utramque, item sub imis ossibus scapularum, quas ὀμοπλάτας Graeci vocant; sic, ne² sanescere ulcera sinamus, nisi tussi finita. (CELS.)

¹ Vide n. 172, d.

² Vide n. 389, a.

A. M. D. G.
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

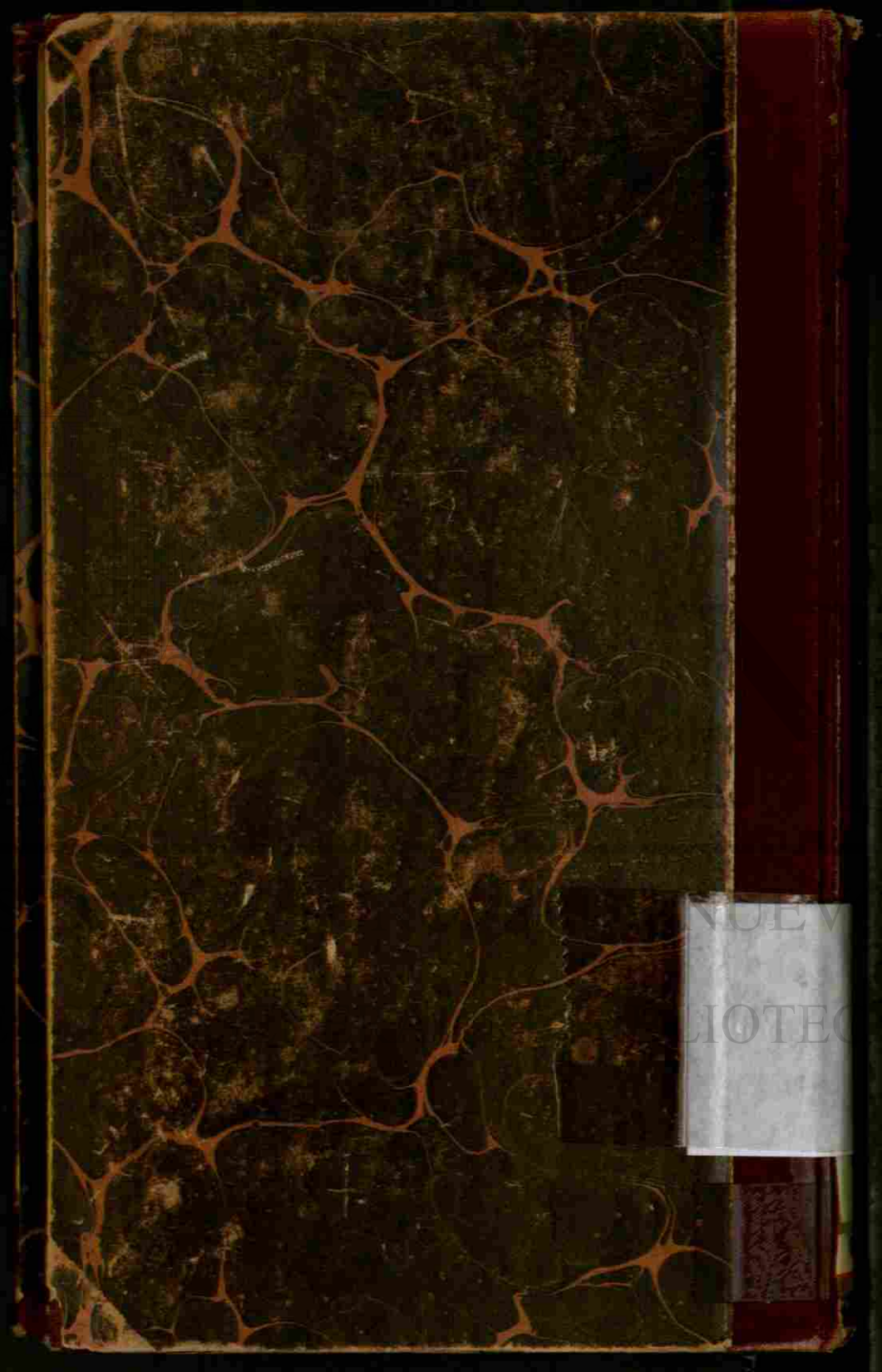
UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY